

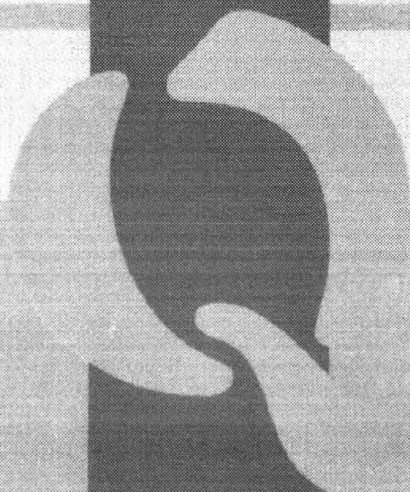

könyv
könyvtár
könyvtáros

2001
november

Skaliczki Judit • Zalainé Kovács Éva

MINŐSÉGMENEDZSMENT A KÖNYVTÁRBAN

VESZPRÉMI EGYETEMI KIADÓ

INFORMATIKAI ÉS KÖNYVTÁRI SZÖVETSÉG

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

10. évfolyam 11. szám

2001. november

Tartalom

Könyvtárpolitika

Tíz éves a Könyvtárellátó. Államtitkári köszöntő	3
Kunyhóból palota. Jegyzetek az Országos Idegennyelvű Könyvtárról	5
Könyvtárpártoló Önkormányzat 2001.	10

Fórum

Pintér László: Hőskor vagy őskor? Azok a csodálatos ötvenes évek... ..	12
---	----

Műhelykérdések

Arató Antal: Milyen emberek az írók, avagy az író-olvasó találkozók hatékonyságáról	25
A helyben használt dokumentumok mennyisége	27

Úton

Hovánszki István: Régi utak – mai állomások	29
--	----

Perszonália

Futala Tibor: Csűry Istvánról szólva	37
Nagy Anikó: Csűry István – közelről	42

História

Pogány György: Hungária Könyvek. Egy bibliofil könyvsorozat	47
Bálint Gábor: „Nemzeti kultúránk nyolcvan százaléka a könyvekben van”	51

Könyv

Minőségmenedzsment a könyvtárban	54
Somogyi könyvtáros ki kicsoda	57

From the contents

The Library Supply Agency celebrates its ten-year anniversary. Greeting words by the responsible State Secretary (3);
After the reconstruction of the National Special Library of Foreign Literature (5);
A great Hungarian librarian, István Csúry (Essays by Anikó Nagy and Tibor Futala) (37)

Cikkeink szerzői

Arató Antal, a Székesfehérvári Megyei könyvtár c. igazgatója; *Baán László*, a NKÖM államtitkára; *Bálint Gábor*, az ELTE kari könyvtárosa; *Futala Tibor*, az OMK ny. igazgatója; *Hovánszki István*, az OSZK munkatársa; *Nagy Anikó*, az OSZK osztályvezetője; *Pintér László*, a Pécsi Tudományegyetem Műszaki Főiskolai Kara könyvtárának igazgatója; *Pogány György*, az ELTE docense

Szerkesztőbizottság:

Biczák Péter (elnök)

Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,

Poprády Géza, dr. Tóth Elek

Szerkesztik:

Györi Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791

Közreadja: az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Monok István**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest

Felelős vezető: **Freier László**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta a
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alapprogram

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár
Előfizetési díj 1 évre 3600 forint. Egy szám ára 300 forint
HU-ISSN 1216-6804

Tíz éves a Könyvtárellátó

Az Év Kereskedője címmel kitüntetett **Könyvtárellátó Közhasznú Társaság** október 26-án ünnepelte megalapításának 10. évfordulóját. A jubileumi ünnepségen a szakma nagyjai, felelős vezetői, a Könyvtárellátó minden rendű és rangú kuncsaftjai vettek részt és a rendezvényt megtisztelte jelenlétével a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának közigazgatási államtitkára, *dr. Baán László* is, akinek köszöntő-üdvözlő szavait az alábbiakban közöljük. A tíz éves Könyvtárellátó eddig megtett útját, sikereit és problémáit egy, a vezetőivel tartott kerekasztal-beszélgetés keretében fogjuk olvasóinknak bemutatni.

Hölgyeim és Uraim, Tisztelt Ünneplő Közönség!

Ünnepelni jöttünk *ma ide*, a Könyvtárellátó Közhasznú Társaság megalakulásának, megszületésének 10. évfordulóján.

Az ez évben 10. évfordulóját ünneplő Könyvtárellátó Közhasznú Társaság (KELLÓ) az elmúlt évek során jelentős gazdasági háttérrel működő, nyereséges és stabil szervezetté vált. Tevékenységével egyedülálló módon jelenik meg a magyar könyvtárak, a kiadók és a könyvkereskedők világában. E három szakma metszéspontján kiegyensúlyozott kapcsolatokra törekedve és korrekt üzleti partnerként végzi a könyvtárak állománygyarapításának segítését.

Ez a tíz év igen jelentős a Könyvtárellátó életében, és kiemelkedően jelentős az egész ország életében is. Nem lehet külön kezelniük a két folyamatot, hiszen az országban lezajló rendszerváltozás tette lehetővé azt a változást is, aminek következtében egy állami vállalatból közhasznú tevékenységet ellátó társaság született.

Jókor lépett tíz évvel ezelőtt a kulturális tárca, és megfelelő partnere volt a vállalat. Mindkét fél felismerte a változás szükségességét, és a vállalatban megvolt az erő, az elképzelés és – hogy divatos kifejezéssel éljek – a megfelelő humán erőforrás, azaz a vezetői szándék, tehetség és kitartás. Ma már, a számok és a tevékenység ismeretében bizton mondhatjuk, hogy sikeres kht. sikeres munkatársait és vezetőjét ünnepeljük ma.

A könyvtárellátás akkor megfelelő, ha megtalálja az egyensúlyt a könyvtárak létező és még alig-alig megfogalmazott igényei között: azaz ha követi a könyvtári terület változásait, illetve bizonyos területeken akár – a trendek ismeretében – megelőzi azokat.

A hazai könyvtáriügyben az elmúlt években korszakváltás történt. Új jogi keretei alakultak – az alapjogszabály, a könyvtári törvény mentén, új finanszírozási források nyíltak és új, országos fejlesztések indultak útjára. Elég, ha itt most a telematikai fejlesztésről, azaz a könyvtárak és a társ közgyűjtemények információs és kommunikációs technológiai fejlesztéséről, az érdekeltségnövelő támogatásról és az Országos Dokumentumellátási Rendszerről tesztek említést. A fejlesztések jelentős részében a Könyvtárellátó tevékenysége is jelen van.

Az érdekeltségnövelő támogatást, azaz a települési könyvtáraknak azt a támogatási rendszerét, amely a fenntartót érdekeltté teszi a minél jelentősebb állománygyarapítási összeg megállapítására, a könyvtárak a kht.-ban költik el, onnan rendelik meg. Jó megoldás a könyvtáraknak és a kht.-nak is.

És jelen van az Országos Dokumentumellátási Rendszerben, az esélyegyenlőség megteremtésének egyik legfontosabb könyvtári eszközében is. A kht. fejlett számítógépes szolgáltatásával szolgálja a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma egyik kiemelkedő országos programjának megvalósulását.

Az ünnepi alkalom az előttünk álló feladatok megfogalmazására is jó lehetőség!

Elképzeléseink szerint a határon túli magyar könyvtárak könyvtári ellátásában még jelentősebb szerep vár a kht.-ra az eddiginél, és a hazai könyvtáriügynek is vannak még olyan területei, mint például a vakok könyvtári szolgálata, ahol a Könyvtárellátó fontos közhasznú feladatot láthat el. A kht. nyereséges és sikeres.

Az Olvasás Évében kívánom a tíz éves évfordulóját ünneplő Könyvtárellátó Közhasznú Társaságnak, hogy tevékenysége a jövőben is közös céllunkat szolgálja, a könyvtárak minél megfelelőbb ellátását és ezen keresztül minden olvasó, azaz mindannyiunk hasznát.

Kunyhóból palota

Jegyzetek az Országos Idegennyelvű Könyvtárról

A cím nemcsak erőltetett, tulajdonképpen plágium is. Az egyik legrejtélyesebb (és legkevésbé ismert) magyar nagyregényben, Harsányi Kálmán Kristálynézőjében olvasható a következő, szerintünk igen figyelemreméltó passzus: „– Hát lehetséges ez? lehetséges kunyhóból palotát növelni? – Azt nem... hanem ha jó a térbeli képzelete, igen könnyen elgondolhat három-négy tervet, mely önmagában mind egész s bármikor a következővé gyúrható. Én is építettem így. Középpületet. Kénytelenségből, természetesen. Annyi nyilvános pályázaton buktam már, hogy azt hittem, sohasem építhetek többé, mikor eszembe jutott, hátha észrevesz engem is a zsűri, ha valami végtelenül banális, ósdi dolgot csinálok. Megcsináltam, észrevettem. Mikor már elfogadták ezt a szörnyűséget, amelyet magam annyira utáltam, lényegtelennek látszó változtatásokkal, új tervet nyújtottam be. Elfogadták. A szűkebb bizottság elé már a harmadik terv ment s ugyanakkor a negyedikhez kilincseltem híveket. Az alap-építmény ezen a negyedik terven már az volt, amit én akartam. És építés közben tértem át az ötödikre, háborúságban a sajtóval, szaksajtóval, versenytársaimmal, mindenféle bizottsággal, meg a minisztériummal. Darwin sem tud ekkora átváltozásokról! A hernyóból káposztalepke lett, abból fecskefarkú, abból pávaszem és végül – a Hydrobiológiai intézet”.

Olvasóink bizonytalán rájöttek már, hogy nem egy elfeledett magyar regényt kívántunk újra felfedeztetni, még csak nem is arra törekedtünk, hogy analógiákat mutathassunk fel a múlt századelő és a jelenlegi között. Nem. Természetesen az Országos Idegennyelvű Könyvtárra gondoltunk Harsányi Kálmán passzusát idézve.

Volt egyszer egy Gorkij Könyvtár

A régi belvárosban, a Dunával párhuzamosan futó Molnár utcában, egy műemlék jellegű, igen szép polgárházban nyitotta meg kapuit, valamikor az ötvenes években, 1956-ban az Állami Gorkij Könyvtár. Nevéhez illően – ha így kimondva nem is, de gyakorlatilag annál inkább – orosz nyelvű könyvtárként konstituálódott. Mintha az ötvenes évek elejének hagyományait folytatta volna (emlékezzünk a Gorkij-iskolára!), a nagy szovjet példakép – ezúttal épp könyvtári – lракata volt, a szovjet irodalmat, az orosz nyelvet, az orosz nyelvtanulást (stb.) volt hivatva propagálni. Tette is ezt, már amennyire tehetett, amennyire olvasókat, könyvtárhasználókat – ezzel a kínálattal, ezzel a programmal – vonzani tudott. Úgy hiszem, elég hamar kiderült, hogy lényegében az orosz nyelven, az orosz irodalmat tanulók „otthonává” vált. egyetemisták – persze orosz szakosok – keresték fel, ők kölcsönözték a cirill betűs könyveket, olvasták a szovjet folyóiratokat olvasótermében. Aztán – konszolidáció, óh! – miként a diktatúra, a Gorkij Könyvtár is puhulni kezdett. Megint csak nem

kimondva vagy csak félig meddig kimondva, kicsit titkolva is, kicsit azért büszkén is, kicsit fel is vállalva a szinte magától adódó folyamatokat, lassan, de annál biztosabban idegennyelvű könyvtárrá változott, alakult a Gorkij Könyvtár. Angol, francia, német (stb.) szerzők műveit szerezte be, persze erősen válogatva, a „haladó” hagyományokat követve, a „haladó” polgári írókat portálva, vigyázva a „vonatra” és az ideológiai tisztaságra. De hát az ilyesmire nemigen lehet vigyázni. A határok elmosódóak voltak, és egyre inkább azzá váltak. Számos ok hatott, kényszerített ebbe az irányba. Az országos állapotok „puhulása” csakúgy, mint a gyarapítók önkéntelen (és néha nyilván tudatos) lazító technikája, a hozzá nem értés és a gyakori tévedések (szegény édesanyámnak kölcsönöztem francia nyelvű könyveket a Gorkijból annak idején, soha annyi mélyen vallásos, legitimista–royalista regényt nem találtam a könyvtárban, mint épp itt, a Francia Intézet – akkori – könyvtára sokkal haladóbb, modernebb, „szocialistább” állományválasztékkal rendelkezett), valamint persze az is, hogy – az oroszok kívül – nem, vagy alig volt igazi szakértő a Gorkij Könyvtár személyi állományában. A folyamat azonban mintegy belső autonómiával és egyre feltartóztatatlanabban haladt tovább. Épp csak az olvasók nemigen akartak változni, legfeljebb körük bővült. Immáron nemcsak orosz szakosok keresték fel a könyvtárat, megjelentek a más nyelvű szakos egyetemisták is, és – egészen érdekes és egyedi fejlemény volt – megjelentek a beiratkozottak, a kölcsönzők közt a belvárosi, lecsúszott, elszegényedett, de – még mindig – idegen nyelven nemcsak tudó, de azon, azokon olvasni is vágyó idős polgárasszonyok, „úri nők” (és persze sokkal kevesebb úriember). Hisz francia, angol, német regényeket másutt aligha lelhetek volna, itt azonban kedvükre való tartalmú is akadt bőszegesen.

A fentiekkel persze csak a hangulatot akartuk érzékeltetni, nem könyvtártörténetet írni (amire – épp a Gorkij Könyvtár esetében – igen nagy, az átlagosnál is nagyobb szükség lenne, reméljük, akad a témára vállalkozó). Ehhez a hangulathoz azonban másvalami is hozzátartozott. Magának a könyvtárnak nem az állománya, hanem az „állaga”. Mint mondtuk, belvárosi polgárházban, műemlék jellegű épületben kapott helyet az intézmény. Tulajdonképpen társbérletben élt, annak minden gyönyörűségével egyetemben. Lakások, lakók sokasága vette körül a könyvtári tereket és szinteket. Igen, a szinteket, hisz maga a könyvtár a földszintől a harmadik emeletig „húzódott”, lassan, mintegy ozmózissal terjeszkedve, lakásokat elfoglalva (kivásárolva), bizonyos pontokat érintetlenül hagyva, másokat messze elkerülve, ismét másokat puhítva–lazítva, állandó kontroverziában persze lakókkal és tanácsal, minisztériumi plánumokkal és (szűkös) anyagi keretekkel stb. És persze voltak nagyszerű helyei, szintjei is a könyvtárnak, nemcsak eldugott, labirintusszerűen „elrendezett” kuckói és „benyíló”, hivatali szobái és raktárszerűségei, hanem – ez volt a legszebb – volt egy gyönyörű, klasszikusan könyvtári olvasóterme is. (Sokkal szebb és olvasótermibb volt, mint bármelyik budapesti könyvtaré, nagyé vagy kicsié, egyedül az Országgyűlési Könyvtár olvasótermét véve ki az összehasonlításból.)

Az állományi és állagbéli szinkretizmushoz szervesen hozzátartozott azonban hovatovább egy szervezeti–szervezési, funkcióbéli szinkretizmus is. Elhalványulván az orosz–szovjet pecsét és kőved a könyvtáron, annak vezetői egyre lázasabban kezdtek komoly, vállalható funkciókat magukra vonni, részint természetes és dicséretes szakmai buzgalom okán, részint öngigazolással, azért, hogy „jelentessék” fenntartóiknak (a soknevű kultusztárcáról van szó), micsodás könyvtár is lennének

ők, részint azért, hogy – újabb és újabb funkciókat vállalva – keretet, létszámot, rangot kaphassanak, de persze azért is, hogy megállhassanak az egyre szakszerűbb, nyugati mércékkel is mérhető könyvtári hálózatok és rendszerek versenyében. A világirodalmi könyvtári státus természetesen adódott. Ehhez szervült–szervesedett hozzá a nyelvtanulási funkció, az idegennyelvi oktatás támogatásának igénye–ambíciója, az idegen nyelvűségből „következett” a nemzetiségi könyvtári feladatok egyre jelentősebb mértékű felvállalása stb. De valahogy bizonytalanul állott az egész építmény. Hol ezzel, hol azzal az arcával fordult a szakmai és laikus nyilvánosság felé, és meg is kapta érte a magáét. Egyre inkább elterjedt róla, hogy nem „igazi” könyvtár, hogy nincs „kitalálva”, hogy ontológiai státusa megkérdőjelezhető, hogy – talán – csinálni kellene vele valamit. Olvadjon bele valamely más könyvtárba (már szinte házalni is kezdtek vele tulajdonosai, igaz, a [mostoha]anyának kiszemelt intézmények meg ódzkodtak tőle. Nekik ugyan nem kell – mondották, érzékeltették, inkább alakítson ki magának igazi profilt, elfogadhatót, olyant, amelynek helye lenne a könyvtári rendszerben.)

És most „ugorgyunk”

„Ugorgyunk”, de még ne a mai (tegnapi) napig. Csak odáig vissza az időbe, amikor – megint – új főigazgatót kapott a Gorkijból épp ekkor Országos Idegennyelvű Könyvtárrá átnemesült intézmény. (A névváltozás részint a rendszer-váltás „természetes” terméke volt, részint sokak – és korántsem (csak) kemény baloldaliak – bírálatak tárgya. E sorok szerzője úgy vélte, ha már elsősorban világirodalmi könyvtárról van szó, a Gorkij iránti minden irodalmi tisztelet mellett is komikusnak tűnhet, hogy a soknyelvű, a világirodalmi kitekintést szolgáló intézmény egy olyan ember nevét viselje, aki csak oroszul, az anyanyelvén tudott, és az orosz irodalmon, no meg a politikán kívül nem is érdekelt semmi más.) Ez a főigazgató, *Juhász Jenő*, aki mindmáig a könyvtár vezetője, láthatólag nemigen törődött a belső, szakmai, profilírozási állományalakítási funkciókat érintő kérdésekkel. Szinte tüntetően hanyagolta őket. Viszont építkezésbe, építkezésekbe kezdett. Lassú, majd egyre gyorsuló ütemben zavart össze szinte mindent az idő által talán már megszentelt falak között, sőt magukat a falakat sem tisztelte. Bon-tott és átépített, lakásokat foglalt el és alakított át, raktárakat vont össze és telepített szét, udvarokat ívelt át vagy épített be, új utakat és folyosókat nyitott, osztályokat dobott át egyik frontvonalról a másikra és fordítva, okozta, csinálta a zűrzavart. Jószándékát senki sem vitatta, ám szándékait sem látta át senki. Szépítkezésnek tűnt az egész hajcihő. Valami olyasminek, hogy a vitathatatlanul gyönyörű olvasóterem köré egy ugyancsak gyönyörű építményt kíván varázsolni Juhász Jenő, ám mindennek, igen sokan vélték így – semmi értelme sincs – könyvtári szempontból. Nem nekik, a főigazgatónak lett igaza. Juhász Jenő azon kevesek közé tartozott, akik felismerték: a könyvtár belső rendje és funkciói, munkája és szolgáltatásai „épületfüggők”. Nem a szépség hiú vágya és reménye hajtotta őt, hanem egy logikus építészeti keret óhaja, amelyben szerves, természetes, „igazi” helyére kerülhet minden, amely nemcsak lehetővé teszi a valódi szakmai munkát, de azt mintegy ki is követeli, kényszeríti, nemcsak teret és levegőt ad neki, de lehetlenné teszi, hogy az ne alakuljon ki. Az ilyesféle könyvtárépítészetnek számos

csínja-bínja van, sajnos a szakirodalomban igen kevés olvasható ezekről. Az Idegennyelvű Könyvtárban alkalmazott fineszeket és rafinériákat is csak utólag lehet – még a könyvtárosi szemmel nézelődőnek is – felfedezni. Pedig a tapasztalatok, meglátások és koncepciók megérdemelnének egy igen alapos feltárást és elemzést, ezt azonban azoktól várhatjuk csak, akik otthon vannak benne.

Mindenesetre az új építészeti megoldások vért pumpáltak az Idegennyelvű Könyvtár szervezetébe. Lassan, de biztosan a helyére került minden, és talán nem tévedünk, ha úgy véljük, az egyre jobb és egyre elismertebb produkciók nem utolsósorban az építészeti megoldások folyamánai voltak. Kiderült az is, hogy a szinkretikusan, szervesen halmazokként kialakított funkciók és profilok, feladatok és irányok valahogy mégis képesek a szerveződésre. A könyvtár mai tevékenységi területei fölötté áttetszőek: látszik rajtuk keresztül a múlt, épp csak sokkal szebb színben tündökölnék. Mert ma az Idegennyelvű Könyvtár valóban világirodalmi könyvtár. Fő gyűjtőköre a nagy világnyelvek szépirodalma, elsősorban a huszadik század szépirodalma, ezt egészíti ki a kisebb nyelveké, elsősorban a szomszéd országoké, amelyekre természetesen organikusan épülhetnek a nemzetiségi területekkel kapcsolatos gyűjtemények és funkciók, annál is inkább, mivel ez nemcsak természetes (minden igazi megoldás és döntés csak utólag tűnik természetesnek és kézenfekvőnek), de fölötté dicséretes is, a szépirodalmat az irodalom- és nyelvtudomány gyűjteményei egészítik ki. Hisz egyik a másik nélkül félkarú, és még csak nem is óriás. Az irodalom- és nyelvtudománynak csak a saját forrásbázis jelenlétében van értelme (egyáltalán kibontakozási lehetősége), a szépirodalom viszont csak e tudományok által és révén közelíthető meg egyáltalán. És ha e kettő – tudomány és (művészi) irodalom – együtt van, szinte magától küszöbölődik ki a szakszerűtlenség. Hisz regényeket még csak beszerezhet egyegy, az adott nyelven tudó gyarapító könyvtáros, igazi szépirodalmi gyűjteményt azonban csak az gondolhat, aki otthon van e nyelv irodalomtudományában is. Ha pedig abban otthon van, akkor van garancia arra is, hogy a szépirodalom sem ötlepszerűen varázsolódik fel a polcokra vagy jut a raktárak fenekére. Korreláció ez is, a legtermékenyebbek közül való. Arról nem is szólva, hogy ilyenféle feladatra már szívesen vállalkoznak azok is, akiket ambícióik nem feltétlenül a könyvtári munka és állás irányába terelnének. Mátrai László, az Egyetemi Könyvtár valahai főigazgatója, a jelentős filozófus és esszéíró mondotta volt kedvtelve: csak neki van egyedül filozófushoz méltó nagykönyvtára. Mindenki másnak is tőle kell kölcsönkérnie (a magánkönyvtár persze az ELTE Központi Könyvtár volt). Nos, aki világirodalmi stúdiumok iránt lelkesül, valószínűleg az Idegennyelvű Könyvtárban lehet magának „házi” könyvtárát – ha elszegődik gyarapító vagy tájékoztató könyvtárosnak. És ez a vonzerő – minden jel erre utal – ki is fejté hatását. Az Idegennyelvű Könyvtár nem egy munkatársa megbecsült szaktekintély, és nem a könyvtári munkája ellenére, hanem épp annak következtében, annak folyományaképp. Dupla szerencse és nyereség.

Említettük a kisebb népek nyelveit és irodalmait, valamint azt is, hogy ezek gyűjtésének, feltárásának, szolgáltatásának „kiöblösítése” mintegy a nemzetiségi feladatrendszer. Hisz a nemzetiségek könyvtári ellátása is a nyelvre, az adott kultúrát könyvekben őrző állagokra bázírozódhat csak, és ha arra, akkor – e biztos alappal lába alatt – távolabbra, messzebbre is merészkedhet, nem fog meginogni. És megint csak korreláció, és ismét a termékenyek közül való. Egy hatalmas – nemze-

tiségek nyelvén való – gyűjtemény birtokában és a belőle szűrhető információk rendezése, tárolása, szétsugárzása kapcsán képzelhető csak el a nemzetiségi – persze virtuális – hálózatiközpont-szerep és feladatvállalás. Az alap megvan, és nemcsak az van meg. Tanúk rá nemcsak az Idegennyelvű Könyvtár ilyen tárgyú rendezvényei, bemutatkozásai, ankétjai, konferenciái, kiadványai és szolgáltatásai, de a nemzetiségi összejövetelek, az Idegennyelvű Könyvtáron kívüli szervezésű konferenciák (lásd a legutóbbi ilyenről Lukáts János beszámolóját a 3K októberi számában!) ajánlásai, javaslatai, megállapításai is.

És persze sorolhatnánk még. Az ugyancsak réges régi múltra (és még a Gorkij fasorból való, *nomen est omen*, de ezúttal jó *omen*) visszatekintő, de a maiak saruja szíját megoldani is méltatlan zenei gyűjteményt (mit gyűjtemény! komplett és komplex zenei műintézmény, európai színvonalon), a nyelvi laborokat mint valahai orosz nyelvoktatási, nyelvtanulási – barkácsolt – műhelyek korszerű, és a régire nem is emlékeztető „utódait”, valamint azt a sok mindent, amit (CD-k, videók, elektronikus információhordozók stb.) másutt is megtalálhatunk a jobb könyvtárakban, de amelyek ebben a felállásban, ebben a tárgyspecifikus koncentrációban csak itt lelhetők fel. És persze a gyűjteményekre építő dokumentációkról sem szólnánk – ezúttal – külön. Sem a világirodalmi adatbázis(ok)ról, sem a világirodalmi portrégyűjteményről, sem a műfordítás-bibliográfiá(k)ról, sem a világirodalmi hangtár(ak)ról, sem, sem a legnagyobbról és legjelentősebb-ről, a nemzetiségi adatbázisról, sem... Tudnánk még folytatni a felsorolást, de most egy új fejezetet nyitnánk.

Amikor összedől a világ

Kodály Zoltán egyik híres művében van egy szörnyű hangsor. Egyetlen iszonytató glissando „ábrázolja” a zsidó templom kárpitjainak szétszakadását, a tragédiát. Valami ilyesmi történt az Idegennyelvű Könyvtárban, könyvtárral is. A szomszédos épület harminc méteres fala megroggyant, és – csaknem – maga alá temetett mindent, amit Juhász Jenőék építettek. Be kellett volna zárni az életveszélyessé vált épületet (kibekelték, jöhettek az olvasók), de lehetett kezdeni *mindent* előlről. Az ilyesmihez nem kell kommentár. Talán ahhoz sem, hogy – főnixmadárként – megint megújult az épület. Kétszer is felépítették, és másodjára szebb és jobb lett, mint valaha is volt. Újabb és újabb ötletek, a kényszerűségből és a szükségből erényt és lehetőségek bővedjét teremtő akarát – talán nem túlzás a szó – ezúttal csodát művelt. Az idén ősszel az Idegennyelvű Könyvtár újra megnyitotta kapuit. Hogy mi van ez immáron megint nyitott kapuk mögött, hogy a könyvtár micsoda is *ma*, azt – reméljük, ígérhetünk van rá – a főigazgató úr és kollégái, e sorok írójával ellentétben a szakszerűségre és a funkcionalitásra, az igazi problémák boncolására koncentrálna, annak rendje és módja szerint el fogják mondani a 3K olvasóinak. (VK)

Könyvtárpártoló Önkormányzat 2001.

Az alábbiakban a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által kiírt Könyvtárpártoló Önkormányzat pályázat eredményeit tesszük közzé:

Település	Pályázó neve	Megye	Helyezés	Elnyert-támogatás (Ft)
Badacsonytomaj	Badacsonytomaj Nagyközségi Önkormányzat	Veszprém	Különdij II.	200 000
Balatonboglár	Városi Önkormányzat Polgármesteri Hivatala	Somogy	Város III.	600 000
Becsvölgye	Önkormányzat Becsvölgye	Zala	Község I.	1 000 000
Bodvaszilas	Nagyközségi Önkormányzat	Borsod...	Különdij II.	200 000
Cegléd	Cegléd Város Önkormányzata	Pest	Város III.	600 000
Cigánd	Nagyközségi Önkormányzat	Borsod...	Különdij II.	200 000
Csévharaszt	Csévharaszt Község Önkormányzata	Pest	Község II.	800 000
Demecser	Demecser Nagyközség Önkormányzatának Polgármesteri Hivatala	Szabolcs	Község I.	1 000 000
Fadd	Fadd Nagyközség Önkormányzata	Tolna	Különdij I.	400 000
Feldebrő	Községi Önkormányzat	Heves	Község II.	800 000
Gétye	Gétye Község Önkormányzata	Zala	Különdij II.	200 000
Hangony	Hangony Község Önkormányzata	Borsod...	Különdij II.	200 000
Heréd	Heréd Község Önkormányzata	Heves	Különdij II.	200 000
Hódmezővásárhely	Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzata	Csongrád	Város II.	800 000
Hottó	Önkormányzat	Zala	Különdij II.	200 000
Jánossomorja	Nagyközségi Önkormányzat Képviselő Testülete	Győr...	Különdij I.	400 000
Jármi	Jármi Község Önkormányzata	Szabolcs...	Különdij II.	200 000
Jászladány	Jászladány Nagyközség Önkormányzata	Jász...	Különdij I.	400 000
Kerecseny	Kerecseny Községi Önkormányzat	Zala	Község III.	600 000

Település	Pályázó neve	Megye	Helyezés	Elyert-támogatás (Ft)
Kerkaszentkirály	Kerkaszentkirály Község Önkormányzata	Zala	Különdíj I.	400 000
Keszthely	Keszthely Város Önkormányzata	Zala	Város II.	800 000
Körmend	Körmend Város Önkormányzata	Vas	Város II.	800 000
Kötce	Kötce Községi Önkormányzat	Somogy	Különdíj I.	400 000
Kustánszeg	Községi Önkormányzat	Zala	Község III.	600 000
Mágocs	Nagyközségi Önkormányzat	Baranya	Község III.	600 000
Mályi	Mályi Községi Önkormányzat	Borsod...	Község II.	800 000
Markaz	Markaz Községi Önkormányzat	Heves	Község I.	1 000 000
Mezőkövesd	Mezőkövesd Város Önkormányzata	Borsod...	Város III.	600 000
Mindszentgodisa	Polgármesteri Hivatal Mindszentgodisa	Baranya	Különdíj II.	200 000
Miskolc	Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzata	Borsod	Város III.	600 000
Nagylengyel	Önkormányzat Nagylengyel	Zala	Különdíj II.	200 000
Pusztavám	Pusztavám Község Önkormányzata	Fejér	Különdíj II.	200 000
Püspökladány	Püspökladány Város Önkormányzata	Hajdú...	Város III.	600 000
Sióagárd	Sióagárd Község Önkormányzata	Tolna	Különdíj II.	200 000
Szigetújfalu	Szigetújfalu Község Önkormányzata	Pest	Különdíj I.	400 000
Szolnok	Szolnok Megyei Jogú Város Önkormányzata	Jász...	Város II.	800 000
Tardos	Önkormányzat Képviselő-testülete	Komárom	Különdíj II.	200 000
Tomyospálca	Községi Önkormányzat	Szabolcs...	Különdíj II.	200 000
Törökszentmiklós	Törökszentmiklós Város Önkormányzata	Jász...	Város I.	1 000 000
Vanyarc	Községi Önkormányzat	Nógrád	Különdíj I.	400 000
				20 000 000

Hőskor vagy őskor?

Azok a csodálatos ötvenes évek...

Írogattam jó néhány cikket a *Könyvtárosba*, a *Könyvtári Levelezőlapba* a *Könyvtári Figyelőbe* a közművelődési könyvtárakról. (Meg is kaptam érte meg más írásaimért, – talán *Varga Ildikótól?* – a *pécsi íródeák* címet, amelyet azóta is könyvtárosi munkám talán legnagyobb elismerésének tartok.) Nyugodtan elmondhatom, minden „közművelődési” témakört érintő megszólalásomat valamilyen kényszer motiválta. Első, szakszervezeti könyvtárosi jelentkezéseimet apósom – néhai *Csorba Győző* – szeléd, de ellentmondást nem tűrő „javaslata” inspirálta: „Írjál, mert jól tudsz fogalmazni, és fontos, hogy innen Pécsről is jelenjen meg valami a szakmai lapokban!”; aztán *Gerő Gyula*, a *Könyvtáros* általam nagyon tisztelt szerkesztője kért kisebb-nagyobb városok könyvtáraitól „helyzetjelentést” tőlem vagy beszélgetéseket „rendelt” meg híres-neves baranyai emberekkel; a Pécsi Városi Könyvtárral kapcsolatban pedig évfordulók, a Megyei Könyvtárral történő összevonásról szóló rémhírek készítettek szólásra. Most sem jószántamból „beszélék”: ismét Gerő Gyula „szólít”, anélkül, szegény!, hogy tudna róla: a 3K 2001. szeptemberi számában megjelent *A (h)őskor könyvtárosai* c. írása késztet tiszteletteljes „böllenkedésre”.

Gerő Gyula nagyon jól érzi, sőt pontosabban fogalmazunk, ha azt írjuk, mint kutatója saját bőrén tapasztalja, hogy a magyar könyvtártörténet olyan fontos része, mint a közelmúlt – immár így is a múlt század! – közművelődési könyvtártörténete fehér foltokkal terhes. Elismeréssel látom igyekezetét, amely az adatok gyűjtésében hajtja, eredményeire odafigyelek, most is örömmel olvastam írását. Ha pontosan akarok fogalmazni: örömmel és meglepetéssel. És ha Gerő Gyula nem veszi zokon, s ha a 3K szerkesztői is jónak látják, a meglepődés után a legnagyobb tisztelet hangján, de kicsit „színesíteném” a képet, melyet ő felvázolt.

Az én olvasatomban Gerő Gyula 1949–1952 közötti történéseket összefoglaló beszéde – hiszen a szöveg eredetileg Kaposváron a 2001. júl. 18-án, a Helyismereti Könyvtárosok Szervezetének VIII. országos tanácskozásán *hangzott* el – a következőket állítja:

- 1949–1952 a „modern magyar könyvtárügy” hőskora, melyben „több esemény történt, mint azt megelőzően és utána következően évtizedek alatt”;
- „a legrosszabb korban futotta legjobb formáját a magyar könyvtárügy, ezért a *hőskor* jelzőre nem csak a megszépítő időbeli távolsága miatt érdemes!”;
- kiváló vezetők és szakemberek jelennek meg a magyar könyvtárügyben – még ha kissé furcsa úton jutottak is el oda;
- végül, talán látva és (f)elismerve, hogy beszéde kissé „hímnikusra” sikerült, a végén megállapítja, hogy lehet bizony őskornak is nevezni ezt az időszakot a „fogaskerekbe hullott-hullajtott porszemek miatt, amelyekről szintén mondtam egyet s mászt.”

Én nem tudok az egész országra vonatkozó megállapításokat tenni, nem ismerek átfogó adatokat, tényeket, melyeket bár nem ismertem, adott becsületszavára természetesen elhiszek Gerő Gyulának. Csak a pécsi–baranyai helyzetet ismerem valamelyest. Mert olvastam, hallottam róla, s mert közvetlenül a bőrömön érzékelhettem a (h)őskor minden eredményét („eredményét”). Még 1972–1994 között is. (Ezen időközben dolgoztam közművelődési könyvtárban.) Ezért bátorodom néhány dolgot – nem szeretnék szerénytelen lenni, de nem találok hirtelen más szót – *kiegészítésként* Pécs–Baranyáról hozzátenni – némi képzavarral élve – a (h)őskor portréjához.

Nem szeretném, ha itt csak egy végeken dolgozó, „hagyományos” könyvtáros (ld. még „hagyományos mosópor”) szájából hangzana el a vélemény, van segítőt is, egy halom idézettel tudom megtámogatni mondandómat. Csorba Győzőt hívom segítségül abban, hogy „beszéljen róla”, milyen is volt ez a hőskorszak itt, Pécsen. Csorba Győző nemcsak költő, könyvtáros is volt, méghozzá éppen abban az időszakban, amelyikről Gerő Gyula szól, s bár – mint az idézetekből majd kiderül – nem kis szerepe volt abban, ami történt, a beszédben (legalábbis annak írott változatában) nem hangzik el a neve. Ezzel a kihagyással talán „leértékelődik” kicsit a költő könyvtárosi „oldala”, ennek ellenére természetesen jobbnak tartom tanúként megszólaltatni, mint ha én beszélnék. Hogy tudjuk, kiről is van szó, milyen könyvtárost citálok magam helyett, idemácsolom Bertók László Csorba bibliográfiájából (Pécs, Jelenkor K. – Városi Könyvtár, 1993.) a legszükségesebb adatokat. Tehát Csorba Győző, a könyvtáros:

„1943–1952 A Pécsi Városi Könyvtár vezetője. Közben [1943 és 1948. között, P. L.] több ízben városi közigazgatási feladatokat is ellát [...]

1952–1956 A Pécsi Városi Könyvtár örökébe lépő Baranya Megyei Könyvtár csoportvezetője [...]

1956–1976 A Baranya Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese nyugdíjba menetelig. 1957-ben, egy évig a könyvtár megbízott igazgatója.”

Bertók László a Könyvtáros 1977. 3. számában (140–146. p.) interjút készített az éppen hatvanéves, nyugdíj előtt álló könyvtárossal. Ennek bevezetőjében így ír:

„Csorba Győző [...] Harminchárom évvel ezelőtt városi könyvtárosként kezdte, ott volt a szocialista könyvtárügy bölcsőjénél, első lépésénél, s később úgyszólván minden könyvtári munkaterületen dolgozott. Hosszú ideig a Baranya Megyei Könyvtár igazgatóhelyetteseként formálta–segítette–irányította a megye tanácsí könyvtárainak munkáját. Sok mindennek tevékeny részese vagy tanúja volt, ami ma már történelem, amiről az utána következő könyvtárosnemzedékek keveset tudhatnak.”

A következő idézetek *A város oldalában* c. önéletrajzi interjúkötetből (kérdező *Csuhay István*, Pécs, Jelenkor K., 1991.) és a *Könyvtáros* 1986. 11. számából valók. (Az idézetek után a kötetcímet *A város* formában rövidítem, a *Könyvtáros* cikk esetében pedig az évszám és a szám megjelölését elhagyom.)

Néhány adalék ahhoz, hogy azért '49 előtt is volt élet

Nem vitatva, hogy hőskor *is* volt az 1949–1952 közötti időszak, azt azért tudni kell, hogy Pécsen nem 1949-ben kezdődött el a fellendülés. Voltak előzményei: nem véletlenül alakult olyan könyvtár a háború után, amelynek állománya a vidéki megyei könyvtárak közül a legjobbak közé tartozott. 1945 előtt volt egy nagyon

kiváló polgármestere a városnak: Esztergár Lajos. Ő tudta, milyen fontos a kultúra, nemcsak álmodott arról, hogy Pécs legyen a „magyar Athén”, hanem tett is valamit érte. És inentől beszéljen Csorba Győző.

„Pécsett 1902-ben megalakult egy közművelődési szervezet, de az első világháború táján az intézménynek a könyvtári része elhalt. Muzeológus volt az igazgató, és a könyvtárral nem nagyon törődött. Nem is működött a könyvtár, nem fogadott olvasókat, a könyvanyag el volt raktározva, és az olvasók elől jól eldugva őrizték. Senki még csak a közelébe sem férkőzhetett. Amikor aztán 1923-ban idekerült az egyetem Pozsonyból, a Pécsi Városi Könyvtár anyagát majdnem száz százalékig átszállították az Egyetemi Könyvtárba. Ez az anyag nagyrészt két hagyatékot jelentett. Az egyik Babits nagybátyjáié, az öreg Kelemen Mihályé, aki ezredorvos volt, a másik pedig egy pécsváradai bíróné – fura neve volt –, Szikray Odóé. Ez a két hagyaték porosodott az egyetemi könyvtárban, nem is bontották meg őket. Hozzájuk csatlakoztak a múzeum saját szerzeményei. Esztergár Lajosnak eszébe jutott, hogy ha a könyvtárat felújítja, ismét megnyitja (aminek a jogi alapja megvolt), akkor Weöres Sándort kinevezheti ennek vezetőjévé, és itt tarthatja a városban. Hozatott a törvényhatósági bizottsággal egy határozatot, hogy a könyvtárat pedig fel kell újítani. [...] Weöres Sándort ide nevezték ki vezetőnek. Akkor még nem igazgatónak hívták. Sanyi a város alkalmazottja lett. Persze, az első időben még nem működött a könyvtár. Sanyi vezetése abból állt, hogy volt neki egy hivatalsegédje meg egy nő alkalmazottja. Ezzel a munkatársával kellett az egyetemi könyvtárból kiválogatnia a város letétbe adott könyveit, és vásárolnia új könyveket. [...] Amíg a könyvtárban nem volt forgalom, 1943-ig, addig a Sanyi ezt a gyűjtőmunkát szorgalmasan csinálhatta. Szállíttatta ide a könyveket, vásárolt, építette a könyvtárat. De ahogy közeledett a könyvtár tényleges megnyitása, egyre jobban viszolygott tőle. A tetejébe meg is betegedett. [...] ... a hivatali elfoglaltságok nem voltak az ínyére. Az meg mégannyira sem, amikor jöttek az olvasók. »Kérünk egy szerelmes regényt, kérünk egy háborúsat, kérünk egy másmit...« Sanyinak ez már sok volt. Sanyi unta a »közszolgálatot«, és az első adandó alkalommal lemondott. 1943. október 1-jén nyitották meg a könyvtárat, és ő már november 1-jén nem bírta a kuncsaftokat. Engem javasolt utódjának, ő pedig végleg el is került innen.» [A város, 68. p.]

Így lett tehát Csorba Győző a Pécsi Városi Könyvtár igazgatója 1943-ban. Nagyon sok története van ebből az időszakból, közülük egyet emelek ki:

„44. március 19-e, amikor a németek megszállták Magyarországot, egy vasárnapi nap volt. Az előtte való pénteken és szombaton mi Kopányi Györggyel Pesten voltunk, vásárolni a könyvtár részére, egy Múzeum körúti nagy antikváriumban. Emlékszem, rengeteg pénzt elköltöttünk az akkori viszonyokhoz képest. Összességében talán nem hangzik olyan nagynak, de hát több tízezer pengőt. Szombat este gyanútlanul hazajöttünk, és mikor másnap fölébredtünk, akkor hőkentünk meg, hogy mi történt közben, míg mi ott jártunk. Az utolsó pillanatban tudtunk még abban a boltban vásárolni. A németek akkor már nyomultak befelé Pestre. Ennek mi nem láttuk nyomát, talán azért sem, mert szinte egész nap ott voltunk az antikváriumban. Ez egy olyan antikvárium volt, amelynek volt egy pincéje is, ott is ki volt építve egy polcos raktár a legkülönfélébb könyvekkel. Igen jó antikvárius volt a tulajdonosa. [...] Mivel én meg könyvtáros voltam, próbáltam egy kicsit furfangoskodni, hogy olcsóbban jussunk egy-egy ritka

könyvhöz. Mikor megtaláltam a Platón összezt, az első kiadást, ami bibliapapíron jelent meg, ezt én a közönséges könyvek közé kevertem. Ő viszont egyenként árasta a könyveket: 6 pengő, 8 pengő, 10 pengő. És amikor ezek között megtalálta a Platont, megállt egy rövid pillanatra, majd szemrebbenés nélkül folytatta: 120 pengő. Láttam, hogy hiába próbálok furfangoskodni, többet ért a könyvszakmához, mint én.” [A város, p. 104.]

Azt hiszem, a fenti idézetekből jól látszik, hogy 1949 előtt is csak-csak történt valami a pécsi könyvtári életben. Központi utasítások és törvények nélkül is. Történhetett, mert volt egy olyan polgármester, aki jó terveket álmodott, és jól választotta meg a kivitelhez a köz alkalmazottjait. Az idézet olvasása számomra minden esetben külön élvezet: az antikvár könyvvásárlás leírása gyönyörű képet ad a megszállott könyvtárosról, filozófról, költőről: körülötte „dúl a történelem”. Magyarország egyik legsötétebb időszaka, a német megszállás kezdődik, tankok, katonák vonulnak, a két művész-könyvtáros meg, mert könyvet vásárol-válogat, nem érzel semmit az egészből: „...mikor másnap fölébredtünk, akkor hökkentünk meg, hogy mi történt közben, míg mi ott jártunk.”

Annyit föltlenül megállapíthatunk, hogy Pécsen nem akárhogyan és nem akárhogyan rakták le a Városi Könyvtár alapjait. 1949 előtt...

Mi volt a hőskorban?

Hogy 1949–1952 között hőskor volt-e, érdekes kérdés. Ahogyan haladok előre az írásban–emlékezésben, egyre jobban látom: mennyire érdekes. Hiszen mondhatjuk azt, biztosan hőskor is volt, mert könyvtárat addig soha vagy alig látott emberek hősie nekifeszüléssel csináltak *valamit*, eltelve a jobb jövőbe vagy „csak” a munkába vetett hittel. De hősök az őskorban is voltak. Attól az még nem biztosan hőskor... Nézzük, mit mond erről Csorba Győző:

„Hát ezek cifra idők voltak a könyvtárak számára is! A személyi kultusz virágjában volt. Itt Baranyában hozzájárult még a Tito-ügy is. **A könyvtárak feladatai közé tartozott a politika e két nagy területének ordítóan hazug szolgálata.** [Kiemelés tőlem. P. L.] A szerzeményezés ekkoriban szinte teljességgel központi, budapesti irányítású volt, a könyvkiadás száz százalékban a napi politikát követte, a nyugati újabb irodalomból szinte semmit nem fordítottak le, illetve adtak ki. Ennek az eredménye hamarosan az lett, hogy az olvasók egy része, elég tekintélyes része gyanakvóvá vált, s eljutottunk odáig, hogy új kiadású könyveket sokan nem voltak hajlandók elfogadni, s még az is megtörtént, hogy az olvasószolgálati könyvtárosnak esküjét kívánták, amikor egy-egy újnak látszó, mert esetleg újonnan kötött Jókai könyvet ajánlott, hogy nem hamisított-e a szöveg.

Akkortájt, 1952 körül részt vettem egy minisztériumi vizsgálaton Zala megyében a bizottság tagjaként. Többnyire Sallai Istvánnal, illetve Sebestyén Gézával, akik szintén a bizottság tagjai voltak, jártuk a megye városait és községeit. Tapasztalataink megdöbbentőek voltak. Egy alkalommal például megálltunk a falusi szövetkezeti bolt előtt, s feltűnt, hogy a boltból távozók mindegyikénél a kosár tetején egy-egy könyv vagy brosúra lapult. Szelíden megszólítottuk a vásárlók egyikét-másikat, s örömmel fejeztük ki, hogy könyvet is vesznek. Feleleteik semmiképpen nem igazolták az akkori hivatalos politika fő szölamát, mármint

azt, hogy »olvasó nép« lettünk. Mert ilyenféle válaszokat kaptunk: »Nem tudom én mi ez a könyv. Meg kellett vennem, mert különben nem adtak volna pargetot (flanelszövet – a szerk.) [Megjegyzés az eredeti szövegben. P. L.] Van már otthon a konyhaszekrényben néhány.« »A fene olvassa őket.« Aztán bementünk a boltba, s megkérdeztük a vezetőt: Keresik-e a könyveket? A boltvezető szinte eufóriásan mondta, hogy nem tud eleget rendelni, akkora az igény. Egy másik faluban arra voltunk kíváncsiak, mi történt a könyvnapon. A feleletekből néhány: »Megvetették velünk a könyveket, ha akartuk, ha nem.« »Még annak is száradjon le a keze, aki idchozta őket.« A határszéli községekben arról érdeklődtünk, olvassák-e a Tito-ellenes kiadványokat. A könyvtáros kereken kijelentette, hogy nem. Mikor az oka felől tudakozódtunk, akkor az volt a válasza, hogy félnek, mert nagyon közel vannak a határhoz, s nem tudják, hogy miként alakul a helyzet, s nekik esetleg abból bajuk lehet.

Kiskanizsán az egész bizottsággal, Kardos Ferenc, akkori minisztériumi osztályvezető és a bizottság vezetője társaságában jelen voltunk egy kulturális rendezvényen. Pécsről vártak oda valamilyen amatőr csoportot. Jó órával később érkeztek a meghirdetett időnél. A műsort mégis elkezdték egy kanizsai tanár előadásával. Mi körülbelül a tizedik sor táján ültünk, s az egész előadásból legfeljebb egy-egy szót hallottunk és értettünk meg. A terem tele volt iskolásgyerekekkel, hatéves kortól fölfelé, s csak néhány felnőtt ült köztük. A felnőttek az előadás közben is egymással trafikáltak, a gyerekek pedig, mintha a réten lettek volna, futkostak körbe-körbe, kiabáltak egymásnak, birkóztak, labdáztak és így tovább. A műsor végén szegény Kardos Ferenc teljesen kedvét veszte, halálsápadtan kijelentette: »Hát ez az igazság? Mi a minisztériumban nem így tudtuk.« [...]

A Rákosi-időben tanfolyamon kellett részt vennünk különféle dekorációk készítésére. Tanítottak valamennyiünket betűk rajzolására, kiállítások összeállítására, jelszavak írására... Pécssett egy ízben Rákosi valamelyik születésnapján az egyetemi könyvtárral közösen kellett rendeznünk egy reprezentatív kiállítást a volt pécsi Nemzeti Kaszinó, akkor már Munkás Kaszinó nagytermében. Az egyetemi könyvtár helyettes igazgatójával ketten voltunk felelősek a kiállításért. Még ma is futkos a hátamon a hideg, amikor eszembe jut, milyen keserves kínokkal készítettük el a nagy felírást: »Eljen Rákosi elvtárs, a magyar dolgozók vezére.« De akadt más is. Valamelyik választáson a könyvtár olvasótermének egyik sarkában fel kellett raknunk egy úgynevezett »vörös sarkot« brosrákkal, képekkel, feliratokkal, s reménykednünk abban, hogy az olvasóterem látogatói tolongani fognak körülötte. Hát nem így történt. Alig ment közelébe valaki. Inkább messziről és nem titkolt riadalommal pislogtak felé az olvasóterem látogatói.

Történt aztán, hogy minisztériumi rendelettel kivezényeltek a város közepén egy úgynevezett »gombába«, amelyben azelőtt tejet árultak, s ott kellett olvasókat toboroznunk. Összesen egy államvédelmi tisztet sikerült beszerveznünk. Aztán – szintén központi utasításra – ki kellett mennünk egy tűző nyári vásárnapon a pécsi mezőgazdasági vásárra, s ott csinálni propagandát, közös sátorban a Tudományos Ismeretterjesztő Társulattal. Mi könyveket raktunk ki, a TIT valamilyen mikroszkópot és egy koponyát. A könyvek persze a könyvtár leltározott anyagából valók voltak, s így fő teendőnk abból állott, hogy a vásárolni akarókat lebeszéljük szándékukról, s elmagyaráztuk nekik, hogyan iratkozhatnak be a könyvtárba.” [Könyvtáros. 680–681. p.]

Hát így... Tényleg hős volt, aki ép ésszel (testtel!) átvészelte az egészet... Gerő Gyula azt írja-mondja: „a legrosszabb korban futotta legjobb formáját a magyar könyvtárügy, ezért a *hőskor* jelzőre nem csak a megszépítő időbeli távolsága miatt érdemes!” Nekem viszont erről Illyés Gyula verse jut eszembe: „mert ahol zsarnokság van, / minden hiában, / e dal is, az ilyen hű, / akármilyen mű. // mert ott áll / eleve sírodnál, / ő mondja meg, ki voltál, / porod is neki szolgál.” A csodálatos körmondat két utolsó versszaka az én kérdésem alapja: lehet-e hőskor, az ilyen?

Csorba Győző nemcsak verseiben, a munkája közben is mindig az igazat és a lényegyet igyekezett kimondani. A következő történet éppen arról szól, hogy nem mindig volt kifizetődő az igazmondás, sokszor a kozmetikázott statisztikát „díjazták”, mert az illett az „elvtársi” képbe.

„Ebből [t. i. a pontos helyzetismeretből, ill. az igazmondásból, P. L.] nekem egyszer lett egy kis kellemetlenségem is, mégpedig azzal a Vértes Györggyel, aki a parlamenti könyvtárnak volt akkor a vezetője. Egy vezetői konferencián engem fölkertek, tartsak előadást a könyvtárak ügyéről. Én szépen fölolvastam a szövegemet, méghozzá úgy, ahogy a tények mutatták. Azt, hogy az emberek hogyan kérnek könyveket, ha kérnek egyáltalán, hogy nem a tartalom a lényeges, illetve olyan értelemben a tartalom, hogy van-e benne szerelem vagy kaland, mert az emberek így jöttek, hogy kértek egy szerelmes könyvet, egy kalandos könyvet. Én ezt így elmondtam, és akkor a végén ez a Vértes, aki egy mogorva, kedélybeteg ember volt, József Attilával is volt baja, hozzászólt, és engem a sárga földig ledorongolt. »Mi azt hittük, hogy itt egy komoly, tudományos előadást kapunk, és helyette ilyen szövegeket hallottunk, hogy szerelmes könyvet kér az egyik olvasó...« Hát akkor én is begurultam, és feleltem neki meglehetősen cifrán és nem éppen jól nevelten a tudományos előadásról meg a könyvtárlátogatási számokról. Én már jó néhány éve gyakorló könyvtáros voltam akkor, tudtam, hogyan készülnek a statisztikák. Egy könyhaszokrény fölő polcán elhelyeznek harminc könyvet, és a statisztikai jelentésben az már egy könyvtár. *A járási könyvtáros a jelentéseket összegezi, azokat a megyei könyvtár tovább göngyöli. Mire eljut a minisztériumba, egy csodálatos tudományos kép alakul ki arról, hogy mennyi könyvtára van az országnak; és azok milyen nagyszerűek...* [Kiemelés tőlem, P. L.]

Volt egy járási könyvtárosunk, akitől megkérdeztem egy alkalommal, hogy valóban sok mezőgazdasági könyvet olvasnak-e a parasztok?... Hát ennek a nőnek volt humora, később ott is hagyta a pártot, de mikor kérdeztem, hányan olvasnak mezőgazdasági könyveket, akkor rávágta, hogy »390«. Az agyam nem kapcsolt olyan gyorsan, de valahonnan mégis ismerős volt ez a szám. Visszakérdeztem, hogy mi az a 390. Azt felelte: »Hát nem tudja, hogy a népmesék, mondák száma 390-es?« Ezzel azt akarta mondani, hogy azok a számok, amik a statisztikájában szerepelnek, nem az olvasók számát jelentik. Humbug volt az egész adatsor. Ilyenek voltak az állapotok. Én tényleg nem akarom szegényt megsérteni, de volt minékünk olyan osztályvezetőnk, egy derék, de teljesen primitív házi-asszony, Komlóról származott, aki, hogy csak jellemezzem, mikor már az utódját tanította be – az pedig takarítónő volt Komlón –, behívatott magához engem. Valaki beadott a színháznak egy kéziratot, méghozzá Csokonai Vitéz Mihályról. Behívtak engem mind a ketten, és megkértek, hogy olvassam el. Kiderült, nem tudták, hogy ki volt az a Csokonai, de ezt bevallani semmiképpen sem akarták.

Én is kellemetlen helyzetben voltam, mert nem akartam éreztetni velük, hogy mennyire nincs fogalmuk azokról a dolgokról, amik alájuk tartoznak. De gondolkodásmódjukat ismertem, és ezért nem tudtam máshogy megközelíteni a kérdést, azt mondtam nekik, hogy nyilván ez az a Csokonai, akinek a Lillával volt valami ügye. Akkor már megvillant a szemük. Lehet, hogy az a nyolc elemi, amit végeztek, az hatott. De lehet az is, hogy összetévesztették valakivel, azt gondolták, ez valami régi városi úriember, akit nekik ismerniük kellene, és én most épp egy városi pletykát mesélek. Ez volt a jellemző.” [A város, p. 149.]

Gerő Gyula azt írja, „... a nagy könyvtári sikerek, teljesítmények az ország sorsának legsötétebb esztendeiben születtek”. És azt írja, a 3000. népkönyvtár felavatásának napja egybeesik a falusi padláslesöprések idejével. Az én szememben két tény igencsak levon a „nagy könyvtári sikerek” értékéből: a '70-es években még magam is részt vettem ilyen népkönyvtárak felszámolásában, ezért magam is tudom, hogy a háromezres szám mögött mi volt a valóság – ld. erről a Könyvtári Figyelő 1999. 2. és 1999. 4. számának „public library-csatáról” szóló írásait meg az előbbi idézeteket Csorba Győzőtől! –, és sajnos tudom azt is, milyen volt a padláslesöprés. Mert édesapám padlását is „lesöpörték”, pedig nem kulák volt, hanem hosszú ideig kiátkozott, megvetett maszek kisiparos (borbély), aki a hajnyírás, borotválás ellenértékét – pénzük nem lévén – valamilyen terményben kapta a parasztoktól, vagyis a padláslesöpréskor nem az „extraprofitot”, hanem az egész évi kis keresetét vitték el. Talán éppen ezért én nem tudom egymástól különválasztva szemlélni a legsötétebb esztendőket és a 3000 népkönyvtárról szóló híreket. Mindkettőt tapasztaltam, s tudom, hogy csakis együtt és csakis egymást kiegészítve működhetett a „kulákság elleni harc” és a 30 kötetes „népkönyvtár”. Csak Illyés jut eszembe újra: „hol zsarnokság van: / mindenki szem a láncban; / belőled búzlik, árad, / magad is zsarnokság vagy”.

Milyenek voltak a könyvtárosok? Csorba Győző így emlékezik:

„Az igazgatók? Nem szívésen beszélek róluk. Talán elég, ha azt mondom, hogy a mostani kivételével [Román Lászlóné, Marika, P. L.] egyetlenegy sem volt igazán odavaló. Akadt olyan is, akit én a könyvtár közelébe sem engedtem volna. De... Nomina sunt odiosa. [...]

Mint minden munkahelyen, természetesen a könyvtárban is előfordultak a legkülönfélébb emberek. Főként az első években. Képzett könyvtáros alig volt köztük. De könyvtárosi munkára alkalmas is meglehetősen kevés. Ahogy akkoriban szinte mindenütt. A dolgozók megválasztásában a rátermettség és a szakértelem alig szerepelt a szempontok között. Dolgozott nálunk volt rendőrtiszt, cipészsegéd, villanytelepi kistisztviselő, földhivatali alkalmazott, háztartásbeli és még sok egyéb különféle előéletű személy. Könyvtáros képzettségű vagy könyvtári tapasztalatokkal rendelkező csak elvétve. De azért ment a munka. A hozzáértés hiánya szerencsére hamarosan kialakított egy láthatatlan tekintélyi hierarchiát, s a dolgozók ehhez többnyire ösztönösen igazodtak.” [Könyvtáros. 682. p.]

Természetesen Csorba Győző ismert kiváló embereket és könyvtárosokat is. Éppen azokat emlegeti nagy szeretettel, akiket Gerő Gyula is: *Sebestyén Gézát, Sallai Isrvánt, Lipták Pált*. Nem csoda, hiszen olvashattuk, velük együtt dolgozott. Én egy olyan történetet idézek, amely jól rávilágít arra, hogy a nagy mű, a könyvtári rendszer megalkotói is csak fanyar humorral tudták elviselni azt a sok megaláztatást, amely velük esett munkájuk közben.

„A másik kiváló könyvtáros Sallai István volt... [Az „egyik”, akire a kötetben kicsit előrébb emlékezett Csorba Győző, Sebestyén Géza volt. P. L.] Ragyogó elme. állandóan termékeny gondolatokkal. Azt hiszem, a falusi könyvtárhálózat kiépülésében és megerősödésében neki volt a legnagyobb szerepe. Mindenütt ott volt, ahol segíteni kellett. Előadások sorát tartotta. Sebestyén Gézával együtt tankönyvet írt a könyvtárosok számára. Szinte minden országos értekezleten előadott. A könyvtárak országos konstrukciójában egészen modern kezdeményezői voltak, igen sokat tudott a világ könyvtárügyéről. Falusi tanítóként kezdte pályáját. Nem tudom megállni, hogy ne meséljem el egy roppant jellemző történetét, amit példabeszéd-ként terjesztett. Ő úgy hívta, hogy alapvicc. Röviden arról van benne szó, hogy amikor még kisgyerek volt, édesanyjának – ha jól emlékszem: Baján – volt egy kis üzlete. Nem abban a házban, ahol lakott. Ő több ízben elment édesanyjával az üzletbe. Egy alkalommal hasmenés jött rá, és becsinált. Édesanyja kétségbeesetten kiszaladt az utcára, és egy arra járó fiákerest megkért, hogy vigye haza a fiát. A gyerek beült a kocsiba, s megindultak hazafelé. Amikor pajtásai látták, hogy hintóban ül, körülfogták, szaladtak mellette, és irigyeltek. S a történetet Sallai István rendszerint úgy fejezte be: »Hintón mentem, fönt ültem magasan, irigyeltek érte, és nem tudták, hogy szarban ülök.« És még hozzátette: »Hát sokan vannak manapság így.« [Könyvtáros. p. 682.]

Példabeszédhez nem illik kommentár...

Mi volt '52 után?

Válaszolhatnék két szóval is: majdnem ugyanaz. Ez azonban csak az én véleményem, és így magában édeskevés. Álljon itt megint Csorba Győző emlékezése:

„Én még az '56-os napok előtt lemondtam a könyvtárvezető-helyettesi megbízatásomról. Ugyanis a vezető olyan ember volt, akivel nem lehetett együttműködni. Amikor hazaértem, megtudtam, hogy engem, míg Németországban voltam, megbíztak ismét a helyettes vezetői feladattal; a tényleges vezetőt pedig felfüggesztették, bíróság előtt is állt. Úgyhogy én voltam a könyvtárért felelős, és a felelősségem kiterjedt mindenre. '56 után be kellett adnunk egy jelentést a minisztériumba az egész megye működéséről. Hála istennek, gondoltam, most itt van az alkalom, hogy megírjam, mi történik valójában. **És akkor megírtam, hogy szétzilálódott az egész könyvtárhálózat.** [Az a szerényke is, ami volt! Kiemelés tőlem. P. L.] Jött a könyvtári osztály akkori minisztériumi vezetője, és már mikor belépett hozzám, fanyalgó képet vágott. »Nem voltam megalégedve a jelentéssel.« Erre én megkérdeztem, hogy miért nem. »Pesszimista.« Megdühödtem. »Most irodalmi pályázatot hirdettek, vagy pedig jelentést kértetek?« »Miért mondd, hogy irodalmi pályázat?« »Mert tudtam volna ám sokkal szebbet is írni, úgy, hogy ujjongott volna az egész minisztérium. Én azt hittem, hogy végre eljött az ideje annak, hogy lehet igazat is írni. És én megírtam az igazat.« Akkor kicsit csendesebb lett, és mikor legközelebb jött, akkor már az ajtóból gratulált. »Még egyszer átanulmányoztam a jelentésedet, alaposabban, és láttam, hogy igaz, amit írsz.«

Ilyen viszonyok voltak akkor, amikor hazajöttem, és észrevettem, hogy én vagyok a könyvtár felelős vezetője. [...]

Semmit nem tudtam arról, hogy mi történt itthon. [1956. október–novemberben Berlinben volt tanulmányúton. P. L.] Kiderült, hogy *Takács Gyula* és egy mohácsi tanár, aki eléggé balos ember volt, a Szovjetunióban jártak éppen, tanulmányúton. Kérdeztem, hogy mikor hallották az itthoni híreket, hogyan fogadták. Takács Gyula elmondta, hogy a mohácsi tanár disszidálni akart: »Disszidálni? És hova?« »A Szovjetunióba.« Én erre nagyot nevettem, tudod, 56 kora nyarán avatták föl a Hunyadi-szobrot a Széchenyi téren, és azt mondtam, hogy ennek az embernek Hunyadi mellé kellene állítani egy másik szobrot, mert ilyet még soha nem hallottam, hogy valaki a Szovjetunióba akarjon disszidálni. Ezen ő is mosolygott, de később éreztem, hogy megbántottam vele. Ahhoz nekem nem volt sohasem hajlamom, hogy azért, mert valakinek rangja van, előtte meghajoljak. Mindig elmondtam a véleményemet, ha erre került a sor.

Az akkori könyvtárigazgató ellen egy ideig még nem indítottak eljárást, noha már fölfüggesztették. Naponta bejárt, és ott a szerencsétlen, jámbor, ijedt hivatalnokokat és könyvtárosokat riasztgatta. »Ha most értem eljőnnének a rendőrségről és elvinnének, akkor ti mit csinálnátok?« Én azt mondtam neki: »Hagynám, hogy vigyenek, természetesen, hát csak nem kezdenék a rendőrökkel verekedni?« De voltak, akik sumákoltak, mire ez az ember letolta őket, hogy »Amikor én igazgató voltam, ugye, akkor nem így beszéltek«. Már kezdett kellemetlen lenni, hogy ez naponta lejátszódik, és akkor elmentem Takács Gyulához, és mondtam neki: »Ha ezt az embert fölfüggesztették, akkor mondjátok is meg neki, hogy ne járjon be a könyvtárba, és ne rontsa ott az emberek kedélyét«. Erre Takács Gyula elcsodálkozott: »Hogyhogy, nem mondták még meg neki? Az elnökhelyettes nem mondta?« »Bizony, nem. Úgy látszik, hogy az egész szocialista lágerben nincs egyetlen ember, aki meg merné neki mondani.« Erre elszégyellte magát, és másnap közölte velem, hogy elintézte. És akkor valóban nem jött többet be oda a volt igazgató. Május végén letartóztatták szegényt, és elvitték a többi pécsivel. *Szántó Tiborral, Örsi Ferencsel* meg társaikkal.» [A város, 172. p.]

Hát, bizony '56 után sem sok változásnak látjuk nyomát. Akkor sem, ha tovább olvasunk:

„Én most nem akarok '56-nak a politikai oldaláról beszélni, de '56 után szinte megint ugyanaz a selejt anyag jelent meg, mint akkor, amikor az oroszok bejöttek. Akiknek nem volt tehetségük, csak akarnokok voltak, ott voltak akkor is, ahogy ez mindig minden változásnál történik. De szinte napok alatt. Csodálatos volt számomra. Ezek hosszú ideig kellemetlenkedtek, hogy úgy mondjam.

A megyei könyvtárban dolgoztam, könnyen megtaláltak. Amikor a »pártom« alakított, vagy akart alakítani egy újabb irodalmi életet, mindig az első között voltam, akiket beidézték. [...]

Abban az időben idekerült Pécsre egy költő. És csodálatos módon, '56 után minden szerdán bejött hozzám a könyvtárba, mondom, minden szerdán. Ha hófúvás volt, ha kánikula. Mindig úgy terelte a beszélgetést, hogy a párt is valahogy előjőjön. Én azért elég gódós voltam ahhoz, hogy észrevegym ebben a fondorlatot, és nem győztem a pártot dicsérni. Ha például méltatlankodott, hogy »Képzeld, ide helyeztek engem, és még arra sem volt gondjuk, hogy egy lakásom legyen«, akkor én a párt pártját fogtam. »Miért nem mész el akkor a pártba, a párt egészen biztosan fog neked segíteni.« Ilyen stílusban válaszoltam neki.

Ez addig tartott, amíg *Egri Gyula* [akkori pécsi párttitkár, „félíg szakmabeli”: a felesége sokáig a Pécsi Tanárképző Főiskola könyvtárosa volt, P. L.] néhányunkat meg nem hívott egy beszélgetésre. Szóba került az az újságíró is, aki Szántó Tibor tárgyalásán olyan dicstelen szerepet játszott. Nem bírtam uralkodni magamon, a párttitkár és a helyettese előtt csúnyán letoltam ezt az újságírót, hogy semmi tehetsége nincs, hogy becstelensatöbbi. A helyettes nem is bírta idegekkel, kiment. Azt hittem, hogy ebből valami baj lesz. Szerencsére az történt, hogy ezt a pasast kivonták a forgalomból, és a heti vendégem is elmaradt tőlem végképp. Utána már csak úgy találkoztunk, ahogy egyébként is szokás. És akkor láttam, hogy itt valami kapcsolat lehetett, hogy valami hivatalos megbízást kapott. Megértettem őt, és a jó viszony köztünk a mai napig fennáll. [Az említett költő kiléte ismert. Már ő is meghalt. Isten nyugosztalja. P. L.] [...]

'57 végén egyébként a könyvtárba kineveztek egy susztert igazgatónak. Ő volt az a *Tárja Béla* [az eredeti neve – másutt Csorba is többször említi – *Toszenberger* volt, ebből magyarosított P. L.] –, aki nagyon rossz verseket írt, olyanokat, hogy mi *Galsai Pongráccal* állandóan neveltünk rajta. Főként ő tudott Tárja Béláról különféle történeteket mesélni. Egy jámbor, szerencsétlen, nem rosszindulatú, de tehetségtelen ember volt. [...]

Szántó Tibor besegítette a főiskolára, és kiharcolta azt is, hogy odatették a könyvtárba. Az volt a feladata, hogy a különféle folyóiratokat, miután már beírták a folyóiratjegyzékbe, hordja szét a tanszékeknek. De 56 után előszedték az úgynevezett veteránokat. Ő is veterán volt, mert rendes munkahelye szinte soha nem volt, de állítólag tiltott pártkiadványokat terjesztett. Én egyet se láttam ezekből. Volt is valaki, aki mikor azt mondta Tárja Béla, hogy ő mozgalmi munkát végzett, akkor megjegyezte, hogy igen, mert mindig igyekezett *elmozogni* a munka elől.

Amikor 56 után körülnéztek, hogy kit lehetne odatenni igazgatónak a megyei könyvtárba, nem találtak nála jobb veteránt, akinek valami köze lett volna a könyvtárhoz. Kinevezték őt, mert engem csak átmenetileg bíztak meg a vezetéssel. A minisztérium és a különféle magasabb szervek hamarosan megtapasztalták, hogy mit ért a könyvtárhoz. Rendszeressé vált, hogy amikor idejöttek Pécsre, akkor engem elhívtak a Sétatérre vagy máshová azzal, hogy szeretnének velem beszélgetni, nem mennék ki egy kicsit a levegőre? Én tudtam, hogy mit akarnak, és elmentünk a Sétatérre, és ott beszéltek meg a problémákat, mert ő, az igazgató semmihez az égvilágon nem értett. Néha elküldték a Megyei Tanácsra, mert előfordult, hogy a Tanács a vezetőket összehívta. Mire odaért, általában elfelejtette, hogy mit mondtunk neki. Nem volt ő rosszindulatú, egy csöppet sem volt rosszindulatú, csak fogalma sem volt a könyvtár ügyeiről. És ijesztően rossz költő volt, csodálatos életfilozófiával. [...]

Néhány adalék a „már biztosan nem (h)őskorból”, 1960 utánról

„*Tüskés Tibor* lett a lap (Jelenkor) szerkesztője, *Borsos Jóska*, aki később az itteni rádióknak lett az igazgatója, és aki novellákat írt, lett a prózarovat felelőse. Én is akkor kerültem be a szerkesztőségbe, mint a versrovat felelőse. Ott volt még Szöllősy Kálmán, a városi könyvtár akkori vezetője [...] ez a szerkesztőség működött egy darabig. Egyszer meghallottam, hogy Borsos Jóska és Szöllősy

Kálmán összeesküvést sző Tüskés Tibor megbuktatására. Én nem tudtam semmit erről, csak később értesültem, hogy elmentek a párt és a tanács megfelelő embe-
réhez, és ott Tüskés Tibort bemószerolták. Dühös lettem, és azt mondtam Szöllősy
Kálmánnak, nagyon helyes, most én is elmegeyek, és beadom a lemondásomat,
hivatkozva arra, hogy itt hogyan mennek a dolgok. Én nem vagyok hajlandó ilyen
furkálásokban részt venni. Szöllősy Kálmán roppantul megijedt, valósággal kö-
nyörgött, hogy ne tegyem meg ezt, ne menjek el, kérlelt mindennel. Mert valóban,
akkor mi már huszonöt éve ismertük egymást, nagyon sokszor találkoztunk
könyvtárosként is. Én ezt mégsem tudtam elfelejteni, és kitartottam amellett, hogy
ilyen sötét dolgot véghezvinni nem lehet. Mert Tüskés Tibor nem csinált semmi
olyat, ami miatt le kellene váltani. Borsos Jóska, aki naiv módon belekeveredett
az ügybe, egyszer meglátogatott, és szinte bocsánatot kért, hogy ő is részt vett
ebben az összeesküvésben. Mindenesetre ők ketten kimaradtak akkor a szerkesz-
tőségből, és akkor került be *Lázár Ervin* és *Bertha Bulcsu*.” [A város, 180. p.]

Egy rövid megjegyzés idekívánkozik még: aki nem járatos az emlegetett idők
történetében, azt hiheti, természetes volt, s mindenki úgy „odamondogatható” a
„pártomnak és kormányomnak”, mint a költő-könyvtáros. Aki meg járatos, azt
hiszi, Csorba talán éppen a „megszépítő messzeség” miatt kicsit erősebbnek mu-
tatja magát, mint amilyen lehetett. Nos, egyik sem igaz. Természetesen nem min-
denkinek lehetett olyan nyíltan beszélni, ahogy azt ő tette. De Csorba rendkívüli
egyéniség volt: olyan kisugárzása – ma úton-útfélen mindenkire mondják, de öná-
la igaz – karizmája volt, hogy szinte megbűvölte a vele szemben állókat is. In-
tellectusa a legbutább pártfunkcionáriust is megérintette, az okosabbak meg tisz-
telték tudása miatt, és keresték barátságát. Ezért lehetett az átlagnál szókimon-
dóbb. Ez különben nem várt hasznot is hozott neki: mindig azt mondta, a besűgő
„költőtársat” azért „állították” le róla, mert tudták, hogy úgyis kimondja bárki
előtt, ami bántja. Meg azért, mert tudták, mindig tudja, hol a határ. Mint mindenki
más, ő is félt, értelmetlen dolgok ellen nem hadakozott. Ha nem tehetett mást.
Rákosit dicsőítő feliratokat festett... Hát, tényleg fene nagy hőskor lehetett: „én
tudom, hogy te tudod, hogy ő tudja...”

Egészen véletlenül most került a kezembe az 1976-ban készült egyetemi szak-
dolgozatom. Gerő Gyulának köszönhető, hogy így történt: tudta, hogy ezt a szak-
dolgozatot én a Szakszervezetek Baranya Megyei Tanácsa Központi Könyvtára
történetéről írtam, s neki, éppen a (h)őskor-kutatása miatt, abból is adatokra lett
volna szüksége. Nagyon csodálkozott, amikor megmondtam neki, hogy nincs be-
lőle példányom, meg nem is emlékszem rá, miket írtam benne. (Talán soha nem
olvastam újra miután beadtam az ELTE-re, nem érdekelt tovább a dolog, mert
amikor elkészült, én már a Pécsi Városi Könyvtárban dolgoztam, s egészen mással
voltam elfoglalva.) Most aztán, hogy Gerő Gyula eszembe juttatta, a Szakszer-
vezeti Könyvtár jelenlegi vezetője pedig „megszerezte” a KMK Könyvtárából, s
így „közel” került hozzám, újra elolvastam. Az olvasás felidézte bennem, hogy
nekem is milyen szomorú tapasztalataim voltak a hőskorban kiépült hálózatokról
még a '70-es, '80-as években is. Nagyrészt pedig éppen azért, mert az előző
időszak olyan volt, amilyennek itt bemutatta Csorba Győző.

1972-ben, mikor a Szakszervezeti Könyvtárban kezdtem dolgozni, alig állt más-
ból a munkám, mint a letétek ellenőrzéséből, felszámolásából, újra alapításából.
Egyszer önállósítottunk egy könyvtárat, egyszer pedig ugyanazt visszavettük a há-

lázatba. Egy teljes éven keresztül mást sem csináltam, csak töröltem a broszúrákat a leltárkönyvekből. Még napi normám is volt, már nem emlékszem, mennyi, csak azt tudom, reggeltől estig nem volt megállás. (Szabad szombat még nem volt – csak proletárdiktatúra!) Ma is emlékszem a „Mackó-sajt” ízére, amit a Mohácsi Farostlemezgyár letéti könyvtára előtt, az útszélen üldögélve majszolgattunk Móró Máriaival, aki akkor a Szakszervezeti Könyvtár első egyetemet végzett könyvtárosa volt, s akitől nagyon sokat tanultam a szakmából, munkaszeretetből, munkafegyelemből és nem utolsósorban akaratereiből, emberségből is. Mit csináltunk 1972–1976 között? Megszüntettük, felszámoltuk azokat az „eredményeket”, legalábbis azoknak egy jelentős részét, amelyeket a hőskorban „elkövettek”. Volt belőlük szép számmal. Annyi, hogy a szakdolgozatomban egyenesen a szakszervezeti hálózat megszüntetését, a tanácsi hálózatba történő beolvasztását javasoltam. (Érdekes, hogy a bíráló tanár, ennek ellenére – vagy talán éppen ezért? – ötös érdemjegyet adott ról!) A szakdolgozatban megfogalmazott következtetés meglepőnek tűnhet, azonban bárki helyesnek találhatja, aki elolvassa a dolgozat adatait vagy dolgozott a hálózatban, s aki látta, amit mi: könyvtárnak nevezett hombárok, szekrényeket, szekrény tetején elhelyezett könyveket, s aki látta, hallotta a nagy számban létező 8 általánost (vagy még azt sem) végzett könyvtárosokat. És az állomány? Mozgalmi könyvek, broszúrák, harmincasával, ötvenesével. (130-140 szakszervezeti letéti könyvtár volt akkor Baranyában, illet legalább a „nagyobbakba” megvenni a folyamatosan megjelenő szakszervezeti broszúrákat.) S mindez azért volt így, mert a szándék nem volt igaz. Nem a „munkásosztály művelődési színvonalának emelése” volt „pártunk és kormányunk” célja, bár ezt hangoztatták lépten-nyomon, hanem a „munkásosztálynak és a dolgozó parasztnak broszúrákkal, párt- és szakszervezeti irodalommal történő teljes lefedése”. [Egy szakszervezeti vezető „elszólása” a ’70-es évekből. P. L.] A különféle olvasómozgalmakról, azok álságos, hazug voltáról már ne is beszéljünk...

Mint már említettem, a tanácsi hálózatról – így volt az elnevezés: tanácsi hálózat és szakszervezeti hálózat, ezek együtt tették ki a közművelődésit, ha jól emlékszem –, már írtam másutt, ezért most erről csak egy-két mondatot. A Szöllősy Kálmán vezetésével 1960-tól kiépített tanácsi–városi hálózat 1975-re már minden cresztékében recsegett-ropogott. Az itt is kialakult mennyiségi szemlélet – sok ócska könyvet, sok kis „könyvtárat” minden helyre, dolgozó népünk nagyobb dicsőségére – következtében valami 34-35 „fiókkönyvtár” és egy bibliobusz működött akkor a városban. A városi művelődési osztály egyik lelkes új vezetője átlátta, hogy ez tarthatatlan állapot, Szöllősy munkaviszonyát nem hosszabbították meg, nyugdíjazták, fölverték a Városi Könyvtárba az első egyetemet végzett könyvtárost (addig ott sem volt olyan soha), és megpróbálták kijavítani, amit lehetett. Nos, ebbe a nagy változásba-változtatásba csöppentem én bele, engem hívtak a Városi Könyvtárba a már emlegetett Pál Józsefné – mert ő volt az az egyetemi végzettségű könyvtáros – második egyetemet végzett könyvtárosként. Ha 1949–1952 között hőskor volt, akkor – legalábbis Pécssett – ez volt a második hőskor. Selejtezés, könyvtárak bezárása, megnyitása, sőt ugyanannak a könyvtárnak a bezárása-felújítása-újra bezárása – majd talán egyszer, ha már kevesebb „személyiségi jogot” sértek, és megélem azt az időt, megírom az emlékeimet..., most többet ezzel nem foglalkozom. Elég annyi: bizony az „első” hőskorban ezen a téren is hibáztak, éppen eleget. Higgyék el nekem, becsületszóra...

És jöjjön, sűrű bocsánatkérések között, a búcsú:

Hát ennyi kiegészíteni valóm volt, ezek kíváncsoktalan elő belőlem a „beszéd olvasása” után. Remélem senkit nem bántottam meg, legkevésbé Gerő Gyulát, hiszen **az ő tudós kutatásai nyomán ennek a (h)őskornak az egyetlen, éppen ezért pótolhatatlan adattára alakul, formálódik**, s őt csak elismerés illeti a fehér foltok felszámolása miatt. És a fehér foltnál „leragadnék” egy kicsit, mert talán ennek a hasonlatnak a továbbvitelével tudnám összegezni mondandómat: nagyon nagy az ilyen fehér-folt-fölszámolások esetében a felelősség, milyen szín lesz a fehérség helyén a füstés után. Én afféle Watson doktorként lihegek a tudós Gerő Gyula nyomában, figyelem technikáját és nagyszerű eredményeit, ezért aztán talán nem veszi tőlem zokon, ha néha – kibukva szerepemből – csodálkozni merek egy-egy megállapításán: „Tényleg így van ez? Biztos ez a jó szín a fehérség helyén?” Nos, hát ennyi történt most: maximális tisztelettel bár, de sötétítettem a képet, a fehér folt helyére „feltett” élénk színbe kicsi szürkét vittem.

Gerő Gyula azt mondja: **hőskor helyett lehet őskornak** is nevezni az 1949–1952 közötti időszakot a „fogaskerekbe hullott-hullajtott porszemek miatt, amelyekről szintén mondtam egyet s mászt”. Én meg azt mondom, **őskor helyett lehet hőskornak** is nevezni **egy-egy szeletében** ezt az időszakot, a „fogaskerekbe hullott-hullajtott porszemek miatt, amelyekről szintén mondtam egyet s mászt”.

Igen, igen. A magyar könyvtári rendszer kialakításának **hőskora is** volt ez az időszak. De csak azért mondhatjuk ezt, mert néhány tisztességes és véletlenül megmaradt szakember – „fogaskerekbe hullott-hullajtott porszem” – becsempészte a hősiess munkába a szakmai tudást, a könyv és a könyvtár szeretetét is, de ne feledjük: nem az eredeti, a létrehozói szándék szerint, hanem legtöbbször éppen annak ellenére! Mert mi volt a cél? A vas és acél országa, a buta, soha nem kérdező prolik országa, akik csakis brosúrákat olvasnak, de azt aztán mindenhol... A Sallai–Sebestyének, a Lipták Pálók, a Csorba Győzők a cél, „pártunk és kormányunk” céljai ellenében hoztak létre értéket, kihasználva a másra szánt keretet, a közművelődési könyvtári hálózatot arra, hogy valóban művelt olvasók lehessenek ebben az országban. Ez jutott eszembe, amikor Gerő Gyula írását olvastam, ezt kívántam most elmondani. Remélem, nem bántottam meg azokat a tisztességes embereket, akik az ő segítők és társaik voltak. Akik pedig megsértődnek, azokat kérem, hasonlítsák össze magukat a dicséret könyvtárosokkal, és gondolkodjanak azon: velük voltak-e akkoriban – vagy netalántán éppen ellenük...

Fejezzük be ezt az írást egy újabb Csorba Győző idézettel, ha már eddig őt citáltam, ezt az egyet talán még elbírná a papír. És ez olyan összefoglalás, gondolom, amivel mindenki egyet tud érteni. A Csorba Győzők pártján állók, és „a párt” pártján állók egyaránt: „Ha úgy általában végignézek azon a több mint negyven esztendőn, melyet úgy-ahogy könyvtárosként végigéltem, azt hiszem, több volt az örömöm, mint a bosszúságom. Hiszen Baranyában egy olyan könyvtári szervezet létrejöttének lehettem részese, illetve tanúja, amely az olvasás lehetőségét falun és városban egyaránt mindenki számára tudatosította és megteremtette. Ha tehát teljes nyugalommal még most sem mondhatjuk el, hogy »olvasó néppé« váltunk, azt mindenképpen kijelenthetjük, hogy ennek feltételeit megteremtettük. És ez valóban nagy öröm.” [Könyvtáros. 686–687. p.]

Pintér László

Milyen emberek az írók, avagy az író-olvasó találkozók hatékonyságáról

Az *Olvasás Éve* jegyében az elmúlt időszakban három Fejér megyei település (Adony, Ercsi, Martonvásár) általános iskoláinak 6. osztályos tanulói körében (4 osztályban) 4-4 rendhagyó irodalomórát, azaz író-olvasó találkozót rendeztünk Kamarás István, Mezey Katalin, Balajthy Ferenc és Sobor Antal részvételével. Azért négyet és ugyanabban a körben, mert gyakorlati tapasztalataink alapján tudjuk, hogy egy-egy alkalmi találkozó aligha befolyásolhatja érdemben az olvasói szokások alakulását. (Mindezzel általában nem becsüljük le ezek jelentőségét.)

A találkozókát megelőzően felmérést készítettünk a tanulók olvasási szokásairól, olvasmányairól. Kiderült, hogy a gyerekek olvasásra naponta átlagosan 27 percet, a televíziózásra ennek a hatszorosát, átlagosan 3 órát fordítanak. A családok 12%-ában nincs olyan családtag, aki rendszeresen olvas, 31%-ában nem fizetnek elő újságra, folyóiratra, és a gyerekek 39%-a nem kapott ajándékkönyvet a „közelmúltban vagy régebben”.

A felmérés idején a válaszadók 20%-a nem olvasott könyvet, akik pedig olvastak, azok elsősorban a kötelező olvasmányokat, 60%-uk az *Egri csillagokat*. (Egy jellemző válasz a *Jelenleg olvasol-e valamit?* kérdésre: „Igen, az *Egri csillagokat*, de azt muszáj!”) Nem feladatunk a felmérés eredményeinek részletes ismertetése, legfeljebb még csak azt említjük meg, hogy olyan könyvet, amit jó szívvel ajánlana a barátainak, a megkérdezettek 30%-a nem nevezett meg.

A vizsgálódás eredményeit ismertettük magyartanárokkal, könyvtárosokkal és íróvendégeinkkel is. Az utóbbiak már ennek birtokában beszélgettek a gyerekekkel az olvasásról, olvasmányaikról amellet, hogy természetesen saját műveiket is bemutatták, részleteket olvastak fel azokból. A pedagógusok pedig az órákon ajánlották az íróvendégeink könyveit, azokat, amelyeket sikerült megfelelő példányszámban összeszedni a megyéből.

Az író-olvasó találkozókát követően újabb kérdőíves felmérést végeztünk, hát-ha észlelünk bizonyos elmozdulásokat az olvasási szokásokban. Amint számítottunk rá, gyökeres változásokat nem állapíthattunk meg, az olvasás presztízse nőtt azonban a tanulók körében. (A találkozókknak, a dedikált ajándékkönyvek sokaságának híre ment az iskolákban, úgyhogy több más osztályban is kezdeményezték az íróvendégek meghívását.)

Nos, az olvasás-írás presztízisével állnak bizonyos összefüggésben a *Szerinted milyen emberek az írók? Milyen élményt jelentett az írókkal való találkozás?* kérdésre adott válaszok. A megkérdezettek mindössze 9%-a volt negatív, elutasító véleményen: *Nem bírom őket, olyanok mint a papok, állandóan szövegelnek; Nem volt jó, unalmas volt... végig felolvastak meg beszéltek... Olyan unalmas volt, mit a föld... Egész unalmas volt az egész, mert nem érdekel az írás... Unalmas volt...*

Ez abban nyilvánul meg, hogy nem szeretem a gyermekverseket... Kicsit unalmas volt... Az egész egy nagy... volt, ráadásul olyan írókkal találkoztunk, akikről még soha nem hallottam... (Láthatjuk: őszinte válaszádra kértük a résztvevőket, akik a kérdőíveket név nélkül töltötték ki. Az utóbbi idézet szerzője egyébként olvasmányairól így vallott: NEM olvasok semmit, de nem érek rá és nem is érdekel semmi!)

A pozitív válaszokat többféle módon csoportosíthatjuk. Számunkra is meglepetést okozott, hogy az írókra vonatkozó leggyakoribb jelzők között a „kedves”, „rendes” kifejezések szerepeltek. (Netán ritkán találkozunk ismeretlen, ám kedves emberekkel?) Néhány példa: *„Szerintem jó érzésű, kedves emberek, nagyon jó, hogy léteznek... Szerintem azok nagyon jó emberek, akik ezt a szakmát választják... Szerintem kedves emberek, mindegyiknek jó a tulajdonsága... Nagyon kedvesek, lekötik az embert... Szerintem nagyon barátságosak... és barátságosak, és jó, hogy ide jöttek, mert nem kell nekünk elmenni hozzájuk... Kedves emberek... Kedvesek, humorosak... Kedvesek, rendesek, igen viccesek... Szerintem rendes emberek... Nagyon aranyosak... stb.* Láthatjuk a felsorolt példákban is, hogy értékelték a gyerekek az írók humorérzékét, ami nélkül bizony elég unalmas volna egy rendhagyó óra.

A válaszadók mintegy 60%-a utalt valamilyen módon másként is arra, hogy az írók bizonyos megkülönböztetett helyet értek el értékítéletükben. Ez általában a „jó fej” kifejezéssel párosult: *Jó fejek és mókások... jó fejek és kedvesek... Jó emberek, nagyon érdekesek... Jó fejek, de néha kicsit unalmasak... Érdekes, művelt, jó elmével rendelkező emberek. Persze dilisek... Az írók olyan emberek, akik tele vannak érzelmekkel... stb.*

A pozitív megítélés ugyanakkor – igen sok esetben – párosult azzal a felismeréssel, hogy az írók valójában nem valami különleges lények (még lehet, sokan ezt várták), hanem *„...olyan emberek, mint mi” ...Beszélgettek saját életükről, ez volt benne a jó. Szerintem az írók olyanok, mint mi... Nem volt unalmas. Az írók olyan emberek, mint mi... Az írók ugyanolyan emberek, mint mi, csak élénkebb a fantáziájuk... Az írók olyan emberek, mint mi, csak nekik sokkal nagyobb a fantáziájuk. Nekem is jó a fantáziám, csak én nem tudom olyan jól leírni... Szerintem olyan emberek, mit mi, csak szeretnek írni... stb., stb.*

Láthatjuk, hogy az írók iránt kialakult érzések, felismerések jelentős nyereségei voltak a találkozóknak. Ennek megvalósulásához azonban jelentősen hozzájárult még egy olyan motívum, amelyet a válaszadók közül sokan említettek, s amely különösen emlékezetessé tette számukra a személyes találkozókat. Mégpedig az, hogy az írókkal lehet beszélgetni. *Jó volt, amikor beszélgettünk... Érdekes volt velük beszélgetni... Nagyon jó volt tőlük kérdezni, velük beszélni... Jó volt benne, hogy lehetett kérdezni tőlük az életükről pár dolgot... Nagyon tetszett, hogy mi is kérdezhettünk tőlük... Érdekli őket a gyerekek véleménye... Tetszett, hogy kérdezhettem tőlük bármit... Az volt a legjobb, amikor beszélgettünk... stb.* (Még lehet, hogy az írók önkéntelenül rájöttek arra, amire az iskolai órákon nem annyira kerül sor, s amiről Karácsony Sándor így írt: „Jaj, jaj, százszorosan jaj az olyan diáklétnek, ahol nem a diák kérdez és nem a tanár felel a kérdésekre.”)

A bevezetőben említett adatokra utalva végezetül megemlítjük: a kísérlet előtt a tanulók 20%-a egyáltalán nem, másik 20%-uk csak „muszájból” olvasott, ugyanakkor a találkozókról elutasító, rossz véleménye csak 9%-nak volt. A programban

részt vevők 91%-ának – még ha közülük sokan nem is olvasnak – kifejezetten jó (ismételjük meg a legfontosabb motívumokat: *kedves emberek, jó fejek, olyanok, mint mi, lehet velük beszélgetni*) véleményük lett a kortárs írókról. *Vajha mikor lesz ilyen véleményük műveikről is?* Emlékeik, benyomásaik minden bizonnyal hozzájárulnak majd ahhoz, hogy a korábbiakhoz képest nagyobb bizalommal vegyenek kézbe egy-egy ilyen könyvet.

Arató Antal

A helyben használt dokumentumok mennyisége

Először a 2000-dik évről szóló könyvtári statisztikában kellett közölni a helyben használt dokumentumok számát. Fejér megyében mi is többféle módon hívtuk fel az intézmények figyelmét az adatok nyilvántartására, a nagyobb könyvtárak esetében pedig arra, hogy a látogatók közreműködését is kérő többszöri felmérés (mintavétel) alapján reálisan becsüljék meg majd az év végén az amúgy nem könnyen szemmel kísérhető tényeket. A *Könyvtári statisztika, 2000* (Könyvtári Intézet, 2001) című kiadvány megérkezten tehát elsőként ezeket az adatokat néztem meg, hasonlítottam össze.

Kiderült, hogy a települési könyvtárakban összesen kölcsönzött kötetek mennyiségének 36%-át teszi ki a helyben használt dokumentumok száma. (A községekben kisebb ez az arány.) Ha összehasonlítjuk a kölcsönzött állományegységek és a helyben használt dokumentumok számát (amivel jó lenne a jövőben kiegészíteni a statisztikát, mert így még látványosabban mutathatnánk fel az eredményeinket), az *otthon és a helyben használt dokumentumok aránya 73, illetve 27%. (Az országos szakkönyvtárakban ez az arány 21–79%, a felsőoktatási intézetek könyvtáraiban 51–49%.)*

Egy beiratkozott olvasó a települési könyvtárakban átlagosan 25 dokumentumot kölcsönzött, míg 9 (a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban 11, a városokban 12, a községekben 4) dokumentumot használt helyben az elmúlt esztendőben. Gondoltam, jóval kedvezőbb lesz ez a szám a sokoldalúbb helybenhasználatot biztosító megyei könyvtárakban. Nos, ha több is, a vártnál kevesebb: egy olvasó átlag 14 dokumentumot használ helyben, ami – ha csak az olvasótermekben hozzáférhető időszaki kiadványok számát is tekintjük – kevésnek tűnik. Ráadásul jelentős eltérés mutatkozik az egyes könyvtárak között is. Nem számítva a szolgáltatásait bizonyos ideig korlátozó Somogy Megyei és Városi Könyvtárat, Szegeden 3, Szolnokon 6, míg Tatabányán 51, Salgótarjánban 47 a beiratkozott olvasók által átlagosan használt dokumentumok száma. (Az országos szakkönyvtárakban és a felsőoktatási intézetek könyvtáraiban az egy olvasó által átlagosan kölcsönzött dokumentum 5, illetve 15, a helyben használt 20, illetve 14 volt.)

Természetesen alkalmasnak tűnik még a helyben használt dokumentumok mennyiségét a könyvtárhasználók számával is összevetni, hiszen ez az adat a kölcsön-

zók mellett tartalmazza a csak helyben olvasásra betérő látogatókat is. Nos, a települési könyvtárakban kerekén 12,5 millió dokumentumot használtak helyben (azért ez sem semmi, mondaná Vajda Kornél), a könyvtárhasználók száma 16,5 millió volt, egy látogató tehát átlagosan 0,8 dokumentumot használt helyben az egész év alatt. Ez az adat a községekben 0,4, a városokban 0,9, a megyei könyvtárakban pedig 0,3 és 4,3 között mozog.

Összességében: a statisztika alapján az önkormányzati könyvtárak helybenhasználatáról kialakult képpel aligha lehetünk elégedettek. A megyei könyvtárak jelentősen eltérő „eredményei” is jelzik, hogy valószínűleg sok helyütt másképp értelmezték a helyben használt dokumentumok körét, s valószínűleg nem volt pontos azok használatának a nyilvántartása sem. Ezt még inkább elmondhatjuk a városi könyvtárakról: ha jól számoltam, 13 városi – köztük több rangos, jó hírű – könyvtárban egyáltalán nem használtak helyben dokumentumokat, vagy ami valószínűbb: a könyvtárak nem közölték ezt az adatot. 15 könyvtárban – köztük szintén ismert, jó működési feltételekkel rendelkező intézményekben – az egy beiratkozott olvasóra jutó helyben használt dokumentumok (bocsánat: dokumentum) átlagos száma 1 volt. Ugyanakkor 20 vagy ennél több dokumentumot használtak helyben több mint 15 városi könyvtárban, 30-nál többet 10 könyvtárban. Néhány helyen a kölcsönzött állományegységek számát megközelítette vagy meg is haladta – amit egyébként reális adatnak tartok – a helyben használtaké. Aligha hihetjük, hogy csak az utóbbi településekről mondhatjuk el azt az évtizedek óta hangsúlyozott (igaz, mostanában már kevésbé használt) szlogent, hogy „a könyvtár a város dolgozószobája”.

És persze szót kellene ejteni még a községi könyvtárakról is. Az általuk közölt statisztikákban fellelhető szomorú és ellentmondó adatokból (mivel ezeket nem közli az előbb említett kiadvány) bőséges csokrot gyűjthetnénk össze a Fejér megyei tények alapján. Ezeket azonban diszkréten elhallgatom, mert egy ilyen jegyzetnek elsősorban csak az lehet a célja, hogy bizonyos jelenségek lényegére hívja fel a figyelmet.

Aratóni

Régi utak – mai állomások

Rendezvénysorozat Erdélyben:
Kolozsvár–Szabéd–Marosvásárhely
(2001. június 13–16.)

Rendezők: Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület; Magyar Írószövetség;
BBTE Magyar Irodalomtudományi Tanszék; Anyanyelvi Konferencia;
Korunk Stúdió

Könyvtárosként és utazóként is nehéz keretbe foglalni rendhagyó vállalkozásunk élményeit, eredményeit. Biztos, hogy vannak nálunk tudósabb literátorok, hűségesebb irodalombarátok, tapasztaltabb vándorlók, esetleg jobb krónikások. Ám nem valószínű, hogy lennének nálunk merészebb könyvtárosok-bibliográfusok... A szakmában manapság többnyire csak a jelen és a jövő feladatait, gondjait értékeljük kihívásként. Dokumentum- és információfeldolgozás, -szolgáltatás, szabványosítás-szabályozás, jogok és elvek újrafogalmazása, liberalizálódás és intézményszerűsítés egyidőben, rend és szabadság általunk és körülöttünk. Naponta érzékeljük, valóban komoly a kihívás. De mi van velünk... és bennünk? Nem mindegy! Hol van az a fiatal vagy fiatalabb ember most, aki egyszer úgy döntött, hogy a bibliothékát választja pályának, útnak, azt a helyet-helyzetet, ahová más halandó csak félrevonul időnként, ahova tájékozódni-indulni, ritkábban megérkezni „jár”. Hol van az a fiatalember, hol vannak a tanítói (példaképei–felbujtói), hol azok az íráskönyvek, olvasmányélmények?! Vegyük elő, keressük meg újra őket..., kell-e ennél merészebb, nehezebb vállalkozás, sürgetőbb kihívás?! Nem visszamegyünk, hanem más szintre-dimenzióba, mert az értékek közt nincs „időutazás”. Azaz van, de csak gyalog és figyelmesen. Tapasztaltuk, mert jártunk Házsongárdon is, ahol csak egyféle idő létezik: az örökkévalóság. Megálltunk itt-ott. Egy-két kőnél-fánál..., és a könyvtáros elolvashatta itt is ugyanazokat a neveket, amelyeket munkája során nap mint nap megtalál. A teljesség igénye nélkül és ahogyan illik, szigorú alfabetikus sorrendben: Apáczai Csere János (enciklopédikus tudós, pedagógus), Dsida Jenő (író, költő), Jósika Miklós (regényíró), Kós Károly (író, építész), Misztótfalusi Kis Miklós (betűmetsző, nyomdász), Szenczi Molnár Albert (református lelkész, Biblia- és zoltárfordító), Szilágyi Domokos (költő)... Margarétáink és búzavirágaink azóta már valószínűleg elszáradtak, de a kő és a fa egész biztos megvan, mutatni a következők, az újabbak helyét ma, holnap és azután.

Az utazók szintén szigorúan alfabetikus sorrendben: Gazdag Tiborné, azaz Liza (könyvtáros), György Béla (könyvtáros, történész–gépkocsivezető), Honffyné Felhő Ágnes (könyvtáros), Hovánszki István (könyvtáros), Jávorai Ferencné, azaz Gitta (könyvtáros), Kertész Gyula (könyvtáros, tanár), Nagy Anikó (könyvtáros–gépkocsivezető), Szőnyi Éva (könyvtáros).

Kolozsvárra menvén a hosszabbik utat választottuk. Adyfalvát, Érmindszentet a magunkfajta utazónak csak kikerülni lehet, mert a helyhez odatalálni egyszerű, csak ottmaradni–élni nehéz. A százötven egynéhány lelket számláló település folyamatosan fogyóban. A költő ma is könnyen hazatalálna szülőházába, mert az enyészet nyomai mindig maradandóbbak és figyelmeztetőbb jelek, mint az épülésé. A szülőház, az „újház” és a porta a falusiaknak és a gondnok néninek köszönhetően példásan rendben tartva. Egyéb segítség csak véletlenszerű... Az „örzök” most tataroznak, takarítanak. Emiatt az emlékkiállítás kissé felbolydult ugyan, de ez nem is fontos. A ház legyen mindig otthon, a szobában legyen meghitt rend, marasztaló tisztaság. Minket sürget az idő, az útirány számunkra is adott: Nagykároly, Zilah – Várad most nem, hanem – Kolozsvár.

„Identitás problémák Erdélyben az ezredfordulón”. Vendéglátóink ezzel az összefoglaló címmel fogalmazták meg a rendezvényt sorozat tematikáját, közös tartományát, azonos pontjait. A Brassai Sándor Líceumban, az unitárius kollégium dísztermében gyülekeztünk a 75 éves Korunk emlékülésére. Nyikorgó padló, patinás padosorok. Időnként föl-föl tekintek Dávid Ferenc, Kriza János relief-mására, itt vannak vagy itt lesznek ők is, tán szavuk, hangjuk nélkül sem leszünk csellengő népség, öncélú fórum, arctalan szabadcsapat...

Kötő József oktatásügyi államtitkár, majd Kántor Lajos, a Korunk főszerkesztője üdvözli az egybegyűlteket. No meg azokat is, akik nincsenek vagy nem lehetnek jelen. Külön szólt a Kalligram jelképes gesztusáról: kényszerű távolmaradásukat 75 kötet könyvvel igyekeztek pótolni, egyben „jelenlétüket” jelezni.

Pomogáts Béla, a Magyar Írószövetség elnöke az irodalom identitásfenntartó hagyományáról szólt nyitó előadásában. Elemezte az identitástudat lerombolását

nak technikáit. Közép-Európában a régi szovjet típusú hatalmak despotikus vagy alságos gőzhengere és az újabban népszerűbb, piacgazdasági eszközökkel operáló „globalizációs gőzhenger” működik folyamatosan. Térségünkben az irodalom sosem volt csupán csak a művészetek egyike, rendszeresen „felvállalt” más funkciókat, és ezek nem a szereptévesztés, hanem a felelősségtudat megnyilvánulásai. A jól ismert illyési gondolat a vízügyeink és az irodalom kapcsolatáról ma már váteszinek minősíthető. Erdőirtás a Kárpátokban, az árvizek, a Tisza sorsa eleget és húsbavágó konkrétumokkal szolgálnak arra, hogy miként válik egy „költői túlzás” tragikus valósággá. Közös gondolkodásra, cselekvésre sürget és sarkall.

Megosztottságunk és szétszóratottságunk meghatározó, ezért magyarság és európaiság minden értelmes „mondatban” mindig együtt szerepel nálunk. A Szabó Zoltán által definiált „irodalmi nemzet” fogalom soha nem volt és nem lesz fikció. Intelem és példa: a római birodalom megsemmisült, ám a római irodalom marandó. Előadónk figyelmeztet a hatalom hanyagságára. Az utóbbi tíz esztendőben sokszor kicsinyes érdekeket kiszolgáló, utilitárius szemléletű politizálás következtében az irodalmi nemzet méltósága elveszett, mindenkori értékeink veszőben...

Ezután Kántor Lajos „Szomszédvárak lebontása” címen részletesen taglalta a Korunk (1926) és a Helikon (1928) történetét, a jelentősebb szerkesztők és alkotók nézeteit, szerkesztői-szervezői gyakorlatukat és polémiaiakat a két „vár” között és igen gyakran váron belül is. Egy-két kiragadott, jellegzetes, címszerű tématorodék az elhangzottakból: Dsida Jenő, a hamis angyal; a szimbolizmus (utalván a Nyugatra) szép, de zavaros esztétikája; „Európai Egyesült Államok” (EU?!); az erdélyi gondolat; helikoni örökségünk; liberális csapdák; konfliktusok a Korunk különböző nemzedékei között.

A további előadók két alkotó és egy-egy művészeti irányzat, illetve ág jelenlétét, viszonyát bontották ki a folyóiratban megjelent írások alapján, itt-ott az írásokat övező szellemi holdudvar fényesebb és homályosabb tartományait, egyben változásait bemutatva, értékelve.

Máriás József Németh László szerepét és hatását elemezvén kitért Ady, Szabó Dezső, Gaál Gábor és Kassák Lajos kikerülhetetlen eszmeiségére, gondolataira. Feltűnik Szabó Dezső, mint a „magyar szellemi élet katalizátora” (1932), előbukkan Kassáknak „az író szociális erő” kitétele, „puskagolyó és üveggolyó” hasonlata. Németh László – Gaál Gáborral ellentétben – a napi politikát és az irodalmat elhatárolja egymástól. Az előadó – mintegy összegzésként – hangsúlyozza, hogy a tévedések és az igazságok egyaránt katalizátorok, mert egy fórum, egy jó folyóirat nem nevelni, hanem nevelődni akar az olvasóközönségével együtt.

Szabó Zsolt, a Művelődés c. folyóirat főszerkesztője nagyapja, Szentimrei Jenő színes életpályáját, művészi, kritikai és szerteágazó szervezői munkásságát vázolta fel. Hivatásos katonatiszt. A „nagyháborúból” súlyos sebesültként tér haza. Kolozsvárott hetilapot indít, több folyóirat és hírlap munkatársa. Szavalókórust és színjátszó csoportot szervez, az Erdélyi Szépművészek Céh alapító tagja, dramaturg, színházi és könyvkiadói tevékenysége mellett művészeti főiskolán tanít. Köteményei és publicisztikája nélkül a Korunk lapjai szegényebbek, története pedig foghíjas lenne. Inkább talányos meditációként, mint tanulságként hatottak az előadó (az unoka) befejező szavai (tán idézete): egész embert, csak egész emberrel lehet pótolni.

Balácsi Imre József „Az erdélyi magyar avantgard kezdetei” címen adott elő. A fiatal előadó még mondandója elején önmaga fogalmazta meg, hogy a témája kísérlet, kissé „kilóg a sorból”.

Ennek ellenére többen vélekedtünk úgy, hogy egy 75 esztendőös számvetésben – ha helyet kér – mindennek helyet lehet találni. Számos érdekes aspektust, paralell jelenséget, kérdést és tennivalót fogalmazott meg, emellett felhívta a figyelmünket néhány kevésbé ismert kiadványra, alkotóra. Könyvtárosként nem lehet haszontalan megismerkedni Reiter Róbert, Becsky Andor, Becsky Irén, Ormos Iván nevével sem.

Balogh Ferenc építész mérnök, a romániai unitárius egyház főgondnoka a Korunkban közölt építészeti írásokat vette számba. Véleménye szerint a húszas, harmincas évek irányszavai a közelmúltban és napjainkban valósultak-valósulnak meg. 15 szerző 41 írását vizsgálta. Sok helyütt megjelenik a „térszeme” (az építészet lényege maga a tér). A jelentősebb szerzők közül részletesebben kitért Fonyó Pál, Kállay Ernő és Moholy-Nagy László tanulmányaira. Általános sommázatában kiemelte a műemlékvédelemmel foglalkozó közlemények hiányát: az építészetben sem szabad (és nem lehet!) ugyanis mindent előlről kezdeni.

Egy nap nem akkor és nem attól múlik el, hogy éjfél üt az óra. A rendezők vacsorameghívását nem lehetett visszautasítani. Cseke Péter literátori érényeit csak a kedvessége, vendégváró és vendégszerető természete-képessége múlhatja felül. Ezúton szeretnénk külön köszönetet mondani régi-új barátunknak csöndes és nagyvonalú háttérmunkájáért.

„Nyugtával dicsérd a napot.” A könyvtáros identitás-állapota zaklatott. Forgó-lódik még az ágyán, de valahogy elszenderül.

Június 15. Színhely a BBTE Magyar Irodalomtudományi Tanszéke, a Marianum. Kerekasztal-beszélgetés „Az irodalom identitása?” címmel. A kerekasztal csővázis iskolapadokból összetologatott konferenciateremmé avanzsált. Moderátor, azaz „moderálja” (ugye milyen megmosolyogtatóan sután hangzik?) Egyed Emese tanszékvezető háziasszony, bár az egyértelműen látható, hogy a diákjainak ő egyben nővére, mentora és barátja is... Bármit lejegyezhetek ezek után a vitáról, az identitás fogalmának értelmezéséről, összetevőiről, íme, a legfontosabbat már lejegyeztem. Nemcsak a szűkre szabott idő akadályozta meg, hogy tényleges eszmecsere, igazi kerekasztal-beszélgetés alakulhasson ki. Széles Klára bevezető gondolatai és kérdései tucatnyi irodalmi, filozófiai, pszichológiai, szociológiai stb. tan és iskola számára tetemrehívást jelentenek. Ízelítőül néhány: az identitás személyiségpszichológiai fogalom, metakommunikáció, érzelmi azonosulás, a közösséggel való kapcsolattartásban van szerepe; létezhet-e személyiség identitás-tudat nélkül; politizálódhat-e az identitás; személytelen-e a népköltészet; esztétikai minőség-e vagy sem stb. Érv és válasz van számtalan. A disputának ma is folytatódnia kell. Ki-ki válasszon és feleljen (önmagának is) érdeklődése, tudása és lelkiismerete szerint.

A délelőtti program kiegészítéseként Gyimesi Éva kis kiállítás keretében szakdolgozatokat és doktori téziseket mutatott be a romániai magyar irodalomról, Orbán Gyöngyi bölcsész adjunktus beszámolt a Hermész-táborok tevékenységéről. A Láthatatlan Kollégium nemrégiben indult folyóiratáról Berszán István szólt. „A jó írás, a jó lapszám identitása”. A kiadvány címe LKKT. A szokatlannak

tűnő címválasztás attól eredeti, hogy indokolt. Az első szám tematikus címe: Leg-Kisebb Közös Többszörös. A további füzetek részcíme ehhez a négy betűhöz igazodik. Ez nem öncélú, formális játék, folyamatosságot és állandóságot, a változás állandóságát vallja és vállalja fel. Ennek mind szellemiségében, mind tartalmában és kiállításában is eleget tesz. Jó szerencsét, sok olvasót és támogatót kívánunk a fiatal gárdának színvonalas kiadványukhoz.

A nap másik hasonló rendezvénye a Györkös Mányi Albert Emlékházban volt. „Erdélyi klasszikusaink és kortársaink az értékszemplélet-váltó irodalomtörténet-írás fényében”.

Selyem Zsuzsa irodalomtörténész fiatalosságához illő attitűddel tartotta meg ex-ponéját. Mondandója, kijelentései csak azért tűnhettek sokszor provokatívnak, mert – véleményem szerint – érvelése intenzitását, hangsúlyait szándékos kísérletként szokatlanul választotta meg. Mottóként Cervantest idézi: „Az út mindig jobb, mint a fogadó.” Majd a szerző-szöveg-menedzser-olvasó folyamatban-képletben a mindenkor és törvényszerűen jelenlévő „cenzor” szerepét, helyét elemezte. Szerinte eleve már a műalkotás keletkezésénél jelenvaló, „bele van kalkulálva”. Az egyes írói nemzedékekről, ezek létéről–nemlétéről szólván megjegyzi, hogy az úton nehéz kollektíven menni. Ehhez a kijelentéséhez fűzi az egyes életpályák tragédiáit, zsákutcáit. Alkoholizmus, öngyilkosság, kivándorlás stb. Az ideológiák helyét átveszi a fikció, a reális pedig az, ami egy adott beszédmódban meghatározó. Értékszemplélet-váltásra van tehát szükség az egyes alkotások, így az irodalomelmélet és az irodalomtörténet-írás terén is. Vitaalapként (fricskaként?) még megjegyzi, hogy „semmi újról nincs szó, hiszen megígértem...”

A diskurzus és a hozzászólások további résztvevői kellő (tehát nem elparentáló, lekezelő) humort sem nélkülöző bölcsességgel reagáltak az elhangzottakra. Ezután Gálfalvi Zsolt fejtette ki álláspontját. A monográfia (kiváltképp az írói monográfia) nem irodalomtörténeti műfaj. Fogalomzavar következményeként értékeli azt a felfogást, hogy értékszemplélet-váltás nélkül nem létezhet normális irodalomtörténet-írás. A rendszerváltás nem gyakorolhat automatikusan hatást a kutatásra és a különböző irányzatokra. Nincs szükség merev műfaji szabályok megfogalmazására, a megközelítési módok színességére van szükség, akár egy sorozaton belül is. Kérdései, kételyei neki is vannak. Ilyen többek mellett: értékrendet jelöl-e az, hogy kinek van sikere az anyaországban.

A cervantesi gondolatot értelmezve kifejezte a kívánságát: minél több út legyen és minél több fogadó...

Jankovics József az írói monográfiákról beszélt részletesebben. Felvázolta, értékelt az utóbbi fél évszázad kutatásait, kiadványait, sorozatait. Az egyik legnehezebb műfajnak tekinti, utalván pl. a munkafolyamat, így a válogatás mélységére, nehézségeire: „mindig az zavar, amit még nem tudok”... Öröndetes tényként szólt a műfaj megújuló képességéről, példaadó kiadói törekvésként említette a Balassi, a Kritérium és a Kalligram monográfiáit, terveit.

Az emlékházban igencsak szorosán voltunk. Erre utalt szellemes mondásával, miszerint Guinness-rekordot döntöttünk az egy négyzetméterre eső monográfiaszerzők kategóriájában.

Pomogáts Béla először a monográfiaírás hagyományairól beszélt. Tartalmi és módszertani szempontból csoportosítva az egyes irányzatokat, műveket, három jelleg-

zetes típust különített el. Az életrajzi tényekre koncentráló, az irodalmi élet központú és a műelemzésre fókuszáló vonulatok szerint tagolta a műfajt és a diszciplínát.

Más aspektusból is vizsgálta a témánkat. Szabolcsi Miklós József Attiláról készített munkáiban ellentmondásokat lehet felfedezni. A készülők munkákra a „kor” (történelmi, politikai helyzet) is rányomhatja a bélyegét. Magyar sajátosságnak minősítette a szerzők ama dilemmáját, hogy „le lehet-e írni...?” ezt-azt egyes alkotókról, másutt ugyanis ez nem kérdés, elvileg nincsenek tabutémák.

Széles Klára kiemelte, hogy erősíteni kell a pozitívista szemléletet az irodalomtörténet-írásban. Szerzői tapasztalataiból merítve elmondta, hogy érdekes és rendkívül „problémagazdag” jelenséggel találkozhatunk akkor, ha kortárs kortársról ír.

Hozzászólásában Nagy Pál hiányolta, hogy jeles erdélyi alkotókról máig sem születtek monográfiák. Bánffy Miklós, Makkai Sándor, Nyíró József, Molter Károly, Wass Albert, Reményik Sándor nevét említette. (Többen megerősítik: tudnak róla, hogy a felsorolt életművekről már vannak készülőkben kutatások és kiadványok.) Hiányoznak továbbá a folyóirat-repertóriumok, monográfiák (Termés, Pásztortűz, Helikon stb.). Számára ez kissé érthetetlen, mondván, hogy ezeket mily könnyű (könnyebb) elkészíteni. (Most ne legyünk vitatkozósz kedvünkben, reméljük mihamarabb erről is diskurálhatunk...!)

Kántor Lajos az életút, a levelezések feltárásának fontosságáról szólt. Egyed Emese Lászlóffy Aladár és Széles Klára írásaira hivatkozva fejtette ki, hogy az írói monográfiáknak is többféle olvasói igényt kell kielégíteniük. Üde és értelmes ötletként felvetette, hogy a kiadók a szakdolgozatok elbírálásában egyfajta „ál-lásbörze” céllal részt vállalhatnak.

A kerekasztal-beszélgetés levezetőjének, Cseke Péternek „koreográfusi” rutinját, erényeit dicséri, hogy a tematika mederben maradt, még ha a vita, a fórum célja-folyamiránya örvénylett is néha.

* * *

Ebéd után kis séta Kolozsváron. Kolozsvár szép és régi város, ám itt is 2001-et írnak. A Szamos is megvan még, kicsit szégyenli ugyan magát, de még küzd, küszködik. Konzervdobozok, műanyagzsákok, fatörmelék, egyebek. Úgy tudom, mostanában nem születtek róla új vagy újabb dalok.

Délután az Egyetemi Kutatóműhely keretében Bodor Ádám szeminárium. A jeles író, az „erdélyi Márk” szűkszavú, de nem hűvös; öntörvényű, de ifjú rajongóival-tisztelőivel engedékeny. A jeles íróról köztudott, hogy nagyon ritkán vállal közszereplést, interjút. Arra a kérdésre, hogy most miért tett kivételt, a válasz ironikus, lakonikus: „Az ember öregszik.” Elemzőinek, méltatóinak, szembedicserőinek megnyilatkozásait nehezen, de türelmes, néma haragvással viseli.

...Az idilli kép eltűnése Bodor prózájából... Vegetáló állapot... Az erdélyiség nem a regényben, hanem az olvasásban van... A biztos bizonytalanság állapota... stb.

Jellegzetes kérdések és még jellegzetesebb válaszok az interjúból:

- Miért a távolságtartás?
- Alkati sajátosság... és az exhibicionizmus veszélyei...
- Börtönévek?
- Csak „pozitívumokat” mondhatok.

- Miért pont az írás...?
- A papír és a ceruza a „legolcsóbb”.
- Budapesten él...
- Hűvös a viszonyom a városhoz.
- Hogyan ír és mostanában mit?
- Az írás közepe táján kezdem sejteni a végét..., eddig izgalmas... Az időjárást is szeretem kitalálni. A korral együtt kopik az ember érdeklődése saját maga iránt.
- Átdolgozás, megfilmesítés?
- Megfilmesített műveimmel nem szimpatizálok. Az átdolgozás morális hiba, az ember meghamisítja saját életművét.

Bodor Ádám ennek a „művének” a végére is kitette az utolsó pontot, írásjelet. Ezért többet nem lehet és nem szabad írni erről a délutánról.

* * *

Este a Korunk szerkesztőségében zárófogadására voltunk hivatalosak. Válogatott étek és kevésbé válogatott őszinte, egyszerű szavak kíséretében meg (azaz meg-meg) kóstolgtattuk Kallós Zoltán szilvapálinkáját (!) is... Gyalog mentünk a szállásunkra, a református diakónia Bethlen Kata Kollégiumába. Pihenniünk kell, hisz holnap kora reggel kiváló („európai szintű”?) szállásunkat hátrahagyva Szabéd felé folytatódik az utazás...

Szabéd. Szívesen írnám azt, hogy apró mezősegi falvacska. De ez nem igaz. A lakosság számát tekintve amolyan közepes forma. 671 unitárius, százegynéhány református lélek, ezen kívül néhány katolikus család.

Odajutni sokféleképpen lehet, autóval pl. kicsit döcögős, egyszer tán gyalogszerral is meg fogom próbálni... Június 16. Nyárelő, az évszak hűséges hozzánk. Szikrázó napsütés, és minden, ami fű-fa-virág, zöld...

A helyszín... Nincs helyszín, színhely van, mint mindenütt, ahol emlékezetes vagy fontos események történnek. Szabédi László választott szülőfaluja (a közeli Sáromberkén született) ünnepel. Mi vendégek vagyunk, de nem idegenek. A falu fölött, a domboldalban álló unitárius templom körül gyülekezünk. Tájékozatlanok vagyunk, a templomba a lányok-asszonyok és a férfiak külön bejáraton mehetnek be, ám kifelé már együtt, egy ajtón jönnek ki.

(Nekem az eleje csak „tetszett” – mondom: érdekes szokás – de a kimenetele már meghatott.) Az istentiszteletet Kecskés Csaba marosvásárhelyi lelkész tartotta, majd Pomogáts Béla emlékezett meg a „hűség apostoláról”. Szemléletes párhuzamot vont Széchenyi István, Teleki Pál és Szabédi László életpályája, hivatása és tragikus halála között. Szabédi költő, író, nyelvész, színházi ember, könyvtáros, egyetemi tanár. 1959-ben a Bolyai Egyetem megszüntetése miatt tiltakozik, rendőri zaklatások érik. Végül a teljes kilátástalanság öngyilkosságba sodorja... Ezután Kocsik József színművész kitűnő előadásában verset hallhattunk, A szabédi Nagyrét címűt. „Boldog vagyok kicsit / mert kínjaim kicsik, / fut a nagyja előlem; / múltam múló agyréim, / a szabédi Nagyrét / kaphatna már új erőre. / Életem onnan / kezdem el ahonnan / kiszülettem belőle...

Kocsik Ildikó énekei után, az istentisztelet befejeztével koszorúzás. A falu másik neves szülöttje, Rédiger Géza (1845–1905) költő sírjához is elvándoroltunk. A Hatházi Júlia tanárnő és kántor tanítványai által előadott versek és dalok az emlékezésen túl már átvezettek bennünket a mába. A meghitt és az örömteli pillanatok egyformán fontosak. Hadd jegyezzem le itt e felejthetetlen nap legfiatalabb szereplőinek nevét: Dániel Enikő, Erdős Rozália, Ósz Kinga, Székely Bálint, Pál Tihamér, Tamás Enikő, Kis Emőke, Csécs István, Kelemen Imola, Kelemen Zsolt, Zsombor László. (Ha valakinek a nevét kihagytam volna, ezennel megkövetem.) A Szabédi László emlékszoba megtekintése után a falubeliek ebédre invitáltak. A köményes pálinkánál, a töltött káposztánál, a bornál, a cseresznyénél csak a vendéglátóink marasztalása esett jobban. Mégse fogadhattuk el: Vásárhely közel van ugyan, de az időnk kevés. Viszontlátásra Szabéd!

Marosvásárhelyen a Bernardy-házban volt utazásunk utolsó hivatalos rendezvénye. Előadóink, Gálfalvi Zsolt, Pomogáts Béla és Kántor Lajos gyakorlatilag a Kolozsvárott felvetett gondolatokat fűzték tovább, természetesen nagyobb hangsúlyt fektetve a „szomszédvárak” közül a Helikon szerepére.

Gálfalvi Zsolt részletesen beszélt a marosvécsi találkozó (1926–1942) történetéről. Fölvetette azt a kérdést, hogy mennyiben voltak ezek irodalmi fórumok, szellemi műhelyek. Kiemelten szólt Kemény János és felesége irodalomszervezői tevékenységéről, kiváló emberi és magánemberi tulajdonságaikról. Nem hagyta figyelmen kívül a politikum szerepét sem az erdélyi magyar PEN-klub leválasztása körüli bonyodalmakra utalva.

Pomogáts Béla mint íróközösségről, irodalompolitikai koalícióról szólt a marosvécsi csoportosulás, a Helikon és a Szépművés Céh kapcsán. Anomáliaként értékelte a hivatalos Magyarország által tanúsított bizalmatlanságot, valamint azt a tényt és talányt, hogy Benedek Eleket miért nem hívták meg összejöveteleikre. Főhajtását ő is kifejezte Kemény János előtt. Kántor Lajos többek között Kuncz Aladár, Balogh Edgár, Krenner Miklós („Spectator”) és Gaál Gábor munkásságáról, vitáikról, az irodalommal kapcsolatos koncepcióikról beszélt.

A mellettem levő széken újdonsült ismerősöm, dr. Császár Tibor, az RMDSZ Maros Megyei Szervezetének jogtanácsosa foglalt helyet. A rendezvény után még jó ideig elbeszélgettünk. Az idős úr a kilencedik ikszet tapossa. Neki is feltűnt, mint az előadóinknak, hogy a terem ugyan megtelt, de hiányoztak a fiatalok...

Estefelé Fülöp Géza és felesége, Marika szíveslátását és társaságát élvezhettük. A kultúrpalota hivatalosan már zárva volt, ők „természetesen” kinyitatták nekünk, hetünknek. Könyvektől zsúfolt lakásukban vendégként is otthon éreztük magunkat. Éjszakába nyúló beszélgetésünknek egyetlen üres, feszélyezett vagy hasztalan pillanata nem volt. Ehhez is tudomány kell, az őszinteség, a barátság tudománya...

Hovánszki István

Csúry Istvánról szölvá...

Csúry István életének nem egészen hat évtizede két Ady-óhajtás, a „szeretném magam megmutatni” és a „szeretném, hogy ha szeretnének” megvalósítani akarása – megvalósulása jegyében telt el. Az első óhajtás eredményei voltak hivatva előidézni a második érzetét, a második érzete pedig újabb megmutatkozásokra serkentett, nehogy a kiküzdött szeretet és a joggal elvárt megbecsülés csökkenjen, ne adj isten: elfogyjon.

Az ilyen élet legbensőleg szüntelen, sűrű tartó munkálkodásra készítetéből, a „senkinek ne maradjak adósa” típusú kérlelhetetlen mérlegelésekből, a legalábbis kvittelésre törekvő erőfeszítésekből, összességében értékfelhalmozásból és -kiveítésből áll. Ezért vele szakmai, baráti kapcsolatba kerülni különös ajándéka a sorsnak, akár hasonló beállítottságú egyénről, akár egy egész szakma java részéről legyen szó: szellemi öröm, szakmavitelben gazdagodás.

Csúry István személyiségében a belsőleg vállalt szigorhoz víg kedvű peripatetizmus, póztalan jószívűség társult, esetenként pedig csokonaias önfeledtség és pajtáskodás. Neki nem kellett, mint annyi másnak, a rang tekintélylátszatot kölcsönző sámlijára ráállnia: társaságaiban mutatott természetes magatartása mindig láthatóvá tette, hogy „vállal magasb mindeneknél”. Nem volt tőle idegen az sem, hogy biztatásul és segítségül nemegyszer másokat támogasson fel az efféle magasítókra.

Köztük voltak olyanok, akik ezeket a gesztusait hálásan vették, s megpróbálták – rossz helyzetükből kikecmeregven – viszonzni őket. Ám többen, általában mindenkori felsőbbbségi körében, előfordultak olyanok is, akik megfedkeztek becsületbeli adósságukról, s még jó, ha nem kövel dobták vissza kenyérben részesültségeiket. Szeretet és elismerés iránti éhét és sóvárságát hányszor, de hányszor nem elégítette ki senki, aki pedig tehette volna életének balszerencsés fordulatai, halálesetei, elvetélt szerelmei, füstbe ment külföldi ösztöndíjai, elutasított minősítési kérelmei láttán.

* * *

Nemrég került kezembe a Könyvtárosok kézikönyve című Horváth Tibor és Papp István szerkesztette vállalkozás második kötete, s benne a Murányi Lajos által írt bibliográfiai fejezet. Lapjain örömmel fedeztem fel egyebek között azt, hogy Csúry István 25–35 esztendeje született bibliográfiai tanulmányainak szakmai elméleti hozadéka immár szervesen beépült a tárgykör törzstudnivalói közé. „Ecce”: az általa olykor komolyan, olykor tréfálkozva emlegetett „non omnis moriar” e vonatkozásban megvalósult.

Ám korántsem csak e vonatkozásban. Sok-sok olyan tárgyköre, egész tartománya van a magyar könyvtárügynek, amellyel a mai szakírók foglalkozni akarván, Csúry István dolgozataiból indulnak ki, tőlük kérnek ihletést, ötletet és tanácsot.

Csúry István szerette magát, szakmai felkészültségét és ítélőképességét kemény dolgokon kipróbálni. A szinte kivihetetleneken, megoldhatatlanokon. Gondoljunk például csak bibliográfiaelméleti erőfeszítéseire vagy még inkább a teljesség és válogatás témakörében tett előnyomulására. E sort bizvást tovább is lehetne folytatni, ha nem kellene még további, fő érdeklődési – tudományos és szakkönyvtári, illetve szakmaantológiai – területén kívül eső önkipróbálási trendjeiről említést tennem. Mindenekelőtt ilyenek voltak a közművelődési könyvtárügyben és -elméletben tett fellépései, amelyek közül egyik – a mai politika szóhasználatát követve – ügydöntőnek bizonyult.

Mіндеzen túlmenően nem hagyta nyugodni az az útkezdés sem, amelyet Móricz Zsigmond társadalomelméletét vizsgálva doktori disszertációjával nyitott meg. Alkotó munkájának utolsó szakaszában az úgynevezett magyar progresszió problematikájának feltárása kötötte le érdeklődését és gyorsan fogyatkozó, de kapitulálni végsőkig nem hajlandó erőt.

Végül – emlékezzem szerint éppen válságos életszakaszaiban – többször is ecsetet vett a kezébe, és festett, amennyire csak el tudott feledkezni nehézségeiről–bajairól, szorgalmasan és áhítatosan.

Az oeuvre felől nézve Csúry István életútját, igazi reneszánsz ember volt – egyáltalán nem reneszánsz körülmények között. Ahhoz szolid jólét, leblokkolatlan választási lehetőség, másság iránti tolerancia kellett volna.

* * *

Szakmánkban Csúry István az írásbeliség egyik legintenzívebb művelője volt. Ebbéli teljesítményeit hosszú ideig aligha lehet meghaladni. Ha csak hivatalból és/vagy a szakmai közélettől megkívánt produkcióinak tekintélyes számát és változatos műfaját vesszük is, máris tisztelgünk kell szerzőjük term(eli)ékenysége előtt. E vonatkozásban a KLTE, a főhatóság (MM Felsőoktatási Főosztálya), a szakfelügyeleti szerv (MM/KM Könyvtári Osztálya), az egyetemi könyvtárigazgatók tanácsa, az OKT/OKDT és több szakbizottsága egyaránt (esetenként nagyon is mohón) megrendelői közé tartozott.

És Csúry István soha semmiféle írásbeli kötelezettségét nem hagyta teljesítetlenül, nem hártotta át másra (még saját munkatársaira se rendszerint), nem is beszélve azon felkérések teljesítéséről, amelyek a szakmából, ma így mondanánk: a civil szférából érkeztek hozzá. Esetében az sem fordulhatott elő, hogy formális, tetséklássék produktumot adott volna ki a kezéből: ő, mielőtt leírta volna őket, az adatok összességét ellenőrizte, a felvetődő lehetőségeket elvi és gyakorlati szempontból elemezte.

Nagy szerencse, hogy Csúry ezekből a rendszerint csak „lerakni szokott”, archivált, legfeljebb körülményesen hozzáférhető „péperek” egy részéből kiindulva, őket a téma, nem pedig a hivatal szükségleteinek megfelelően módosítva, általában kibővítve, ritkábban szűkítve, szuverén és publikus szakirodalmat hozott létre a szakma hasznára, legalábbis okulására.

Ez és az eredetileg nem hivatali megrendelésre kelt szakirodalom-írás (ez utóbbi volt meghatározó többségben) Csúrynál műfajilag is felettébb sokféle volt. Azóta, hogy az ötvenes évek első felében publikálni kezdett, haláláig mindig jelen volt a szaksajtóban, sőt egy darabig posztumusz módon is (pl. a Könyvtári Fi-

gyelőben és a Tudományos és Műszaki Tájékoztatásban). Az idő szerinti jelenlét folyamatosságát mindenekelőtt az a műfaj biztosította számára, amelyet szakmai publicisztikának szoktak nevezni, s amelyre szinte mindig adódott alkalom, mint-hogy szakmánkban sűrűn vetődtek fel problémák, megvitatni–kijavítani való dolgok. Átfogóbb tanulmányai, majdnem-monográfiai és monográfiai érthető módon hosszabb időközönként sorjázta egymás után.

Megítélésem szerint Csúry Istvánnál „a valamennyi szakírásbeli kötelezettségnek és felkérésnek, illetve minden belső serkentésnek színvonalas végermék révén eleget tenni” tekintendő annak a létparancsnak, amely a leghívebben tanúskodik az ő mély szakmai elkötelezettségéről a könyvtár és a könyvtárügy iránt.

* * *

Nem volna Csúry István emlékéhez méltó, ha említetlenül hagynánk marxizmusát, mintegy félve attól, hogy emiatt minden, amit munkássága során alkotott, értéktelenebbé válik. Nézzünk szembe a ténnyel.

1945 után a Csúry korú értelmiség jelentős hányada – gyakran neveltetése, gondolkodási készségei és jártasságai ellenére – került kapcsolatba Marx és Engels tanaival, illetve e tanok Lenin és Sztálin „megszűrte” változatával. Tette ezt egyfelől abban a hitben, hogy a második világháborúban kudarcot vallott ország és szétzilálódott társadalma és gazdasága e tan gyakorlatba történő átvételével állítható tökéletesített formában talpra, másfelől pedig arra a „sugallatra”, hogy a nyugati országok analóg korosztályának jó része szintén a marxizmus vállalásával képzelte el a kibontakozást.

A marxizmussal való bolsevik típusú visszaélést mindjárt a háború befejezését követő két–három évben nem vagy alig lehetett felismerni. Ehelyett mind erőteljesebben megkövetelt quasi alkalmazása kulturális–szellemi területen is (s itt kizárólag róla van szó) rossz karikatúrává satnyult.

Csúry István sem került, létbiztonsága érdekében talán el sem kerülhette ezt a vétséget. Erről legszemléltetőbben az a könyvtárvezetési–szervezési monográfia tanúskodik, amely a fejlett munkamegosztású könyvtárak szükségleteire készült. Míg a könyv szakmai mondanivalója igencsak „comme il faut” a korabeli körülmények és feltételek közepette, addig vulgármarxista implikációi – mi tagad – derűltséget keltenek. Később röstellte is magát miattuk. Azzal próbáltam őt vigasztalni, hogy a nagyobb könyvtári üzemmé felcseperedő megyei könyvtárak igazgatói közül a jobbak nap mint nap „puskázna belőle”.

Csúry István becsületére legyen mondva, az iménti balsiker után sem hagyott fel ezzel az ideológiával, pedig a '60-as években már nem volt követelmény, hogy egy-egy könyvtártani–könyvtárelméleti dolgozat cégéreként viselje magán módszerét és tartalmi mondanivalóit. A publikációk túlnyomó többsége, és nem csak szakterületünkön, egyre inkább a pozitívizmus különféle válfajait mutatta fel. Csúry István azonban konok ember volt: eredendően pozitívista alapozású munkásságában, annak megállapításaiban és következtetéseiben mindvégig fel lehet ismerni a marxizmus ihletéseit. Nem is tagadta, hogy e tanban rendszeresen képzi magát, és – természetesen – nem A marxizmus – leninizmus alapjai című hivatalos kézikönyv szintjén. Őt a kevésbé ismert vagy éppen közismertté tenni nem is nagyon kívánt, magyarrá le sem fordított fragmentumainak fellelése–fel-

fedezése érdekelte. Főként az idős Engels „doktrínalágyító és -enyhítő” megjegyzéseit szerette előadni. Minden valószínűség szerint azért, mert ezek látszottak alkalmasnak a jelenségek és folyamatok étosz felőli megközelítésére és lényegének kifejtésére.

Ahogy telt-múlt az idő, a Csűryben felgyülemlett marxizmustudás egyre inkább kikíváncozott hordozójából. Ennek következtében megint túlideologizál és túlhivatkozik. Egy alkalommal megemlítettem előtte, hogy talán kevesebb több volna téren. Azt válaszolta – majdnem dévajkodva – rá, hogy az ő feltáró–clemző gyakorlatából hadd okuljanak a vulgármarxisták, azok pedig, akik „hitehagytak” és „köpnyeforgatók”, szégyenkezzenek tetteik miatt. Noha én is azt hiszem, hogy mindörökké Magyarországon sem marad az igazi marxizmus besszben, Csűry szavait dubiózusan fogadtam. Ebben maradtunk.

* * *

1953. június 15. és 1959. augusztus 5. között voltam a KLTE Könyvtárának munkatársa. Hogy jó szakmai felkészültséggel és gyakorlattal jöhettek el onnan, azt Kovács Máténak és Csűry Istvánnak köszönhettem. Kovács Máté változatos munkafeladatokat biztosított számomra, Csűry Istvántól pedig azt kérdeztem meg, illetve lestem el, miként lehet őket megvalósítani. Egy idő után megtisztelt azzal, hogy szakmai „társalgó” lehettem mellette. Ezzel az előnnyel folyamatosan éltem. sőt: olykor vissza is éltem. De – isten látja lelke – soha nem ellene. mindig védelmében: megpróbáltam végtelen jóhiszeműséget követő csalódásaitól megóvni.

Pesten. az OSZK-ban és a KMK-ban Sebestyén Géza igencsak megbecsülte „debreceniségem”. Erről folyamatszervezési és -tervezési, felülvizsgálati és igazgatási megbízásaim tanúskodnak. Két évre rá, ezeknek híre menván, kerültem a Művelődési Minisztérium Könyvtári Osztályára, majd 17 év múlva az Országos Műszaki Könyvtárba. Könyvtárügyi állásaimról azért tettem említést, mivel ezek jellege is elősegítette, hogy Csűry Istvánnal továbbra is ápoljam emberi–szakmai kapcsolataimat.

Csűry Istvánnak az országos könyvtárügyi szint szakmai („civil”) szférájában ugyancsak összehasonlíthatatlanul nagyobb tekintélye volt, mint a hivatalosság szféráiban. A hivatalos szféra akár debreceni, akár országos szintről van szó, inkább csak dolgoztatta, majd bírálta őt, viszont a „civiliek” mondanivalója meghallgatásának és megvalósításának is hódoltak.

Erre példaként a már éppen hogy említett „ügydöntő” fellépéseit hozom fel. Az első 1968-ban, az OKDT Békéscsabán és Gyulán tartott tanácskozásán esett meg. Ott akkor arról volt szó, hogy a közművelődési könyvtárügy a Walter Hoffmann- félc vágányon fejlődjék-e tovább, avagy a „public library” vágányán. A Könyvtári Osztály az első trendet támogatta, a KMK, mindenekelőtt az előterjesztést elkészítő Sallai István pedig a másodikat. A tanácskozás feszült hangulatban folyt, ám sehogy sem akart eldőlni. És akkor érkezett Csűry István, aki, ahogy szokta, elkéste a tanácskozás kezdetét, viszont annál gondosabban készült fel hozzászólására. Nem is várt sokáig, máris nyújtogatta a kezét. Ami érvet akkor felhozott, azt megcáfolni nem lehetett, úgyhogy Sallai koncepciója több mint kétharmados többséggel győzött.

Csúry második „ügydöntő” fellépése 1979 késő őszeré esett. Akkor a Magyar Könyvtárosok Egyesületének vezetőségválasztására került sor. Az előkészületek annak (szocialista) rendje-módja szerint történtek meg: lényegében a régi vezetőség megújítása volt javaslatba hozva. A beszámoló és a tanácskozás ugyancsak annak (szocialista) rendje-módja szerint folydogált. Már-már úgy látszott, hogy a dolog még az este minden munkatervben kipipálható, amikor megérkezett Csúry István. Röviden elnézést kért késése miatt, s azonnal felvetette: ugyan miért ne lehetne új személyi összetételű tisztikara az egyesületnek. A terem rögvest felbolydult: felszínre tört az igazi választási vágy. Ekkor váltotta fel az egyesület élén Székely Sándort és csapatát Zsidai József és csapata.

Aki élt már az említett két fellépés idején, bizonyára visszaemlékezik rá, hogy az effajta hivatalosság ellenes fordulatok, ha nem is vétettek lázadásnak, lázadási próbálkozásnak mindenesetre. Az „ejnye-bejnyét” minden „ludas” megkapta értük. Csúry Istvánt sem kivéve.

* * *

Életének utolsó másfél esztendejében különösen gyakran találkoztam még Csúry Istvánnal, minthogy „bejáratos” volt az OMIKK-ba, ahol ő és munkatársai az intézmény szerződéses alkalmazottaiként „menedzseltek” a debreceni fordítóirodát, én pedig az OMK igazgatója és a TMT főszerkesztője voltam, s mint ilyen szívesen kértem fel a lapban való közreműködésre.

Ez idő tájt egyre rohamosabban kezdtek hűtlenné lenni hozzá a szavak. Olyan embert nem is láttam, aki nálánál kétségbeesettebben gondolt arra, hogy mi lesz a családjával, miből él meg, ha neki meg kell halnia. Ezért nem akart nyugdíjba menni sem, tüntetőleg mutatta magát minden értekezleten és tanácskozáson.

* * *

Ott demonstrált azon a tanácskozáson is, amelyet az egyetem rektori tanácsstermében tartottak – úgy emlékszem – kb. két hónappal halála előtt a kémiai szakkönyvtárról. Valahogy úgy ültem le, hogy velem átellenben a második asztalorsó túloldalán foglalt helyet a már agyonkínzott, kimerült Csúry, fölötte pedig apjának. Csúry Bálintnak fiatalkori portréja függött. A látvány döbbenetes volt: ugyanaz a boltozatos homlok, ugyanaz a két szem, szemöldök, kifinomult orr és száj. Az intellektus és az egészség áradt belőle. Alatta pedig a haldokló fiú, akivel utoljára találkoztam életemben. Azóta is legtöbbször ez a vigasztalan emlékkép juttatja őt – tanítómesteremet, legbarátabb főnökömet, könyvtári hitű rokonomat – az eszembe.

Futala Tibor

Csűry István – közelről

Csűry Istvánra gondolva már egyre ritkábban jut eszembe az a döbbenet, amit akkor éreztem, amikor megtudtam, hogy súlyos beteg. Akkor már jó ideje nem találkoztunk, ezért úgy éreztem, meg kell látogatnom, bármennyire félttem is ettől a látogatástól. Szerettem volna hinni, hogy meggyógyul, de félttem, hogy mégsem; azt a képet akartam róla megőrizni, amely bennem élt. Nem csalódtam. A betegségét megvető, ugyanakkor méltósággal elviselő emberrel találkoztam, akit jó volt látni, akkor még nem tudtam, hogy utoljára.

Milyen lenne most, 80 évesen? Lehet találgatni, egy biztos, nem tétlenkedne. Energiával, tervekkel teli dolgozna, írna, talán visszatérne „az eredetileg választott irodalomtörténész hivatás”¹-hoz, ahogy egyik tanulmányában önvallomásként írta, talán a számára oly fontos szociológiának lenne az egyik nagy tudósa. Tanítványai lennének, nem iskolai értelemben, hanem olyanok, akik tisztelik és követni szeretnék őt. Nem tudhatjuk, ő már mindörökre a Debreceni Egyetemi Könyvtár – immáron tiszteletbeli – főigazgatója marad.

Csűry Istvánra gondolva újra fel kell idéznem Reviczky Gyulának Arany János halálára írt versét, melyet 1980 decemberében fedeztem fel magamnak, s különösen a következő szavakat éreztem érvényesnek, amelyek a harmadik strófa első és utolsó sorai:

*Nem a költőért sírok. Ő mienk.
Fáradt, beteg volt. Jó, hogy megpihent.*

...
*Óh, nem a dalnokért hull könnyem árja!
Az emberért! Ő szállt a sír homályba.*

Csűry István, a könyvtárigazgató, a könyvtáros szakma nagy alakja – a költőhöz hasonlóan – a mienk. Hozzá méltó előadásokban emlékeztek róla a szakma jelenlegi nagyjai közül azok, akik tisztelték, szerették őt. Én húsz évvel ezelőtt – Csűry István szakmai nagyságát csodálva – az embert sirattam. A bánat és a szomorúság az évekkel együtt szelíd emlékezéssé változott. Most pedig megtiszteltetés számomra, hogy részt vehetek azon az emlékülésen, amelyet mindazok, akik nem felejtették el és szerették őt, a tiszteletére rendeztek. Az életutat, a szakmai pályát ismertető előadások után én arra kaptam felkérést és lehetőséget, hogy mint az egyik szerencsés, aki kapcsolatban lehetett a kedves és szeretetreméltó emberrel. Csűry Istvánnal, elmondjam vele kapcsolatos emlékeimet.

1965. november elsejétől 1972. február tizennegyedikéig voltam a munkatársa, de látásból természetesen ismertem 1965 előtt is az olvasóteremben tanuló gyete-

1 Csűry István: *A könyvtári kutatások debreceni műhelye 1950–1975*. In: *Könyvtári Figyelő* 1976. 1/2. 9–24. p.

mistaként, ahol gyakran feltűnt sietős alakja, fürkésző, mindenre figyelő tekintete. Visszaemlékező, csapongó gondolataimat azzal kell kezdenem, hogy én elfogult vagyok iránta. Azok közé tartozom, akikről Futala Tibor a következőket írta jelen emlékülésre készített ünnepi beszédében: „... vele szakmai, baráti kapcsolatba kerülni különös ajándéka a sorsnak.” Minthogy 1979-es dátumozással is örök még olyan üdvözlőlapot, amelyet tőle kaptam, e kiválasztottak közé tartozónak merem magam tekinteni. Neki és csakis Neki köszönhetem, hogy idejében megláttam a pálya értékeit, és a szakmában maradtam. Viszont azt is neki „köszönhetem”, hogy soha nem végeztem el a könyvtár szakot. Elve volt ugyanis, hogy nem újabb papírokra, hanem tudós könyvtárosokra van szükség, ezért arra biztatott bennünket, akkori fiatalokat, hogy foglalkozzunk a nekünk tetsző, általunk választott szakterületekkel, azokban mélyedjünk el, ott érjünk el eredményeket. Nem akart olyan könyvtárost szeretett intézményében, akinek van ugyan könyvtárosi diplomája, de „semmit sem ért a művek tartalmából, a történetileg épülő gyűjtemény szelleméből, és nincs benső köze sem az irodalomhoz, sem az irodalommal élő emberhez.”² Tudósokat hozott könyvtárosnak az Egyetemi Könyvtárba, s a pályakezdő fiatalokból is tudós könyvtárosokat akart nevelni. Maximalista volt, nem csupán saját magával, de velünk is. A napi munka mellett – s tudjuk, hogy egyetemi könyvtárban dolgozni igen kemény munka – tudományos ambíciókat várt tőlünk. Ő maga példát mutatott ebben, s azt gondolta, hogy munkatársainak is sikerülni fog. Reményei valóra is váltak, hiszen a valamikori fiatalok javából tudós könyvtáros lett, s ez a szellem él tovább az Egyetemi Könyvtárban ma is.

Budapestre kerülve tudtam, lezárult életem egyik jelentős korszaka. Szakmai téren roppant magányosnak éreztem magam, s az első években az volt az érzésem, hogy egy puha családi fészket hagytam az Egyetemi Könyvtárban. Ez természetesen nem így volt. Voltak ellentétek, belső feszültségek, mint minden munkahelyen. Csűrty a könyvtáron belül is lehetett nem szeretni, de lehetett vele vitatkozni is. Meghallgatta az ellenvéleményeket, amelyekkel egy-egy döntését néhány akkori nagy öreg támadta (még az is lehet, hogy esetenként nekik volt igazuk), s tisztelettel, de igen határozottan meg is cáfolta azokat. S döntött, ahogy én emlékszem, az alatt a 6 év és 3 hónap hónap alatt, amíg ott dolgozhattam, mindig úgy, ahogy ő jónak látta. Lehet, hogy ez elfogultság részemről, de ez a határozottság egyfajta biztonságot jelentett a munkatársak többségének. Mint ahogy az is, hogy mindig mindenről tudni akart, s tudott is. Naponként vagy majdnem naponként végiglátogatta könyvtárát. Ezek amolyan villámlátogatások voltak, de érezhettük, hogy törődik a munkánkkal. érdekl, hogy mit csinálunk. Ha valamilyen problémával kerestük meg, arra később is emlékezett, visszatért rá, s igyekezett segíteni. Bizonyára vannak az ünneplő közönség soraiban is olyanok, akik most azt gondolják, hogy ezek lényegtelen dolgok. Nem azok! Pestre kerülve éveig nem is tudott rólam a főigazgatóm, én is csak a szaklapokból ismertem az arcképét. Csűrty minden új munkatársát igyekezett megismerni, arra törekedett, hogy felderítse, milyen szakmai feladat állhat legközelebb az illetőhöz. Kisebb, majd egyre bonyolultabb feladatokat kaptunk a napi munka mellé, ezeknek a végrehajtására különösen odafigyelt. Követelt, de soha nem nyomasztó módon. Szégyelltük volna, ha nem csinálunk meg időre valamit, amire ő személyesen megkért bennünket. Igyekezett mindenkit mene-

2 Csűrty István: *Levél a szakreferensekhez*. In: *Könyvtári Figyelő* 1981. 1. 37–46. p.

dzselni, mindenkit, aki hagyta magát. Mert saját munkatempóját követelte meg atól, akiben megbízott, s ezt bizony nem mindenki tudta követni.

Közhely, hogy az évek sok mindent megszépítenek. Bizonyára így van, de nem lehet véletlen, hogy azok, akikkel együtt készültünk erre az ünnepi ülésre, mindnyájan derűs emlékeket őrzünk a *főnökről*. Az én generációm így nevezte őt hétköznapi, a háta mögött is, szemben is. Idősebb kollégáink Pistának szólították, mások gazdának. „Drága jó gazda!” – szólítja meg egyik szellemes és kedves levelében Bata Imre, mely levelet „tisztelettel” zár. Mások atyának szólítják, mint Futala Tibor, az őszinte barát, aki egyik levelét „Kedves jó Atya!” megszólítással kezdi. Gerő Gyula, akiről köztudott, hogy Csúry nagyra becsülte, barátjának tartotta, „Kedves Barátom!”-nak szólítja. Számtalan hozzá írt levél kezdődik ugyanígy, a levelek többségében sok esetben valamilyen kérés is megfogalmazódik. Ezek mind azt jelzik, hogy őszinte, mély emberi kapcsolatok kialakítására volt képes, s kiérdemelte mások baráti érzéseit. Mi, az akkori munkatársai hivatalosan igazgató úrnak szólítottuk azokban az években, amikor az egyetemi tanároknak például tanár elvtárs volt a megszólításuk. (Furcsa ellentmondás, hogy ő viszont sokszor használta levélcímezésben az elvtárs szót akkor is, amikor már erre nem lett volna szükség.)

Tehát igazgató úr volt, megjelenésében, viselkedésében, értékeiben. Ennek nem mond ellent az sem, hogy pajkosabb kollégánál egy-egy fehér asztal melletti összejövetel alkalmából az igazgató urat átalakították *igazgató* úrrá – ezen a főnök jót nevetett, mai eszemmel úgy gondolom, nem bánta.

Az Egyetemi Könyvtárban emlékezetem szerint olyan volt a légkör, hogy nemcsak mint munkatársak, hanem mint férfiak és nők dolgoztunk. Ez elsősorban a nők iránti tiszteletben nyilvánult meg. A főnök ebben is példát mutatott. Nem tudunk úgy elmenni mellette, hogy ki ne vette volna a kezünkéből a nehéz könyveket, esetleg a nehéz szatyrot. Az is természetes volt, hogy a munkaszobák átrendezésénél ő volt az elsőszámú hórukk-ember, aki az áthelyezendő íróasztal egyik végét fogta, a másik végéhez pedig odaszólította valamelyik férfikollégáját. Minden női munkatársának megadta a tiszteletet, legyen az egy csinos és kihívó fiatal nő (akiről esetenként hamar kiderült, hogy munkatársként mégsem válik be – ilyen is volt) vagy egy megfáradt takarítónő. Ő mindannyiunknak tisztelettel előre köszönt, kezicsókolomot. A már említett gyakori vizitjei alkalmával elsősorban természetesen a munkára volt kíváncsi, de mindenkire volt egy-egy olyan megjegyzése, hogy „de csinos ma”, „szép a frizurája” vagy „jól áll az új ruhája”. Kellenek-e ilyen gesztusok egy munkahelyen? Azt hiszem, igen; a légkörnek, biztosan tudom, hogy nem ártott. Mindez nem amolyan igazgatói manír volt a részéről, hanem egyéniségéből áradt. Annak a Csúry Istvánnak az egyéniségéből, akinek ötvenes évekbeli „hol Szent Ferenc-i szelídségű, hol savonarolai lobogású buzgólkodása”³ – ahogy Futala Tibor írja egyik flekkes históriájában – a könyvtár életének meghatározója volt, s Bata Imre, Ember Ernő és Futala társaságában mindig jutott idő viccelődésre, egymás ugratására is. Csúryt, a „poétát”, aki versével emelte a hangulatot egy klubdelutánon, amit 1956. március 21-én rendeztek, én is csak most, erre az ünnepi ülésre készülődve ismertem meg. A Máté király vezette könyvtár problémáit szellemesen A walesi bárdokra asszociálva részletezi

3 Futala Tibor: *A meghíusított újítási díj*. In: *Könyvtáros* 1988. 4. p. 231–233.

A bibliobárdok címmel. Én nagy élvezettel olvastam a verset, íme egy rövid részlet belőle:

*Nagy-Módis-Lak a vár neve,
Hol aznap reggel szállt,
Módis Laci, a vár ura
Vendégli a királyt.*

*Van itt hideg és helyhiány,
S mi szemnek ingere:
Kupacba könny és cédulák,
Hogy nézni is tereh.*

*E könyvhegyen mi látna át,
Hacsak nem egy zsiráf.
Hol van, ki zengje tetteim?
Elő egy biblográf!*

*Szó bennakad, hang fennakad,
Lehellet megszegik:
Kupac mögül csontvázsovány
Bősz bárd emelkedik.*

*Itt van, király, ki tettidet
Elzengi, úgy biza!
(Hiába ráncigálja hátul
Slafrokját Valika.)*

Futala Tibor a mostani ünnepi ülésre szépen megfogalmazta, hogy szeretetre vágyott, nemcsak magánéletében, de a munkatársai között is. Jogosan vágyott szeretetre, hiszen példát mutatott, hogyan lehet szeretetet adni. Nem emlékszem, hogy olyasmit kértünk volna tőle, amit nem teljesített. Figyelt ránk, velünk volt. És azok a nagyerdei reggelek! Ma is, amikor a Pálma cukrászdánál járok, eszembe jut, hogy hányszor találkoztunk reggelente a főnökkel a Nagyerdőn átsétálva. Tudta, hogy többen a sétányon megyünk át, miután beadtuk gyermekeinket a Nagyerdei körúti bölcsődébe vagy a Bessenyei utcai óvodába. Akkor is, ha még távol voltunk tőle, mindig megállt, bevárt bennünket, s együtt tettük meg az utat a könyvtárig ketten-hárman, néha többen is. És beszélgettünk. Ott folytattuk a beszélgetést, ahol az előző napokban abbahagytuk. Szakmai kérdésekről és hétköznapi dolgokról egyaránt szó esett, talán csak a politika maradt ki. Beszélt arról, hogy éppen mit olvas, és természetesen nekünk is ajánlotta. Sokat hallottuk tőle, milyen fontosnak tartja, hogy Debrecenben a tudományos és oktatási intézményeknek sikerült kialakítaniuk egy közös könyvtári műhelyt – de szerénységből elhallgatta, hogy neki ebben milyen jelentős szerepe van. Tudtunk arról, hogy tudós munkatársaink részt vesznek a periodikatörténeti, a helytörténeti, helyismereti bibliográfiai, valamint a possessor és marginális bejegyzéseket feltáró programokban. Biztatott bennünket, hogy dolgozzunk, vegyünk részt ezekben. A tar-

talmas értelmiségi életvitelről is sokat beszélgettünk, amelynek modelljét később így határozta meg: „...centruma a rendszeres és intenzív, valamely nagy könyvtár állandó használatát feltételező kutatómunka.”⁴ Mi is elmondtunk neki sok mindent szakmai terveinkről, magunkról, gondjainkról, örömeinkről. Minthogy a könyvtárban akkor is túlnyomórészt nők dolgoztak, idealistaként néha lázított is bennünket: ne legyünk a háztartás rabszolgái, a férjeknek ugyanannyira kötelességük a háztartással és a család dolgaival foglalkozni, mint a feleségeknek. Ő ezt magára nézve is érvényesnek tartotta. Hogy be tudta-e tartani annyi más kötelezettsége mellett, az talán nem is lényeges.

Önmagát nem kímélve nagyon sokat dolgozott a szakmában. Mint ahogy az előző előadásokban már elhangzott, tiszteletre- és irigylésre méltóan otthon volt a szakirodalomban, pontosan tudta, mi történik a világban, s arról is határozott véleménye volt, hogy ő mit szeretne átvenni, könyvtárában megvalósítani. Az információ közzétételében megelőzte a korát. Mindenről, ami neki érdekes volt, amit csak tervezett, amiről úgy gondolta, hogy érdemes megvalósítani, azonnal írt a szaksajtóban. Hogy néha tévedett? Igen. Mint minden embernek, neki is megvolt a tévedéshez való joga. De nem tévedett annyit, mint amennyit szakmai ellenfelei a szemére vetettek. Ezt be is tudta bizonyítani hol kristálytisztá logikával, hol iróniával, és mindig komoly és bizonyító erejű érvekkel. Kemény szakmai ellenfél volt: ez akkor is imponáló volt, utólag is az.

Szükség van-e arra, egyáltalán jogunk van-e ahhoz, hogy egy nagy embert – mert Csűry nagyságát nem lehet vitatni – valamennyi érdeme, jóságos tette és hibája, botlása alapján utólag értékeljünk? Azt hiszem, nincs. Azok, akik itt összejöttek, szerették, tisztelték, örülnek, hogy munkatársai, barátai lehettek, s mindig szívesen beszélnek róla, mindig szívesen emlékeznek rá. Az is biztos, hogy mindenki, ha nem is tartozik ebbe a körbe, de ismerte őt, és valaha valamilyen kapcsolatban volt vele, emlékszik rá. Nem feledhető a vele való kapcsolat, mert ő egyéniség volt. S ez önmagában is nagy érték. A mai ünnepi ülésnek az volt a célja, hogy ezt az értéket felmutassa, s egy emlékkötettel maradandóvá tegye.

Nagy Anikó

4 Csűry István: *A könyvtári kutatások debreceni műhelye 1950–1975*. In: *Könyvtári Figyelő* 1976. 1/2. 9–24. p.

Hungária Könyvek.

Egy bibliofil könyvsorozat 1935–1948 között

A két világháború közötti korszak magyarországi könyvművészeti törekvéseinek egyik jelentős műhelye volt a *Hungária Nyomda*. Akkor már jelentős múltra tekintethetett vissza, a vállalat *Hungária Hírlapnyomda Rt.* néven 1873-ban alakult. Alapítója *Bródy Zsigmond* újságíró (1840–1906), a maga korában nagyon kedvelt és olvasott *Neues Pester Journal* főszerkesztője és tulajdonosa volt. Szédületes karriert futott be „a nagy kombinátor” – ahogyan *Mikszáth Kálmán* nevezte –, a Felsőház tagja lett, a közélet meghatározó szereplője, mérhetetlen vagyon ura, aki azonban jótékonyágáról is elhíresült. 1890-ben, ötvenedik születésnapján 100 000 koronás alapítványt hozott létre a sajtótámogatására, 1897-ben feleség emlékére megalapította a Szabolcs utcában a Bródy Adél Gyermekkórházat (jelenleg az Orvostovábbképző Egyetem egyik épülete), végrendeletében pedig 820 000 koronát hagyott különféle karitatív célokra. Az új nyomda legfontosabb célja a lap előállítása volt, de már a '80-as, '90-es években készültek plakátok és bérmunkában könyvek is az üzemben. Az officina 1887-ben költözött az akkor felépített házba a Váci körútra, a mai Bajcsy-Zsilinszky út 34-be. A kortársak csodálkoztak: minek megy Bródy a külvárosba? Nem is ment oda. Csakhamar az a környék lett a banknegyed, sorra épültek a részvénytársaságok hatalmat és erőt sugárzó központi irodaházai. A négyemeletes, ma is álló ház lett a dinamikus fejlődő Budapest első sajtópalotája, itt kapott helyet a nyomda, a kiadó, a szerkesztőség, az emeleteken lakások voltak, ahol a Bródy-család tagjai is laktak a két világháború közötti években. Az üzem technikai korszerűsítése a „régii” századfordulón kezdődött. 1914-ben tért át a vállalat a gépszedésre. Ugyanakkor – visszaemlékezések szerint – még az 1920-as évek elején is meglehetősen nagy rendtelenség volt a nyomdában, felszerelése is elavultnak tűnt – legalábbis az igényesebb üzemekkel, például a *Kner*-nyomdával összehasonlítva.

A nyomda történetében az 1920-as években új korszak kezdődött. A piaci lehetőségek beszűkültek, a német anyanyelvű polgárság – a *Neues Pester Journal* olvasója – eltűnt, asszimilálódott vagy a határokon túl maradt, így a lap 53 éves fennállás után 1925-ben megszűnt. A vállalat vezetését 1922-ben *Bródy László*, az alapító testvéreinek leszármazottja vette át. Bár nem volt képzett nyomdász – agráregyetemet végzett –, nagy ambícióval és jó gazdasági érzékkel kereste a nyomda lehetőségeit a megváltozott viszonyok között. Igényes, minőségi munkára törekedett, külföldi kiadóknak vállalt bérmunkát és e céloknak megfelelően korszerűsítette az üzem munkaszervezetét, új, jól képzett dolgozókat alkalmazott, olyan személyeket, akik ötletességükkel, találékonyságukkal pótolni tudták az elmaradt technikai beruházásokat. Olyan kiváló szakemberek dolgoztak az 1920-as, 1930-as években a Hungáriában, mint *Biró Miklós*, a *Magyar Grafika* című szakfolyóirat és az 1936-os *Nyomdászati Lexikon* szerkesztője vagy *Lengyel Lajos* tipográfus. A nyomda művészeti vezetője 1927-től *Kner Albert* volt, *Kner Imre* testvéröccse. Hatásköre meg-

lehetősen széles volt, a szűken vett művészeti feladatok ellátása mellett gyakorlatilag ő irányította a nyomdai termelés egész folyamatát. Bródy a szervezeti változtatásokon túl új üzletpolitikai célokat tűzött ki: a vállalkozást kiadóvá kívánta fejleszteni. Az 1930-as évek elejétől ifjúsági műveket, Donászy Ferenc, Cooper regényeit adta ki a Hungária, de csakhamar szépirodalmi munkák – többek között Füst Milán, Szép Ernő írásai – kiadására is vállalkozott.

A nyomda az 1930-as évek közepén indította meg *Hungária Könyvek* elnevezésű bibliofil sorozatát. Az 1935–1948 között megjelentetett 13 mű 14 kiadása (az egyik kötet angolul is napvilágot látott) a hazai könyvművészet XX. századi történetében is jelentős helyet vívott ki az officinának. Mi ösztönözte Bródyt a bibliofil vállalkozás megindítására? A közvetlen ösztönzést – felesége visszaemlékezése szerint (*Visszaemlékező Bródy-Maróti Dóra*. In: *A Könyv*, 1989. 3. sz.) – Kner Alberttől kapta. Ő javasolta a sorozat megindítását. A közvetett hatások között is kimutatható a Kner-család szerepe. Bródy László és Kner Imre barátok voltak, egymást kölcsönösen becsülték és tisztelték. Fennmaradt levelek tanúsága mellett egy különleges könyv is bizonyíték erre. Bródy 1928-ban Kner Imrét kérte meg, hogy mindössze egyetlen példányban készítsen válogatást Ady verseiből. A *könyvremek – Bródy-Maróti Dorottya Ady-könyve* címmel – az alábbi kolumnával jelent meg: „Ezt a könyvet szeretett felesége Bródy-Maróti Dorottya részére egyetlen példányban nyomtatta dr. Bródy László 1928. év karácsonyára. Kner Izidor könyvnyomató műhelyében, Gyomán, valódi kézzel merített papírra, Bodoni antikvából szedve.” Gáláns ajándék; nyomdatulajdonos férj csak akkor fordul más műhelyhez, ha meglepetést akar szerezni, és ha biztos abban, hogy jobb minőséget, szebb kiadványt kap, mint amire a saját nyomdája képes. Ez utóbbinak a beismerése csak barátok között képzelhető el. A Gyoma és Budapest közötti baráti kapcsolatok további elmélyülését jelentette, hogy Kner Imre és Kner Albert unokaöccse, *Haiman György* a Hungária Nyomdában töltötte tanulóiidejét, majd 1936-tól maga is a nyomda munkatársa lett.

A feleség, *Bródy-Maróti Dóra* (keresztnevének ezt a rövidebb formáját használta mint művész) volt egyébként a két Kner mellett a harmadik inspirátor. *Maróti Géza* szobrász, építész lánya volt, apja irányította első lépéseit a képzőművészetek világában. Az Atelier szakiskolában belsőépítész diplomát szerzett, ám könyvtervezőként működött és vált ismertté hosszú élete során (1985-ben halt meg 86 éves korában). A sorozat köteteinek tekintélyes részét ő tervezte, és minden szempontból összefogta, irányította a vállalkozást. *Visszaemlékezése* szerint a Hungária Könyvek kereskedelmi forgalomba nem kerültek, viszonylag magas, 1000–1200 példányban jelentek meg, és a nyomda tiszteletpéldányként üzletfeleinek, barátainak ajándékba adta. „Mind-egyik számozott példány volt, ezeket a kartotékokat magam vezetem, így aztán évről évre mindenki ugyanazt a számú könyvet kapta” – emlékezett. Annyit szükséges ehhez hozzátenni, hogy voltak számozatlan példányok is, ezeket a könyvkereskedelem értékesítette. Azonos személynek valóban azonos számozású és névre szóló példányokat juttattak; 1980-ban az egyik könyvárverésen például *Domanovszky Sándor* történészprofesszor hagyatékából tizenkét kötet került kalapács alá (mindössze az utolsó, a 13. hiányzott): az első kötet kivételével ezek az 51-es számúak voltak.

A Hungária Könyvek összetartozását nem a tematikai, tartalmi kapcsolat jelentette, bár bizonyos művelődéstörténeti, azon belül könyv- és nyomdászattörténeti jelleg vitathatatlanul érvényesült. Az egyes kötetek azonos méretben, 240×195 mm-es

formában jelentek meg. A gondos tipográfia, a minőségi szedés, a különleges papír, az illusztrációk, a tetszetős kötés – több kötet kötéstervét egyébként egy újabb Kner, Imre és Albert testvére, *Erzsébet* készítette – és a gondos nyomás tették együttesen a sorozatot a kor jelentős könyvművészeti vállalkozásává. Mindegyik kötetnek volt valamilyen sajátossága, amely kötődött a tartalomhoz: láthatóan arra törekedtek a tervezők, hogy a tartalom és a forma tipográfiai egységét teremtsék meg. A tomosok évente követték egymást, mindössze 1944 tragikus napjaiban és 1947-ben nem jelent meg új könyv a sorozatban.

Az első két kötet modern szerző műve volt, kortárs magyar szépirodalom. 1935-ben *Karinthy Frigyes Barabbás* című novellájával indult a sorozat. A rövid, mindössze 18 lapos nyomtatvány fametszeteit Maróti Géza készítette, tipográfusa Kner Albert volt. A novella kiadásának ötlete Bródy-Maróti Dórától származott, Karinthy írása egyik kedvence volt. Ő ragaszkodott ahhoz is, hogy az új sorozat első darabját édesapja illusztrálja. Még ugyanebben az évben jelent meg a második kötet, *Márai Sándor Naptárcseréje*, melyet *Szegedi-Szűts István* rajzai díszítettek. Kötéstervét Kner Erzsébet készítette. A kötet elnyerte a Magyar Bibliophil Társaság kitüntető oklevelét mint az esztendő egyik legszebb könyve.

1936-ban jelent meg a harmadik kötet, *A halál himnusza*. Több szempontból is kiemelkedik ez a könyv a sorozat többi kötete közül. Bródy-Maróti Dóra egy társasági összejövetelen *Beregi Oszkár*, a neves színész előadásában hallotta a Példák könyvében található haláltáncéneket. Azonnal eldöntötte, hogy ez lesz a következő bibliofil kiadványa a Hungáriának. A kódexet 1510 körül *Ráskai Lea* és két ismeretlen személy másolta. Bródy-Maróti Dóra elhatározta, hogy újra leírja – a gótikus jellegű kézíratra emlékeztető betűkkel – a szöveget. Ezt fényképezték ólomlemezre, majd Kner Albert ólomba véste. Ő metszette a színes dúcokat is, ezeket minden színhez külön kellett elkészíteni. Technikai bravúr volt, ahogyan a XX. századi scriptor visszaemlékezett: „ugyanazt a technikát próbáltuk meg alkalmazni, amivel a Gutenberget megelőző korszak nyomdászai dolgoztak, azzal a különbséggel, hogy ők fába metszték a képeiket, szövegeiket, mi pedig ólomba.” A korabeli kritika egyöntetű lelkesedéssel üdvözölte a könyvet.

Az 1937-es kötet néprajzi volt, *Ortutay Gyula Bátorligeti mesék* című gyűjtése, *Fedics Mihály* ajkáról. A kötet nyolc színes fametszetes illusztrációját *Buday György* készítette, Haiman György javaslatára. Következő darabja a sorozatnak 1938-ban az *Adasséke levél. Régi és újmagyar szerelmes levelek 1528–1938* volt, *Bisztrai Farkas Ferenc* szerkesztette, *Illyés Gyula* írta az előszót. Tipográfiai megformálását Haiman György végezte. Mint visszaemlékezésében mondta: „Amikor rám bízta a tervezést, az az ötletem támadt, hogy a levelek korának megfelelő tipográfiai emlékekkel kellene díszíteni a könyvet. Korabeli könyvekből gyűjtöttem a munka során felhasználható fejléceket és záródíszeket. Az eredeti díszekről készült fotók alapján egy akkor még élő kiváló fametsző, Korda György új fametszeteket készített, tehát nem reprodukáltattuk, nem klisékről, hanem eredeti fametszetekről nyomtattuk.” (*Erdész Ádám: Tervező, kutató, tanító. Haiman György munkásságáról*. Békéscsaba–Gyomaendrőd, 1992.) Haiman György később ettől a munkájától számította könyv- és nyomdászattörténeti érdeklődésének, illetve ilyen jellegű kutatásainak kezdetét.

A hatodik kötet *Kolb Jenő* munkája, a *Régi játékkártyák* volt. 1939-ben jelent meg. A következő évben angol nyelvű változata is készült a munkának, ennek célja Bródy-Maróti Dóra emlékezése szerint az volt, hogy az Amerikába távozó Kner

Albert tengerentúli beilleszkedését megkönnyítsék, mintegy „névjege” legyen a könyv. A 80 színes fametszet dűcát Kner Albert véste, ő készítette a kötet tipográfiai tervét is. Az érdekes művelődéstörténeti kiadvány az egyik legszebb volt a Hungária Könyvek között.

Fitz József volt a szerzője a hetedik Hungária Könyvnek. A jeles könyvtörténész *Gutenberg* című tanulmányát a könyvnyomtatás feltalálásának ötszázadik évfordulója alkalmából 1940-ben jelentette meg a nyomda. A Diósgyőri Papírgyár külön készített papírára nyomták a könyvet Bródy-Maróti Dóra tipográfiai tervei szerint. Külön illusztrációk nem készültek hozzá, viszont számos hasonmást tartalmaz a könyv, ezek közül kiemelkedik a 42 soros Biblia egyik lapjának 1:1 méretarányú színes reprodukciója. Kötéstábláját Kner Erzsébet tervezte.

A sorozat 1941. évi nyolcadik kötete ismét művelődéstörténeti jellegű volt. *Rudolf Koch* német szerző munkája, a *Jelek könyve Szentkúty Pál* fordításában, *Lengyel Lajos* tipografizálásában és kötéstervében látott napvilágot. Érdekes ellentét feszül a groteszk betűk modern és a szimbólumok, jelek archaikus formája között.

A következő évben hagyta el a sajtót a sorozat kilencedik kötete, a *Tíz írás a nyomdászatról* című gyűjteményes munka. Ezzel a kiadvánnyal ünnepelte a nyomda fennállásának hetvenedik évfordulóját. Bródy-Maróti Dóra tervezte a könyvet, melynek tanulmányait a kor neves szakemberei – Fitz József, Szentkúty Pál, *Kozma Lajos*, *Durand Félix*, *Ferdinandy Gejza*, Bródy László, Haiman-Kner György (Haiman György egy időben ezzel a kettős névformával is kifejezésre juttatta családi és tipográfusi gyökereit), *Boér Pál*, *Magyary István*, Kner Imre – írták, nemcsak a nyomdászat múltjáról, de jelenéről is.

A tizedik – és a háború alatti utolsó – kötet *Csokonai Vitéz Mihály Dorottyája* volt 1943-ban. Fametszetes illusztrációt *Divéky József* készítette, aki akkoriban tért haza Svájcából. A művészt Bródy-Maróti Dóra bízta meg a munkával, akinek visszatérését kétségtelenül megkönnyítette a feladat.

A sorozatból 1944-ben nem jelent meg kötet, a tizenegyedik 1945-ben látott napvilágot. Mi más lett volna, mint *Az özönvíz*, vagyis a Biblia része *Károli Gáspár* fordításában, *Berény Róbert* illusztrációival. 1946-ban *Madách Imre* komédiája. *A civilizátor* hagyta el a sajtót *Győry Miklós* rajzaival. A Hungária Könyvek utolsó, tizenharmadik kötete Fitz József munkája volt, *A magyar nyomdászat 1848–1849*, amely a centenáriumi évben, 1948-ban jutott el az olvasókhoz és a gyűjtőkhöz. Tipográfusa Bródy-Maróti Dóra volt. A kötet kolofonjában olvasható, hogy ezzel a könyvvel ünnepelte a nyomda alapításának 75. évfordulóját. Utólag azt is hozzátehetjük: gyakorlatilag az utolsó Hungária-kiadványok egyike volt Fitz József könyve. 1948. március 25-én ugyanis államosították a Bródyak vállalatát.

A Hungária Nyomda működésének utolsó időszakában vált igényes kiadványokat megjelentető műhellyé, főleg a Hungária Könyvek révén. A sorozat könyvművészeti értékét elsősorban Bródy-Maróti Dóra szakmaszeretete és felkészültsége biztosította. Mindegyik kötet egyéniség volt, valamiben különbözött a másiktól. Természetesen akad közöttük olyan, amelyek kevésbé sikerült, nem minden elemében valósult meg a tipográfiai egység. Többször modorosnak tűnő megoldásokat választottak, például néhány könyvnél az új bekezdések nem különülnek el, az ún. tompa behúzás zavarja az olvasást, a groteszk betűtípus nincs minden esetben összhangban a szöveggel. Általában azok a könyvek tűnnek könyvművészeti szempontból némileg elavultnak, amelyek túlzottan korukhoz kötődnek, a '30-as évek mo-

dem tipográfiai elveinek jegyében születtek. De ezek az apróságok semmit sem vonnak le a sorozat egészének művészi értékéből, könyvművészeti jelentőségéből. A Hungária Könyvek folytatta, helyenként kiteljesítette és gazdagította a XX. század elején elkezdődött, leginkább Kner Imre nevéhez kapcsolható könyvművészeti törekvéseket. A megjelent 13+1 kötet egyik legértékesebb emléke a múlt század első fele bibliofil törekvéseinek, ma is tanulsággal szolgálhatnak a sorozat egyes darabjai a tipográfusoknak és a könyvművészet kedvelőinek.

Pogány György

„Nemzeti kultúránk nyolcvan százaléka a könyvekben van”

Herczeg Ferenc és a könyvek

Tíz novelláskötet, harminc regény, huszonöt színmű, öt tanulmánykötet, összesen kb. 12 000 lap, három sorozat életműkiadás, ötvennégy év aktív irodalmi tevékenység – ez Herczeg Ferenc (1863–1954) írói munkássága számokban. A Horthy-rendszerben egyfajta „írófejedelemnek” számított – természetesen inkább politikai beállítottsága, rendszerhűsége nem pedig irodalmi tevékenysége miatt. Több város díszpolgára volt, tiszteletbeli doktor, az Akadémia tagja. A megindulástól 1944-ig, vagyis 50 évig szerkesztette az *Uj Idők* című folyóiratot, amely természetesen a Singer és Wolfner kiadónál jelent meg, mint ahogy Herczeg összes munkája. „Minden önmagát becsülő író csak egy kiadónál jelenteti meg munkáit” – szokta idézgetni Renant. E tanulmányban Herczeg Ferencet, az olvasó és könyvgyűjtő embert vesszük szemügyre.

„Az iskolát nem szerettem, első fejedelmi ajándékát azonban, az írást-olvasást lelkesen megbecsültem.” – írja elemista önmagáról a visszaemlékezéseiben. Apja könyvtárában kutakodva már hatéves korában komoly műveket vehetett a kezébe. Az első egy háromkötetes útleírás volt: *Reise der Fregatte Novara um die Erde* (A Novara fregatt útja a Föld körül). „Száras, tudományos modorban megírt mű, végigolvasnom ma súlyos robotmunka lenne...” – emlékezik vissza, de akkor lázas buzgalommal olvasta végig a rengeteg fóliánst.

Persze azon, hogy a könyv német nyelvű volt, nem kell csodálkozni: a délvidéki svábok, mint Herczeg szülei is, tüzes magyarok voltak (arrafelé Herczeg születésekor is 1848 szelleme lebegett mindenhol), de úgy tartották, hogy „a hazájáért meghal az ember, de nyelvet nem tanul”. Viszonylag tehetős ember lévén, Herzog Ferenc patikus tekintélyes könyvtárat szedett össze. A német, olasz, francia és angol remekírókon kívül főleg történelmi, természettudományi és útleíró műveket gyűjtött, természetesen mindent németül. Megvolt ott Shakespeare, Byron, Dickens, id. Dumas, George Sand vagy éppen Jules Verne, a németek közül Wielandtól kezdve Goethén és Schilleren keresztül egészen Lenauig és Heinéig a „klasszikus” írók megannyi műve. De gazdag sorozata volt itt a különböző korokbeli emlékiratoknak,

Casanovától a magyar forradalomról szólóig. Többnyire az 1850-es évekből való, szép kötésű stuttgarti és hamburgi kiadások voltak.

Mindezekből tehát bőséggel válogathatott a leendő író. Az említett útleírás után jött Orlando Ariosto Furioso című eposza, Cervantes Don Quijotéja (Heine előszavával), utána Renan: Jézus élete – a Biblia csak sokkal később. „Édesapám könyvtára, melyet nem tartottak zár alatt, valóságos olvasódühöt fejlesztett bennem. Magam csentem ki taláломra az olvasmányaimat, az ifjúsági iratokat utáltam, igaz, hogy akkoriban tolakodó módon érvényesült bennük az oktató és nevelő tendencia.” – írja.

A gimnáziumot több helyen végezte: a helyi szokás szerint, hogy megtanuljon magyarul, szülei először Temesvárra, majd Szegedre küldték. Ez a város volt az, ahol rákapott a magyar könyvekre. Ahogy írja, gondolkozni is itt kezdett magyarul. Eleinte az akkor igen elterjedt ponyvahistóriákat olvasta, főleg Tatár Pétert, aztán Cooper indiántörténeteit, de ez csak addig tartott, amíg „fölkelt előttem Jókai csillaga... Egy magyar nábob volt az első Jókai-könyvem. Szent részegséggel, mint a baccháns Dionüszosz ligetében, úgy botorkáltam Jókai csodakertjében. Életem egyszerre forró és színes lett. Meg voltam róla győződve, hogy a költő közt és köztem valami személyes kapcsolat létesült. Senki úgy nem értheti mint én. Egy nemes, hatalmas, bölcs baráttra tettem szert, aki védően terjeszti kezét az én éretlenségem fölé, és aki mélységet és méltóságot ad az iskolásfiú életének.”

Egy későbbi cikkében pedig így ír Jókai műveiről: „Jókai Mór ... a regényeiben megőrizte a szabadságharc és az abszolútizmus egész Magyarországot, az összes magyarokat, a személynöktől a vármegyei hajdúig, a magyar nábobtól a futóbetyárig. Ha az ország váratlanul eltűnne a föld színéről, Jókai könyveinek Noé bárkájából rekonstruálni lehetne a teljes magyar glóbuszt.” (Uj Idők 1940. I. 640.)

Ezekből a sorokból is látható, hogy Herczeg mennyire Jókait, illetve később Mikszáthot érezte elődjének, írói példaképének. Befutott szerzőként egyébként jó barátságba került mindkettőjükkel. Mikszáthot említi egyébként később is, amikor a századvég három nagy „államférfiáról” beszél (itt ezt azokra a kimagasló alkotóképességű férfiakra érti, akik sokkal többet tesznek Magyarországotért, mint a politikusok): a festő Benczúr Gyuláról, Mikszáthról és Herman Ottóról. A magyar ősfoglalkozások köréből című munka szerzőjéről. Nyilván ezek a könyvek is ott sorakoztak a könyvespolcán.

Apja halála után bátyjával megosztottak a családi könyvtáron. Herczegnek jutott az összes szépirodalom, de megszerezte a Novara-könyvet is mint első olvasmányát. Ehhez jött még a nagyapja gyűjteménye: ő a világirodalom nagy eposzaikat szedte össze. Később, amikor már saját lakása volt, és szégyellte a csupa német könyvből álló könyvtárat, kezdte el tulajdonképpen a magyar könyvek gyűjtését. Megvette egy sorozatban a nagy magyar írók munkáit Zrínyitől Mikszáthig. Később is szívesen vásárolta a nagy gyűjteményes munkákat. Ugyancsak beszerezte azokat a könyveket, amelyek egy író számára nélkülözhetetlenek: lexikonokat, nyelvtörténeti szótárakat stb.

Mivel egy időben saját jachtja volt az Adrián (ebben benne volt az első olvasmány hatása is), sok tengerészeti kézikönyvet és a vizek élővilágáról szóló könyvet is megvett. Több történelmi regényt is írt az idők során, az ezekhez felhasznált szakmunkák, illetve a korabeli irodalom is megtalálható a könyvei közt. De

kisebb műveihez is gyakran gyűjtött irodalmat. Pl. a Balatoni rege című színműve után külön cikkben válaszolt egy kritikusnak, aki kifogásolta a Sió nevű balatoni sellő szerepeltetését: szakirodalmi példákkal igazolta, hogy a magyar mitológiában – ha kevés számban is, – vannak vízi lények.

Különleges gyűjtőköre mindezek ellenére nemigen volt, ámbár a kezébe kerülő színműveket – mint írja – „válogatás nélkül” megszerezte magának. Könyvtárát mégis úgy szerette jellemezni, hogy „nem egységes terv” szerint alakult ki, hanem rajta „kívül eső erők hordták össze, mint vadvíz a kavicsot.” 1902-ben így válaszol Gyalui Farkasnak, aki a legkedvesebb könyveiről kérdezi: „Regényeket és elbeszéléseket csak akkor olvasok, ha muszáj. Ha a szórakozásomat keresem, akkor ma történelmi munkákat, legszívesebben azonban emlékiratokat olvasok. Az utóbbiak közül szeretem a katonák, kalandorok és művészek feljegyzéseit, a politikusokét azonban nem, mivel úgy találom, hogy ezek mindig elfogultak.”

1909. november 7-én adták át Budapesten a Petőfi-házat. Herczeg, mint a Petőfi Társaság tagja, jelentős szerepet vállalt ennek megszervezésében, anyagának összegyűjtésében, és ezalatt a saját könyvtára is gyarapodott nem kevés Petőfi-anyaggal, pl. az első kiadásaiival, műveinek fordításaival és természetesen a róla szóló irodalommal. Mindezeket fel is használta később: Petőfiről egyfelvonásost, Szendrey Júliáról drámát írt.

1923-ban jelent meg A fogyó hold című történelmi regénye, amely a török időkben játszódik. Az ehhez szükséges anyagot főleg Takáts Sándor tudományos műveiből vette. A regény egyik szereplője pedig egy nagy tudású deák, aki a végvári katonaelet rajongója, s akinek Takáts Sándor a neve... A tudós jó néven vette a tréfát, ő valóban a törökkori Buda, a végvárak szerelmese volt, s ezek után valamennyi újonnan megjelent könyvét díszes kötésben küldte el Herczegnek.

Természetesen igyekezett megszerezni saját műveinek idegen nyelvű fordításait is. Büszkén írja, hogy az annyit szidott korai művéből, A Gyurkovics lányok című novellafüzérből tizenegy különböző nyelvű fordítás sorakozik a polcán. Sőt németre és svédre két alkalommal is lefordították.

A magyar könyvnapokról mint a könyv ünnepéről, így írt „A magyarságnak ma egyetlen reális erőforrása van: az akarat és a képesség, hogy önálló kultúreltet éljen... a jó könyv pótolja nálunk a tankokat és repülőket, a könyv vonja és védi meg a kulturális határokat. Ez végez diplomáciai szolgálatot is, midőn világszerte ismertté teszi a magyar nevet és jóbarátokat szerez neki.” (Uj Idők 1930. I. 582.)

Végezetül pedig egy vallomást hadd idézzek tőle – attól a Herczegtől, akit „szenvtelen”, „hűvös” stílusú írónak tartottak. Ha a könyvekről volt szó Herczeg Ferenc igazán nem volt hűvös:

„Könyvek, könyvek! A könyvekben van az élet szépsége és igazsága. Sőt az élet igazi tartalma is a könyvekben van. Ami a valóságban történik az csupa véletlen, csupa elhibázott, abba hagyott kontárkodás. A valóságban nincs jelen, csak múlt és jövő, a múlt pedig csak az emlékezésben, a jövő csak a reménykedésben él. A valóság tele van köddel, a könyv tele van valósággal. Jelentőség, értelem, mélység csak a könyvben van. Hová lennének könyvek nélkül?”

Minőségmenedzsment a könyvtárban

A szavak jelentésváltozásáról, jelentésváltoztatásáról nemcsak a nyelvészek tudnak sokat, a közember is napra-nap szembesülhet ilyesmivel. A sokáig ezt vagy azt jelentő szó, amely egyértelmű (univok) volt, egyszer csak mást (is) kezd jelenteni, többjelentésűvé válik (ekvivok), hogy azután – esetleg – megint egyjelentésűvé váljon, immáron a második, származtatott póluson. Nem szükség e folyamat és eredményei bemutatása céljából nyelvtörténeti példákhoz fordulni (mint amilyen mondjuk a cseléd szó eredeti – gyerek jelentésű –, majd mai, pontosabban immár tegnapi jelentése, az alkalmazott, házi szolga értelmében). Szinte napra-nap találkozhatunk ilyen módosulásokkal, sokszor épp abban a fázisban, amikor még nem is tudatik bizonyosan, hogy épp melyik jelentése az „érvényes” (ki tudja például bizonyosan, hogy a revolúció *ma* mit jelent – a kontextus persze eligazít, de a bizonytalanság fennáll.) De persze vannak immáron véglegesen a másik, az új póluson elhelyezkedő szavak, terminusok is szép számmal, amelyeknél azonban mindenki tudja (és nemcsak érzi, sejtí), mi volt a korábbi (épp csak frissen érvénytelenült) jelentése. A logisztika lehet erre a legjobb példa, hisz *ma* már csak és kizárólag olyan tervezési és irányítási folyamatot értünk rajta, amely alapanyagoknak, félkész és késztermékeknek, valamint a kapcsolódó információknak a származási helyről a felhasználási helyre történő áramoltatását valósítja meg, nem pedig mint tegnap, a formalizált, matematikai logikát (a logisztikai bázis, parasztosan mondva: raktár, és nem logikusok kutatóhelye). És valamiféle ilyen jelentésváltozáson van átmenőben a minőség kategóriája is. Ennek legfényesebb tanúbizonyága, hogy – nem is olyan régen, sőt *ma* is – a minőséget a mennyiséggel, a kvalitást a kvantitással szembeállítva, vele korrelációban volt szokás meghatározni, *ma* pedig aligha van kvantifikáltabb, kvantifikációra jobban rászoruló fogalom, mint a minőségé.

Skaliczki Judit és Zalainé Kovács Éva frissen megjelent könyve természetesen nemcsak szemantikai, jelentéstani értelemben fontos alkotás, sőt talán e nemből a legkevésbé fontos. Ám kétségtelen, hogy újabb értelemmel dúsítja fel a minőség szó jelentését, és – vele összefüggésben – a címben szereplő másik két terminusét (menedzsment, könyvtár) is. *Ma* még – talán – ez a feldúsítás látszik jobban, áll az előtérben, ám bizonyos, hogy a nem is oly távoli jövőben immár *ez* a jelentése a minőségnek lesz *a* jelentés (vagy legalábbis alapjelentés). Mert hisz mit tesz a szerzőpáros könyve? Mindenekelőtt azt, hogy bemutatja, definiálja és meghatározza (a kettő nem ugyanaz) a minőséget. E határozmányok megadásának persze nem az az értelme, hogy jelentéstani, szemantikai konklúziókra jussanak. A minőséggel való „bábrálás”, az olyan alfejezetcímek és persze a mögöttük álló szócikkek, mint *A minőséggel kapcsolatos fogalmak*, *A minőség jelentése*, *Mitől függ a minőség?* *A minőség forrásai* stb. azt a tisztánlátást szolgálják, amely sine qua

non-ja a továbbiaknak. És e továbbiakon van a hangsúly. Annak bemutatását, hogy az új és többszörösen összetett jelentésű minőségnek mi a szerepe a könyvtárban, hogyan valósítható meg könyvtári térreumon, miként konstatálható, mérhető és javítható, mi célt szolgál, és mi minden várható tőle.

A szerzőpáros természetesen az alapoknál kezdi. Nem a szójelentésekből indul ki, hanem bemutatja, felvázolja azt az éppen nem nyelvi, hanem társadalmi, társadalom- és civilizációs fejlődési alapot, amely lehetővé is teszi, de meg is követeli a minőséget ebben az új értelemben. Ezekbe az alapokba beletartozik a globalizáció kérdésköre és folyamányai csakúgy, mint az ipari és szolgáltatási kultúra újabb fázisainak elemzése, a könyvtári és információs világ válságának és válságból való kibontakozásának, más alapokon, más bázison történő újjászerveződésének ecsetelése csakúgy, mint a konkrét fejlemények, az 1997-es könyvtári törvény és folyamányainak bemutatása.

A szerzők – ritka következetesség – nemcsak megtanítják az olvasót, a könyvüket forgatókat arra, hogy milyen fontos mindent előlről kezdeni, mindent világossá tenni, mindent behelyezni azokba az összefüggésekbe, amelyekbe való, hanem maguk is így cselekszenek. Náluk nem lóg semmi a levegőben. Nem azzal kezdik, hogy „végy egy egyenest!”, hanem megmondják, mi az az egyenes, és miért kell „venni”. De – és ez talán még ritkább tulajdonság – korántsem kerítenek nagy feneket a dolognak. Röviden, tömören foglalják össze a lényegét, szöszaporításra, oldott csevelyre, kis színesekekkel való „élénkítésre” fontoskodásra (stb.) egyetlen egy példát sem tudnánk mondani az egész könyvből. De arra sem, hogy valamely fogalmat, terminust, folyamatot, összefüggést, képletet, táblázatot (stb.) homályban hagyának, ne magyaráznák meg miben- és milyenlétét, ne tisztáznák felmerülésének okát és jelentőségét, kapcsolódásait egyéb fogalmakkal, terminusokkal, folyamatokkal stb. Világszerte divat – talán Wittgenstein példája volt leginkább gerjesztője e divatnak – szak- és tudományos könyvek, dolgozatok fejezeteinek, alfejezeteinek, al-alfejezeteinek tizedesekkel való jelölése. Skaliczki Judit és Zalainé Kovács Éva is ezt a metódust alkalmazza (pl.: 2. A minőségmenedzsment könyvtári meghonosítása és alkalmazása; 2.1. A könyvtári minőségirányítási rendszer ... 2.33.1. A minőségtervezés lépései stb.), ám – megint csak sokakkal ellentétben – e hierarchikus fel- és beosztásnak értelme is van, és végtelenül konzekvensen van végigvívve az egész anyagon. És ez éppen nem formális kérdés. Az anyagot végig az utolsó momentumig átgondolták, elrendezték a szerzők, következetlenségek egyáltalán nem fordulhatnak elő, hisz a rendszer mintegy magától dobná ki őket, egyszerűen nem lenne – helyük.

És minden „szárazsága”, könyörtelen logikája, hézagot nem hagyó gondolatmenete ellenére ez a rend visz lendületet, magával ragadó menetet a műbe, és teszi lehetővé, hogy jóllehet épp az elemi egységekig való el- és szétosztása az anyagnak a részletekben való búvárkodást, tanulást is nemcsak lehetővé teszi, de szinte kiköveteli, ugyanakkor az egyben való elolvasásra, a könyvön való végigszárguldsra is csábít.

Éz utóbbit teszi annál is inkább, mivel az egyes fejezetek szorosan egymásra épülnek, egymásból folynak, következnek. Az általános bevezetést a minőségmenedzsment könyvtári meghonosításáról és alkalmazásáról szóló fejezet követi, ezután jön a minőségirányítási rendszer bevezetésének lépéseit taglaló rész, majd a stratégiai terv készítését bemutató, a minőségmenedzsment alkalmazásának mód-

szereit és technikáit görcső alá vevő, a Minőségügyi dokumentációs rendszert taglaló (utolsó pontjában, a 6.41-esben a Minőségi Kézikönyvet bemutató részzel), a szolgáltatások minőségének biztosítását és értékelését elemző, majd – végül – a humán erőforrás minőségi kérdéseit feldolgozó fejezet. A kötet sok folyamatábrát, szemléletes grafikus ábrát tartalmaz, de igen könnyű lenne, bár persze teljesen fölösleges is, a fejezetek rendjéről is egy ilyen könnyen áttekinthető grafikai modell készíteni.

A roppant egységesnek és áttekinthetőnek tűnő (és többedik olvasásra is annak bizonyuló) műnek van azonban egy igen fontos és éles belső dichotómiája. Elmélet és gyakorlat kettősségről van szó. A minőségmenedzsment maga diktálja ezt a kettősséget. Hisz eminenter *gyakorlati* tevékenységről van szó. A menedzsment maga garancia erre. És persze *könyvtári* (minőség)menedzsmentről szól a könyv, a könyvtár pedig szinte banauzikusan gyakorlat. Akik – bizonynyal vannak ilyenek – úgy vélekednek, hogy éppen ezért fölösleges luxus a minőségmenedzsment, hisz ezt csinálják, ezt csináljuk mi könyvtárosok időtlen idők óta, miként prózában beszélt retorikai stúdiumok nélkül is Jourdin úr is, nos, az így vélekedők különös meglepetésben részesülhetnek. Feltételezik, hogy egy, a gyakorlatról szóló könyv csak elméleti lehet, ám a szerzőpáros munkája maga a merő gyakorlatiasság. Példákkal él, gyakorlati lépéseket mutat be, a gyakorlat technikáit és fogásait ismerteti, a gyakorlat elemeivel telítődik minden oldalán. Ám persze arra is rá kell jönniük ezeknek a kétkedőknek, hogy Kantnak, Kant egyik leghíresebb esszéjének van igazsága. Csak az „fekhet jól” a gyakorlat ágyában, aki jól megágyazott magának az elméletben. A közvetítés ősrégi filozófiai kategóriája lép itt, ebben a könyvben (is) érvénybe. Az elméleti megfontolások, a – látszólag – levegőben lebegő absztrakciók rendre mint a gyakorlati lépéseket önmagukkal közvetítő mechanizmusok lepleződnek le. Nem arról van szó, hogy a toposz noétoszban (az ideák világában) lévő szellemi entitások „vezérlik” az alant mozgó gyakorlatot, hanem arról, hogy a gyakorlatban (nem ante és nem post, hanem in rebus, ahogy a realisták mondták már a középkorban is) magában vannak benne azok az elméleti megfontolások és apparátusok, meglátások és architektúrák, amelyek nélkül – és éppen ezért – maga a gyakorlat sem működhet. (Ennek a dichotómiának szép példáját nyújtják az egyes elemzések, *Ramháb Máriának*, a kötet végén található *Esettanulmány* szerzőjének, a szerzőpárost triásszá kiegészítő kecskeméti megyei könyvtárigazgató-nőnek az írása kiváltképp. Hisz ebben az esettanulmányban rendre arról esik szó, hogy az egyes, megtett vagy megtenni szándékozott lépéseket mindenkor rögzíteni kell – írásban, jelentésben, dokumentációban, és csak akkor – ráadásul ezen „elméleti” anyagok ugyancsak „elméleti” kiértékelése után kerülhet sor a gyakorlat folytatására. Hogy egy nagy nyelvész, Zsilka János tézisét parafrázeáljuk: elmélet és gyakorlat a legbizalmasabb viszonyban állnak egymással, kölcsönösen egymásban fekszenek.)

Nem elmélet és gyakorlat, hanem köznapi, mindennapi gyakorlat és távlati, távlatos cél dichotómiája is megjelenik azonban a műben. Nem egyenlő súlyal szerepelnek persze. Ezúttal a köznapi gyakorlat a hangsúlyos oldal. Arról szól a könyv, hogy miként kell csinálni a minőségmenedzsmentet. Hogyan kell hozzáfogni, mik az első lépések, ezeket milyen más lépések és milyen sorrendben követik, hogyan épülnek egymásra a gyakorlati lépések, hogyan kapcsolódnak más irányokból indult és – esetleg – másfelé haladó, de ugyancsak gyakorlati lépé-

sekkel stb. Ám a mindennapok „porfelhője” nem borít be mindent, és semmiképp sem lehet akadálya a látásnak, a cél és a perspektívák látásának. Ez a dichotómia is a legszorosabb egymásrataltságról tanúskodik, korrelatív kategóriákról van itt (is) szó. A tervek, a célkitűzések, a stratégia által meghatározott „csúcsok” beteljesítése, meghódítása érdekében tesszük a gyakorlati lépéseket, a tőlük legtávolabbra esőnek látszókat is. És ebben megint excellálnak a szerzők (Ramháb Mária pedig hozza nekik a vaskos igazolásokat), egészen világosan, plauzibilisen tudják beállítani úgy a „dolgot”, hogy bárki felfoghassa: a kettőnek csak együtt van értelme (és így létjogosultsága), önmagában a dichotómia egyik tagja sem létezhet, vagy ha igen, annál rosszabb.

A minőségmenedzsment, a minőségbiztosítás – hál’ istennek – ma már minden könyvtáros számára ismert fogalmak (vagy inkább csak szavak?). Más, egészen más azonban hallani a harangozást, mint magát a harangkötelet húzni – fősriftoosan. És, jóllehet a 3K is örömmel regisztrált minden, a minőségmenedzsmenttel kapcsolatos eseményt, híradást, kezdeményezést, azért az világos volt mindannyiunk előtt, hogy ezt a „bizonyost” egyszer már, végre meg is kellene tanulni. És ez volt és maradt egészen mostanig, a punctum saliens. Miből? Kitől: Mi módon? Volt egy nagy projekt (erről számol be Ramháb Mária esettanulmánya), voltak továbbképző tanfolyamok, voltak..., no, olyan sok minden azért nem volt, és főként nem volt *tankönyv*. Most már van, és azt is elárulhatjuk olvasóinknak, hogy ez a tankönyv magas színvonalú. Nincs jobb nála ma a nemzetközi mezőnyben sem (e sorok írója mindenesetre nem találkozott jobbal, rosszabbal viszont számos esetben). Persze, mint minden jó tankönyv, e munka sem csak (?) tankönyv. Tömör, *minden* fontosat tartalmazó összefoglalás, kézikönyv is hát egyúttal, gyakorlati útmutató is, kalauz. „kályha”, amelyetől el lehet, és mostantól el is kell majd indulni. Szerzői számos fontos dologgal írták már be magukat a hazai (és részint a nemzetközi) könyvtári szakmai élet és világ aktáiba. Nem lehetetlen azonban, hogy az utókor, lehet kissé egyoldalúan, legtovább e mű alkotóiként fogja majd számon tartani őket. (VK)

(Skaliczki Judit–Zalainé Kovács Éva: Minőségmenedzsment a könyvtárban. Veszprém–Budapest, 2001.)

Somogyi könyvtáros ki kicsoda

„A Ki kicsoda a polgári társadalom jellegzetes kiadványtípusa. Már nem a születés, hanem az egyéni érdem, tehetség határozza meg az emberek helyét kortársaik között. A XX. század végén a lexikon nem a hősök nagy tetteinek krónikája. Feladata a társadalom keresztmetszetének olyan bemutatása, ahol az egymást kiegészítő jelentős vagy kevésbé jelentős alkotóknak egyaránt helyük van. Helyük van mindazoknak, akik elősegítették az összmagyarság vagy a szűkebb terület kultúrájának gyarodását” – írja a karcsú kiadvány bevezetőjének első mondatában a mű szerkesztője, *Varga István*. Igaz és szép mondatok ezek, külön-külön mindegyikkel, mindegyiknek a jelentésével, értelmével szívesen egyetérthetünk,

egyetérthet bárki. A mondatok azonban ellentmondanak egymásnak. Mert hát hogy is van ez: nem a hősök, a nagyok a fontosak, hanem *mindenki* fontos; mégse mindenki fontos, a születés önmagában nem számít, törlendő; az egyéni érdem, a tehetség a döntő; a legfontosabb az, hogy elősegítsük az összmagyarság vagy a szűkebb terület kultúrájának gyarapodását... stb. Netán mégsem tudna fogalmazni az érdemes szerkesztő? A maga számára sem tisztázta volna pontosan a „dolgot”, a feladatot? Vagy nem érzi „eszméi közt az űrt” (Madách)? Azt hisszük, nem erről van szó. De hát akkor miről?

E sorok írója úgy véli, objektív, a tárgyban fundált, és éppen ezért termékeny ellentmondásokkal állunk szemben. A Ki kicsoda – nem hisszük, hogy túlzásokba esnénk – nem a polgári, hanem a későpolgári, a posztmodern korszak műfaja. *Ki kicsodák* persze voltak korábban is (és milyen kitűnőek, hazánkban is, még a XIX. század elejéről is, pedig hol volt akkor a polgári társadalom!), ám azok pontosan tudták, mit is akarnak és miért. Ma, a posztmodern korszakban, amikor meghalt a „nagy narratíva”, amikor nem a kantí (és scheleri, hartmanni, hesseni stb.) értékvilág borul csillagos égboltként mindannyiunk fölé, amikor – többek közt e csillagok helyett is – értékválasztás és anything goes (Feyerabend) az uralkodó jelszó, egyszerűen nincs mérce arra, hogy kik szerepeljenek egy – valamiképp mégiscsak a bármily tűnékeny „örökkévalóságot” megtestesíteni, képviselni hivatott – Ki kicsodában. Ezért aztán, mivel igazándiból mindenkit mégsem lehet – gyakorlati okokból – felvenni, formális és formalizált Ki kicsodák jelenhetnek már csak meg, előkészítve, megalapozva mintegy a posztmodern koncepciók által eltakart, de csak annál nagyobb vehemenciával készülődő újpozitivizmust.

A *Somogyi könyvtáros ki kicsoda* is így készült. Könyvtárosok, a megyében működők vagy „működtek” szerepelnek benne a lehető teljességgel. Ez a teljesség persze fölöttébb viszonylagos. És nemcsak azért – erre a szerkesztő is hivatkozik –, mert nem mindenki küldte vissza az adatlapot vagy járult hozzá személyes adatai közléséhez, hanem elsősorban talán azért, mert egyszerűen képzelenség minden, a megyében valaha könyvtárosként (is) működött személyről tudomást szerezni, neki kérdőívet kiküldeni stb. Ez persze nem baj. A Ki kicsoda – jellegénél fogva – amúgy is állandóan csak work in progress lehet, sohasem készülhet el. (Mindig meghalhat valaki, és így per definitionem kihull a rostán, mindig „születik”, vagyis munkába, állásba lép valaki, aki így immáron virtuális szereplője a műnek stb.). De hát akkor mi az értelme az egésznek?

Úgy véljük, nagyon is van értelme, sőt, igen sokféle értelme, jelentősége, haszna van egy ilyen kiadványnak. És nem is az a legfontosabb benne, hogy adattár (amely persze állandóan bővíthető, komplettírozható, gondozható), a „személyi állomány” egyedi leltárkönyve. Elsősorban talán azért fontos egy ilyen kiadvány, mert hatalmas kohéziós erő van benne, amely minden, a kiadványt forgatóra ki- és átsugárzik. Ha tudunk egymásról, ha a másutt vagy akár a szomszéd hivatali szobában dolgozóról megtudjuk, amit e Ki kicsodából megtudhatunk, máris közelebb kerültünk hozzá. Hisz az adatsorok – igen helyesen – korántsem csak a szűk szakmai paramétereiket adják meg, hanem kitérnek a szülők foglalkozására, az iskolai tanulmányokra (és nemcsak a lezáró, a legmagasabb képzettségi fokot megadó intézményre), a házastársra, a gyermekek számára, nemére és nevére, a (nem feltétlenül könyvtári) publikációkra, az – ugyancsak nem mindig könyvtári érdemekért kapott – kitüntetésekre, a tanulmányutakra stb. Értékelést – és milyen

helyesen – egyetlen szóval, utalással sem ad a kiadvány. Aki csak egy kicsit is ismerős a somogyi könyvtári világban, könnyedén felfedezhet a szereplők közt nem egy (sőt meglepően sok) országos hírű szakembert, szakmai nagyságot is (olyanokat, akik beírták már nevüket a magyar könyvtártörténetbe), és persze olyanokat is, akikről majd csak a jövőben derül ki, hogy... Az érdemek elosztása, nyilvánvaló, nem a Ki kicsoda dolga. Maga a felvétel gesztusa sem értékelés, hanem egyszerű tényrögzítés.

De nemcsak a kohéziót megteremtő, az oly igen szükséges szakmai összetartozást növelő crejét és becsét emelnénk ki a műnek. Ez a Ki kicsoda, épp pártatlansága, objektivitása, újpozitívista jellege, valamint tudatosan vállalt (és nyilvánvalóan iszonyúan sok munkát kívánó) adatgazdagsága, igen széles skálájú információs tartománya miatt *elsőrendű történelmi, művelődés- és köztörténelmi, szakma- és kortörténelmi kútforrás, szociológiai és mikrotörténelmi forrásmunka*. Olyannyira az, hogy bárki belelapozót prompt – és persze fölöttébb egyéni – „szintézisekre” csábít. Kikből toborzódtak Somogyban a könyvtárosok, milyen szellemi batyuval láttattak el, hogyan házasodtak, milyen a tipikus „karriervonaluk”, meddig bírták a könyvtárosságot stb., stb., stb.

Ezek persze csak olyan szubjektív, tudottan is ideiglenes és henye képzelgések lesznek, de természetesen egészen komolyan is el lehet végezni, a forrás, a kútforrás immár rendelkezésre áll, „csak” kutatni kell(ene) immár.

Igen fontos, igen jelentős produkció a Somogyi könyvtáros ki kicsoda, irigykedhet minden olyan megye a somogyiakra, amelynek még nincs. (VK)

(Somogyi könyvtáros ki kicsoda. Szerk.: Varga István és Varga Róbert. Kaposvár, 2001.)

Együttműködés a Kárpát-medencei magyar elektronikus könyvtárakért

A határon túli magyar kulturális örökség digitális megőrzése

2001. október 13–14-én Szolnokon, a Verseggy Ferenc Megyei Könyvtárban néhány határon túli magyar civil szervezet és a MEK Egyesület kezdeményezésére tanácskozást tartottak a Kárpát-medencei magyar elektronikus könyvtárak létrehozása érdekében.

A résztvevők megegyeztek a szolgáltatás tartalmi és formai kérdéseiben. Az együttműködők a továbbiakban a MEK Egyesület szakosztályaként kívánnak dolgozni azért, hogy a területükhöz kötődő magyar kulturális és tudományos dokumentumokat megőrizzék és az Internet segítségével az egész világ számára elérhetővé tegyék.

A Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) 1994 óta gyűjti és szolgáltatja az Interneten a tudományos, oktatási és kulturális vonatkozású elektronikus dokumentumokat [www.mek.iif.hu]. A szolgáltatást könyvtári vonatkozásban 1999 óta az Országos Széchényi Könyvtárban működő MEK osztály szervezi, koordinálja.

A tanácskozáson a következő szervezetek vettek részt: Zenith Műhely (Szabadka, Vajdaság), Mura-szombati Könyvtár (Szlovénia), Zenith Polgári Társulás (Kicsind, Felvidék), Begai Péterné (Erdély).

A találkozó a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával jött létre.

További információk:

Országos Széchényi Könyvtár MEK Osztály
Telefon: 36-1-224-3741; e-mail: info@mek.oszk.hu.

A Magyar Könyvtárügyért Alapítvány

A Magyar Könyvtárügyért Alapítványt a Kisalföldi Könyvtárosok és Könyvtárak Egyesülete, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, az MKE Műszaki Könyvtárosok Szervezete, a Komárom-Esztergom Megyei Szervezete, valamint Mezei György és Mészáros Antal hozták létre 1992-ben.

Az Alapítvány célkitűzései között szerepel, hogy segítse a magyar könyvtárügy fejlesztését, támogatást nyújtson a vándorgyűlésekhez, elősegítse a könyvtárosok részvételét a hazai és nemzetközi rendezvényeken.

Az Alapítvány két vándorgyűlést támogatott eddig, a győrit és a debrecenit, 66 könyvtáros továbbtanulásához járult hozzá egy-egy szerény összeggel.

Ebben az esztendőben az Alapítvány a nyíregyházi vándorgyűlésen részt venni szándékozók számára írt ki pályázatot. A pályázók támogatást kérhettek az útiköltségükhöz, a részvételi díjhoz, a szállásköltséghez. 82 fő jelentkezett: 55 munkavállaló, 18 nyugdíjas, 8 pályakezdő, 1 diák. A kuratórium 74 főnek ítélte meg a támogatást, közülük 51 fő vette igénybe. Az Alapítvány 131 240 Ft-ot fizetett ki. A támogatás megítélésénél kiemelt szempont volt a kistélepülésekről, az ország másik végéből érkező kollegák támogatása.

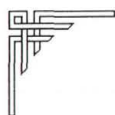
Az Alapítvány a jövőben is szeretne úgy tevékenykedni, hogy a célkitűzéseiben megfogalmazottaknak eleget tegyen. Ehhez szükséges azonban a könyvtáros társadalom támogatása.

Kéri az Alapítvány kuratóriuma, hogy tegyenek javaslatot támogatásra méltó témákra, feladatokra. Kéri az Alapítvány, hogy akinek módja van anyagi támogatásra, járuljon hozzá az Alapítvány tőkéjének gyarapításához, akár közvetlen pénzbeli juttatással, akár jövedelemadója 1%-ának felajánlásával, akár szponzorok szerzésével.

Magyar Könyvtárügyért Alapítvány

Győr, Baross Gábor út 4.
OTP Bank Rt. 11737007–20535133

*Biczák Péter elnök
Szalai Gáborné titkár*

NYÍLT LEVÉL AZ OLVASÁSÉRT A HARRY POTTEREN INNEN, AZ ÜVEGHEGYEKEN TÚLRÓL

Kedves Olvasó!

Biztosan Ön is rossz érzés fogja el, ha a következő kérdéseket hallja:

- *Eleget olvasnak a gyerekek?*
- *Elég sok gyerek olvas?*
- *Hányan értik, amit olvasnak?*

A válaszok ugyanis egyre aggasztóbbak: *Nem. Nem. Kevesen. Egyre kevesebben.* Sokan nem szeretik ezt hallani, hisz *nem tudják, mit tehetnének ellene. Mindenkit szorongással tölt el a látszólagos kilátástalanság.*

Csudát természetesen semmiféle programtól sem várhatunk. *De mégis. Próbáljunk tenni valamit! Segítsen Ön is!*

JONATÁN

Első Országos Könyvmolyképző

néven nagyszabású programot indítunk, melynek célja, hogy minél több gyermeket *olvasásra csábítson.*

Komoly hangsúly van a csábításon. Hisz minden olvasópalántának azt kell megéreznie, hogy az olvasás élmény, szórakozás, sok-sok öröm forrása. De még tudjuk, nem felejtettük el, hogy a kezdet bizony nehéz. Ki hamarabb, ki később érez rá az izére, válik igazi, szenvedélyes olvasóvá. Ezért minden lehetséges módon próbáljuk elbűvölni őket, segítünk, hogy átvészeljék a nehéz időszakot. Apró ajándékok, biztatás, dicséret, teljesítményük elismerése és jutalmazása, mind-mind a „fegyvertárunkba” tartozik.

Mi a program lényege?

A Klubba jelentkezőknek öt alkalommal, havonta különböző szemelvényeket küldünk *életkoruknak megfelelő, érdekes, élvezetes* irodalmi alkotásokból. A szemelvényvel kapcsolatban kérdéseket teszünk fel, melyekre választ várunk az olvasótól. Válaszai alapján pontszámokat szerezhet. Lehetőséget adunk még véleményének kifejtésére, és arra, próbálja meg továbbfűzni a cselekményt. Mindkét módon további pontokra tehet szert. Ha a szemelvény alapján kedvet kap, és a teljes szöveget elolvassa, annak feldolgozására hasonló módon lehetőséget adunk, és pontjai tovább gyarapodnak. *Igyekszünk olyan irodalmat választani, mely széles körűen hozzáférhető, megvásárolható, kölcsönözhető.* A programunkhoz csatlakozók számára kedvezményesen juttatjuk el az igényelt könyveket.

A tanév végén a megszerzett pontok alapján nyeri el a klubtagság valamelyik fokozatát, az egyszerű tagtól az olvasás mestere címig. Klubtagságát egy bankkártyához hasonló plasztikkártya igazolja majd. Dolgozunk rajta, hogy klubtagságával minél többféle kedvezmény járjon. (Pl. könyvesbolti vásárlás esetén)

További felvilágosítással Takács Edit szolgál a 62/551-132-es telefonszámon. Célunk közös, kérjük, jelentkezzen! Üdvözlettel:

Jonatán és munkatársai

